

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ**

**Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΥΣΗ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΩΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ
ΣΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ**

PHENOMENOLOGY AND CONTENT ANALYSIS IN NURSING

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ANNA Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ
ΣΟΦΙΑ Ν. ΚΩΣΤΙΤΣΗ**

ΕΠΙΒΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΨΑ ΜΑΡΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2012

**Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΥΣΗ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΩΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ
ΣΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ**

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κα.Κάψα Μαρία για τη στήριξη και τη συνεχή καθοδήγησή της, καθόλη τη διάρκεια εκπόνησης της πτυχιακής μας.

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Κάψα Μαρία, Καθηγήτρια (Επιβλέπουσα)

Κουκουρίκος Κωνσταντίνος, Καθηγητής Εφαρμογών

Τσαλογλίδου Αρετή, Καθηγήτρια Εφαρμογών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	2
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	
1.1 Τι είναι η ποιοτική έρευνα.....	9
1.2 Ιστορικά στοιχεία.....	10
1.3 Διαφορές ποιοτικής – ποσοτικής έρευνας.....	12
1.4 Συνδυασμός ποσοτικής – ποιοτικής ερευνητικής μεθοδολογίας.....	14
1.5 Εφαρμοζόμενα πεδία έρευνας.....	15
1.6 Ερευνητικά ερωτήματα στην ποιοτική έρευνα.....	16
1.7 Ερευνητικά εργαλεία στην ποιοτική έρευνα.....	18
1.8 Σύνοψη κεφαλαίου.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	
2.1 Τι είναι φαινομενολογία.....	21
2.2 Τα είδη της φαινομενολογίας.....	24
2.2.1 Ερμηνευτική φαινομενολογία.....	24
2.2.2 Περιγραφική φαινομενολογία.....	25
2.3 Ερευνητικά ερωτήματα φαινομενολογίας.....	26
2.4 Μεθοδολογία.....	27
2.5 Σύνοψη κεφαλαίου.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΩΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	
3.1 Ορισμός ανάλυσης περιεχομένου.....	29
3.2 Χαρακτηριστικά της ανάλυσης περιεχομένου.....	30
3.3 Ερευνητικά ερωτήματα.....	32
3.4 Σκοπός ανάλυσης περιεχομένου.....	32
3.5 Πεδία εφαρμογής ανάλυσης περιεχομένου.....	33

3.6	Τα είδη της ανάλυσης περιεχομένου.....	34
3.7	Μεθοδολογία της ανάλυσης περιεχομένου.....	36
3.7.1	Η έννοια της κωδικοποίησης στην ανάλυση περιεχομένου.....	37
3.8	Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ανάλυσης περιεχομένου.....	38
3.9	Σύνοψη κεφαλαίου.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΩΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ

4.1	Ποιοτική έρευνα στη Νοσηλευτική.....	40
4.2	Η φαινομενολογία στη Νοσηλευτική.....	43
4.2.1	Παραδείγματα ερευνών στη Νοσηλευτική που χρησιμοποιούν φαινομενολογία ως ερευνητική μεθοδολογία.....	46
4.3	Η ανάλυση περιεχομένου στη Νοσηλευτική.....	49
4.3.1	Παραδείγματα ερευνών στη Νοσηλευτική που χρησιμοποιούν ανάλυση περιεχομένου ως ερευνητική μεθοδολογία	50
4.4	Σύνοψη κεφαλαίου.....	55

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....58

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....60

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....65

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ανέκαθεν οι επιστήμες τροφοδοτούνταν από την έρευνα και στη σημερινή εποχή με την καλπάζουσα αλλαγή των δεδομένων αποτελεί αναγκαιότητα η ενίσχυση και επέκταση της έρευνας προς πάσα κατεύθυνση και το άνοιγμα σε νέες ερευνητικές μεθοδολογίες.

Η ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία έχει ένα ευρύ πεδίο εφαρμογής, κυρίως στις κοινωνικές επιστήμες, και κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος στο χώρο και των θετικών επιστημών. Ποικίλα ερευνητικά ερωτήματα που δύσκολα προσεγγίζονται με την ποσοτική ερευνητική μεθοδολογία καλείται να τα διερευνήσει και να τα απαντήσει η ποιοτική έρευνα μέσα από τις διάφορες μεθοδολογίες που έχει στη φαρέτρα της. Σε πολλές δε περιπτώσεις πλέον οι δυο ερευνητικές προσεγγίσεις συνδυάζονται για μια πληρέστερη και σαφέστερη εικόνα της υπό μελέτη κατάστασης.

Η νοσηλευτική ως θετική επιστήμη καλύπτει τις ερευνητικές της ανάγκες σε ένα μεγάλο βαθμό με την ποσοτική ερευνητική μεθοδολογία. Ωστόσο, η ολιστική προσέγγιση του αρρώστου και της οικογένειας, αλλά και της κοινωνίας ολόκληρης, δίνει το έναυσμα για περαιτέρω ερευνητικά ερωτήματα που είναι καταλληλότερο να ερευνηθούν ποιοτικά. Ερευνητικές μεθοδολογίες, όπως η φαινομενολογία και η ανάλυση περιεχομένου, χρησιμοποιούνται ολοένα και περισσότερο από τους νοσηλευτές διεθνώς καταδεικνύοντας έτσι τη στροφή της νοσηλευτικής σε ερωτήματα «σε βάθος» και την αναγκαιότητα εξοικείωσης με αυτές.

Η προκειμένη εργασία γίνεται στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας, που ορίζεται για τους φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής του Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος. Σε αυτή επιχειρείται να γίνει κατανόηση και εξοικείωση με την φαινομενολογία και την ανάλυση περιεχομένου, καθώς και η ανάδειξη της εφαρμογής της στο χώρο της νοσηλευτικής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η νοσηλευτική, σύμφωνα με το international council of nurses (ICN) (2010) περιλαμβάνει την προαγωγή της υγείας, την πρόληψη των ασθενειών και τη φροντίδα ασθενών, υγιών, ατόμων με αναπηρία ή που βρίσκονται αντιμέτωπα με το θάνατο. Νοσηλευτικοί ρόλοι – κλειδιά χαρακτηρίζονται αυτοί που αφορούν την υπεράσπιση του ανθρώπου, την προώθηση ασφαλούς περιβάλλοντος, τη συμμετοχή στη διαμόρφωση πολιτικών υγείας, την εκπαίδευση, τη διοίκηση και φυσικά την έρευνα.

Η ποιοτική έρευνα αποσκοπεί στην παραγωγή σφαιρικής αντίληψης, επί τη βάσει πλούσιων και λεπτομερών στοιχείων, όπως αυτά εμφανίζονται στο φυσικό κοινωνικό τους πλαίσιο. Οι ποιοτικές μέθοδοι εμφανίζονται σε έρευνες που έχουν σαν βασικό στόχο τη διερεύνηση των νοημάτων και των αναπαραστάσεων που αποδίδουν τα υποκείμενα στα κοινωνικά φαινόμενα και διαδικασίες. Η φύση του ερευνητικού ερωτήματος είναι αυτή που καθορίζει την εφαρμογή των ποιοτικών μεθοδολογιών ανάλογα με τα κοινωνικά φαινόμενα, τις κοινωνικές σχέσεις, την κατάσταση ή τις ομάδες που πρέπει να διερευνηθούν και να αναλυθούν ως προς τη δομή και τη λειτουργία τους (Λυδάκη 2001).

Η φαινομενολογία, όπως την ανέπτυξε ο Husserl και τη συνέχισε ο μαθητής του ο Heidegger, αποδίδει κεντρικό και λειτουργικό ρόλο στην υποκειμενικότητα. Είναι μία βιωματική φιλοσοφία, της οποίας κεντρικός άξονας είναι η επιστροφή στα ίδια τα πράγματα (αυτό που συμβαίνει είναι τα ίδια τα πράγματα). Ο Husserl ξεφεύγει από τον ιδεαλισμό και το «a priori» δεδομένο και μελετά το ζήτημα της γνώσης πριν από την απόκτησή της. Το ενδιαφέρον του δηλαδή είναι το πώς η συνείδηση συλλαμβάνει τα ερεθίσματά της και τη σχέση της με αυτά. Το συμπέρασμα του είναι ότι δεν υπάρχει ένα φυσικό αντικείμενο, του οποίου η γνώση αποκτάται από τη συνείδηση (που το μελετά «αντικειμενικά») αλλά το αντικείμενο και η γνώση του συνίστανται στη σχέση της συνείδησης με αυτό, στην ανοικτή συνείδηση, στην έξοδο της προς το αντικείμενο. Έτσι πρωτογενές αντικείμενο της φαινομενολογίας είναι αυτό που γίνεται αντιληπτό και από το ίδιο το άτομο. Οι αισθητηριακές λειτουργίες, η ανθρώπινη αντίληψη, η σκέψη δεν υπάρχουν ερήμην του κόσμου και ανεξάρτητα από αυτόν (Λυδάκη 2001).

Η ανάλυση περιεχομένου, από την άλλη πλευρά, ξεκίνησε από τους κοινωνιολόγους Sacks και Schegloff (1974) ως ένας κοινωνιολογικός νατουραλιστικός επιστημονικός τομέας εξειδίκευσης παρατήρησης. Το αρχικό ενδιαφέρον της ανάλυσης περιεχομένου είναι η μετάφραση της κοινωνικής δράσης στη βάση της έκφρασης που υπάρχει κατά κανόνα στη γλώσσα. Η γλώσσα δεν αντιμετωπίζεται ως αυτόνομο σύστημα ανεξάρτητο από τη χρήση του, αλλά αντιμετωπίζει τη γραμματική και τις λεξικολογικές επιλογές ως σύνολα πόρων που οι συμμετέχοντες αναπτύσσουν, ελέγχουν, ερμηνεύουν και μεταχειρίζονται επιδέξια με σκοπό να εκπληρώσουν τις κοινωνικές τους δράσεις. Η ανάλυση περιεχομένου μελετά την οργάνωση και την ιεράρχηση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και αυτή η οργάνωση και ιεράρχηση μπορεί να κατανοηθεί μόνο από την οπτική των συμμετεχόντων. Επιδιώκεται κυρίως η αποκάλυψη του υποκείμενου μηχανισμού που καθιστά ικανούς αυτούς που αλληλεπιδρούν να επιτύχουν αυτή την

οργάνωση και ιεράρχηση. Έτσι ένας πρωταρχικός σκοπός είναι να χαρακτηρίσει την οργάνωση της αλληλεπίδρασης και να ανακαλύψει τη λογική, που αφορά στις απόψεις αυτών που προσφέρουν την υποκείμενη πληροφορία, σε αυτή την οργάνωση. Τέλος, αυτοί που εφαρμόζουν την ανάλυση περιεχομένου στοχεύουν στο να ανακαλύψουν το πώς οι συμμετέχοντες κατανοούν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, με τους δικούς τους όρους συζήτησης, με κεντρικό σημείο εστίασης το πώς δημιουργούνται οι αλληλουχίες δράσης (Ανδρεάτου 2007).

Η παρούσα πτυχιακή εργασία στόχο έχει την κατανόηση και την ανάλυση αυτών των ερευνητικών μεθόδων καθώς και τη διερεύνηση της εφαρμογής τους στην επιστήμη της Νοσηλευτικής.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρούμε, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο και τα ιδιαίτερα στοιχεία της ποιοτικής έρευνας, να αναδείξουμε τη χρησιμότητά της. Σε αυτό πολύτιμη βοήθεια μας προσφέρει και η εξέταση ιστορικών στιγμών εξέλιξης της, καθώς δείχνει με ποιο τρόπο η συμβολή της ποιοτικής προσέγγισης στην απόκτηση γνώσης, οδήγησε στην ανάπτυξη της μεθοδολογίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύουμε, την έννοια της φαινομενολογίας και εστιάζουμε στα είδη, στα ερευνητικά ερωτήματα και στη μεθοδολογία του φαινομένου.

Στο τρίτο κεφάλαιο ορίζεται η ανάλυση περιεχομένου, περιγράφονται τα χαρακτηριστικά, αναφέρονται οι σκοποί και τα είδη και επίσης παρουσιάζονται τα πεδία εφαρμογής και η μεθοδολογία της ανάλυσης περιεχομένου.

Το τέταρτο κεφάλαιο πραγματεύεται την εφαρμογή των ερευνητικών μεθόδων στη Νοσηλευτική, με την παράθεση διαφόρων παραδειγμάτων της καθημερινής πρακτικής Νοσηλευτικής.

Κεφάλαιο 1. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

1.1 Τι είναι ποιοτική έρευνα

Η ποιοτική έρευνα (qualitative research) έχει στόχο την αποκάλυψη σχέσεων ή συσχετίσεων ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές ομάδες, την περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών, τη διατύπωση ή αναδιατύπωση υποθέσεων και θεωρητικών θέσεων για το κοινωνικό γίνεσθαι και την διακρίβωση κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, καταστάσεων και ομάδων απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα «πώς» και «γιατί» (Ιωσηφίδης 2001).

Επίσης η ποιοτική έρευνα θεμελιώνεται σε μια φιλοσοφική θέση η οποία είναι σε γενικές γραμμές «ερμηνευτική», με την έννοια ότι την απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται, γίνεται κατανοητός, βιώνεται και παράγεται ο κοινωνικός κόσμος. Βασίζεται σε μεθόδους παραγωγής δεδομένων οι οποίες είναι ελαστικές και ευαίσθητες απέναντι στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγονται τα δεδομένα. Η ποιοτική έρευνα αποσκοπεί στην παραγωγή σφαιρικής αντίληψης, επί τη βάσει πλούσιων και λεπτομερών στοιχείων, όπως αυτά εμφανίζονται στο φυσικό κοινωνικό τους πλαίσιο (Ιωσηφίδης 2003).

Η ποιοτική έρευνα έχει χαρακτηριστεί ως συστηματική διερεύνηση, που ενδιαφέρεται για την κατανόηση των ανθρώπινων υπάρξεων και την φύση των συναλλαγών μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους. Η ποιοτική έρευνα περιγράφεται συχνά ως ολιστική (δηλαδή, ενδιαφέρεται για τους ανθρώπους και τα περιβάλλοντά τους σε όλες τις πολυπλοκότητές τους) και φυσική (δηλαδή, χωρίς περιορισμούς και ελέγχους που επιβάλλονται από τον ερευνητή). Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην υπόθεση ότι η γνώση για τους ανθρώπους είναι αδύνατη χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται και όπως περιγράφεται από τους ίδιους τους εκτελεστές.

Έγιναν πολλές προσπάθειες να οριστεί η ποιοτική έρευνα και από άλλους ερευνητές. Σύμφωνα με την Miller (2011), η ποιοτική έρευνα αναφέρεται σε μια μέθοδο της έρευνας στην οποία ο ερευνητής, δρα ως εργαλείο συλλογής δεδομένων, επιδιώκει να απαντήσει σε ερωτήσεις σχετικά με το πώς ή γιατί ένα συγκεκριμένο φαινόμενο συμβαίνει. Επίσης η ποιοτική έρευνα ορίζεται ως ένας γενικός όρος που καλύπτει μια σειρά από ερμηνευτικές τεχνικές που επιδιώκουν να περιγράψουν, αποκωδικοποιήσουν, να μεταφράσουν και αλλιώς να συμβιβάσουν, όχι με την έννοια, αλλά με τη συχνότητα ορισμένων φυσιολογικών φαινομένων στον κοινωνικό κόσμο (Al-Busaidi 2008). Στην ποιοτική έρευνα, η ερευνητική διαδικασία είναι επαγωγική αντί αφαιρετική. Οι ερευνητές χρησιμοποιούν ποιοτική έρευνα όταν υπάρχει ένα κενό στη γνώση ή όταν λίγα είναι

γνωστά σχετικά με ένα συγκεκριμένο φαινόμενο, εμπειρία, ή έννοια (Driessnack, Sousa & Mendes 2007).

Εντούτοις, η ποιοτική έρευνα είναι μια ομάδα ερευνητικών προσπελάσεων, στόχος των οποίων είναι να βοηθήσουν στην κατανόηση της εμπειρίας των προσώπων σε διάφορα ζητήματα. Οι ποιοτικές έρευνες τείνουν να επικεντρώνονται στη φυσική ιστορία των γεγονότων ή των σχέσεων και πρωτοεμφανίστηκαν πριν από 100 περίπου έτη και αναπτύχθηκαν από ποικίλους επιστημονικούς κλάδους συμπεριλαμβανομένης της ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας και της γλωσσολογίας (Σαπουντζή - Κρέπια 2005).

Τέλος, η ποιοτική έρευνα θα πρέπει να διεξάγεται με συστηματικό, αυστηρό και στρατηγικό τρόπο, αλλά να είναι συγχρόνως ευπροσάρμοστη και να λαμβάνει υπόψη το πλαίσιο μέσα στο οποίο διενεργείται. Η ποιοτική έρευνα απαιτεί την κριτική λεπτομερή αυτοεξέταση ή τον ενεργό (αυτοελεγκτικό) αναστοχασμό εκ μέρους του ερευνητή. Επιπλέον, η ποιοτική έρευνα πρέπει να παράγει κοινωνικές εξηγήσεις για νοητικούς γρίφους και εξηγήσεις που να είναι κατά κάποιον τρόπο γενικεύσιμες ή να έχουν ευρύτερη απήχηση και δεν πρέπει να θεωρείται ένα ενιαίο σώμα φιλοσοφίας και πρακτικής, οι μέθοδοι των οποίων μπορούν απλά να συνδυάζονται χωρίς προβλήματα. Εν κατακλείδι, η ποιοτική έρευνα θα πρέπει να διενεργείται ως μια δεοντολογική πρακτική και να λαμβάνει υπόψη το πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται (Ιωσηφίδης 2003).

1.2 Ιστορικά στοιχεία

Η ποιοτική έρευνα, ως μέθοδος έρευνας, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους στις αρχές του εικοστού αιώνα, παρά το γεγονός ότι υπήρχε πολύ νωρίτερα από ότι σε μη-δομική μορφή. Στη δεκαετία του 1920 και του 1930, κοινωνικοί ανθρωπολόγοι και κοινωνιολόγοι εφάρμοσαν μια πιο εστιασμένη προσέγγιση σε σχέση με το παλιό ανοργάνωτο και δημοσιογραφικό στυλ που χρησιμοποιούνταν σε εκείνες τις ημέρες. Από τη δεκαετία του 1960, η ποιοτική έρευνα έχει γνωρίσει μια σταθερή ανάπτυξη αρχίζοντας με την ανάπτυξη της θεωρίας και νέων εθνογραφικών εκδόσεων. Ο αριθμός των βιβλίων, άρθρων και εργασιών που σχετίζονται με την ποιοτική έρευνα έχει αυξηθεί σημαντικά κατά τα τελευταία 20 χρόνια και περισσότεροι ερευνητές, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματιών υγείας, έχουν κινηθεί προς μια πιο ποιοτική μελέτη (Al-Busaidi 2008).

Οι καταβολές της ποιοτικής έρευνας βρίσκονται στο έργο ανθρωπολόγων και κοινωνιολόγων που επιχείρησαν να κατανοήσουν τους πολιτισμούς των «άλλων», των ανθρώπων που οι πολιτισμοί τους διέφεραν από τον ευρωπαϊκό και στη συνέχεια, από τον βορειοαμερικανικό πολιτισμό. Η πρώιμη ευρωπαϊκή εθνογραφία κατά τον

15ο και 16ο αιώνα αναπτύχθηκε ως ανταπόκριση στην έρευνα των «πρωτόγονων ανθρώπων» στον «Νέο Κόσμο».

Η ποιοτική έρευνα διακρίνεται σε επτά ιστορικές στιγμές:

Η πρώτη, η παραδοσιακή περίοδος της ποιοτικής έρευνας, ξεκινά στις αρχές του 20ού αιώνα και φτάνει μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Αυτή την περίοδο εμφανίστηκαν πολλές εθνογραφικές έρευνες μεγάλων εθνογράφων, καθώς και η γνωστή Σχολή του Σικάγου στο πεδίο της Κοινωνιολογίας. Σταθμός για την ανάπτυξη της ποιοτικής έρευνας ήταν το βιβλίο των Thomas και Znaniecki «Ο Πολωνός Χωρικός στην Ευρώπη και στην Αμερική», στο οποίο αντικείμενο μελέτης ήταν οι τρόποι που οι αγροτικοί πληθυσμοί βίωναν την μετανάστευση από την Ευρώπη στις μεγαλουπόλεις των ΗΠΑ. Οι κοινωνιολόγοι της Σχολής του Σικάγου και ιδιαίτερα ο Park συνέβαλαν στη χρησιμοποίηση της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας και στην εξέταση της εμπειρίας και των καθημερινών πρακτικών (Τσιώλης 2006). Έτσι, αντικείμενο της ποιοτικής έρευνας δεν ήταν πλέον μόνο οι «εξωτικοί» ιθαγενείς κάποιων απομακρυσμένων φυλών, αλλά και οι ευρύτεροι πληθυσμοί στον πυρήνα των δυτικών μεγαλουπόλεων. Χαρακτηριστικό στοιχείο της εν λόγω περιόδου, ήταν η εστίαση της ποιοτικής έρευνας στη μελέτη του «άλλου», στη βάση μιας «αντικειμενικής» περιγραφής και ερμηνείας.

Η δεύτερη, η νεωτεριστική περίοδος, ξεκινά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και διαρκεί μέχρι τη δεκαετία του 1970. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εν λόγω περιόδου είναι η τάση τυποποίησης των ποιοτικών μεθόδων έρευνας.

Η τρίτη περίοδος (1970-1986) είναι η περίοδος των «ανάμεικτων ειδών» (blurred genres). Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της περιόδου είναι η εμφάνιση μιας πληθώρας παραδειγμάτων, μεθόδων, στρατηγικών. Αναφέρουμε ενδεικτικά τη συμβολική αλληλεπίδραση, την εθνομεθοδολογία, τη νατουραλιστική έρευνα, τη φαινομενολογία, τη σημειωτική, τον φεμινισμό κ.ά. Σημαντικός σταθμός της εν λόγω περιόδου είναι το βιβλίο του Geertz (2003) «Η Ερμηνεία των Πολιτισμών», στο οποίο προτείνεται η μετάβαση από τη θετικιστική προσέγγιση σε μία πλουραλιστική, ερμηνευτική προοπτική στις ανθρωπιστικές επιστήμες.

Η τέταρτη περίοδος εντοπίζεται στα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως το 1990 και χαρακτηρίζεται από της την «κρίση αναπαράστασης», ένα ζήτημα που εγείρεται στις συζητήσεις σχετικά με την τεχνητή νοημοσύνη και την εθνογραφία. Αυτή την περίοδο η ποιοτική έρευνα εστιάζεται σε θέματα φυλής, φύλου, πολιτισμού κ.λπ. και τίθεται το ζήτημα σχετικά με το είδος της πραγματικότητας που ο ερευνητής απεικονίζει. Κατά την περίοδο αυτή η ποιοτική έρευνα αναδεικνύεται σε μία συνεχή διαδικασία κατασκευής της πραγματικότητας. Αυτή την περίοδο αναδεικνύονται οι κριτικές και φεμινιστικές επιστημολογίες, οι οποίες θέτουν υπό αμφισβήτηση την αρχή του αντικειμενισμού στην κοινωνική έρευνα.

Η πέμπτη περίοδος εντοπίζεται στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Αυτή είναι η περίοδος «της τριπλής κρίσης της αναπαράστασης, της νομιμοποίησης και της πράξης». Η κρίση της αναπαράστασης εκφράζεται στην αναγνώριση ότι οι ποιοτικοί ερευνητές δεν μπορούν με άμεσο τρόπο να συλλάβουν την εμπειρία της ζωής, αλλά θεωρείται ότι το πόνημά τους αποτελεί κοινωνικό κείμενο που έχει γραφεί από τον ερευνητή. Η κρίση νομιμοποίησης εκφράζεται στη διαπίστωση του προβληματικού χαρακτήρα των κριτηρίων αξιολόγησης, που αναφέρονται στην εγκυρότητα, στην γενίκευση, στην αξιοπιστία κ.λπ. Η κρίση της πράξης

αναφέρεται στην επίδραση της θεωρίας στις κοινωνικές πρακτικές και στην αναζήτηση τρόπων ενοποίησης της θεωρίας και της πράξης. Κατά την εν λόγω περίοδο εμφανίζεται η τάση αντικατάστασης των θεωριών από αφηγήσεις. Η μετανεωτερική ανακήρυξη του τέλους των «μεγάλων αφηγήσεων» συνδυάζεται με τη στροφή στις «μικρές», τοπικές αφηγήσεις, που αφορούν σε συγκεκριμένες καταστάσεις και προβλήματα.

Η έκτη περίοδος είναι η περίοδος της «μη πειραματικής» έρευνας (1995 - 2000), όπου αντικείμενο εθνογραφικής διερεύνησης γίνονται νέες μορφές λόγου (ποιοτικές, αυτοβιογραφικές, οπτικές, συνομιλητικές). Το χαρακτηριστικό στοιχείο της έβδομης στιγμής συνίσταται στη συνέχιση των τάσεων που είχαν εμφανιστεί στις προηγούμενες στιγμές της ποιοτικής έρευνας. Κατ' αρχήν, εξακολουθεί να υφίσταται η κριτική του θετικισμού, του μεταθετικισμού και του μεταμοντερνισμού. Επίσης αναφέρονται οι κρίσεις αναπαράστασης, νομιμοποίησης και φωνητικότητας. Η κρίση αναπαράστασης αναφέρεται στην αμφισβήτηση της δυνατότητας αυθεντικής κατανόησης του «άλλου». Η κρίση νομιμοποίησης παραπέμπει στην αμφισβήτηση των κριτηρίων επιστημολογικής εγκυρότητας της επιστημονικής έρευνας. Η κρίση της φωνητικότητας εκφράζεται στη συνύπαρξη ποικιλίας παλιών και νέων «φωνών» αναφορικά με το φύλο, την εθνικότητα, την τάξη κ.λπ. (φεμινιστικές, κριτικές, εθνικές προσεγγίσεις κ.λπ.).

Ο Habermas ήταν ο πρώτος διανοητής, που αναγνώρισε την ύπαρξη μιας διαφορετικής παράδοσης της έρευνας, η οποία αναπτύχθηκε στην αμερικανική Κοινωνιολογία και συνδέεται με τους Goffman (1961, 1989), Garfinkel (1967, 1986), Cicourel (1964, 1981).

Εν κατακλείδι, διαπιστώνονται ότι οι διαμεσολαβητικές τεχνολογίες (βίντεο, υπολογιστές, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, διαδίκτυο, εικονική πραγματικότητα) δημιουργούν νέα πεδία για την ανάπτυξη της ποιοτικής έρευνας (Πούρκος & Δαφέρμος 2010).

1.3 Διαφορές ποιοτικής – ποσοτικής έρευνας

Υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ποιοτικών και των ποσοτικών ερευνών οι οποίες έχουν συνήθως διαφορετικούς στόχους. Πρώτον, η λογική που κυριαρχεί στην ποιοτική έρευνα είναι επαγωγική, και αυτό έχει επιπτώσεις στο πόσο συγκεκριμένο και ολοκληρωμένο θα είναι εξαρχής το ερευνητικό σχέδιο και η όλη ερευνητική διαδικασία. Η στοιχειώδης εργασία του ποιοτικού ερευνητή είναι η περιγραφή και η κατανόηση των ιδιαίτερων καταστάσεων ανθρώπων και ομάδων, της εμπειρίας και των εννοιών που εμπειρικλείονται σε αυτές πριν αναπτύξει ή εξετάσει γενικότερες θεωρίες και εξηγήσεις. Στην ποσοτική έρευνα όμως ο ερευνητής προχωρά στηριζόμενος στην υπάρχουσα γνώση και τις θεωρίες προκειμένου να κατανοήσει τις συγκεκριμένες καταστάσεις ή για να προβλέψει το τι θα συμβεί στους συγκεκριμένους ανθρώπους ή ομάδες και γιατί.

Δεύτερον, τα ποιοτικά ερευνητικά είναι συχνά προκύπτοντα και ευέλικτα. Καθώς στην ποιοτική έρευνα κυριαρχεί ο επαγωγικός συλλογισμός, το ερευνητικό σχέδιο μπορεί

να προσομοιαστεί με ένα σκαρίφημα, καθώς, ότι εντοπίζουν οι ερευνητές στα πρώτα στάδια της έρευνας, έχει ουσιαστικές επιπτώσεις στα επόμενα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας. Συχνά, η ποιοτική έρευνα είναι επίσης αρκετά δυναμική. Ο ερευνητής, τα υποκείμενα έρευνας, η σχέση τους, το περιβάλλον στο οποίο διεξάγεται η έρευνα, υπόκεινται ανάπτυξη και αλλαγή και έτσι δεν μπορούν όλες οι πτυχές του ερευνητικού σχεδίου να ρυθμιστούν ή να ελεγχθούν από τον ερευνητή. Παρόλο που και τα ποσοτικά ερευνητικά σχέδια επηρεάζονται από παρόμοιες αλλαγές, η αναθεώρηση του ερευνητικού σχεδίου είναι ασυνήθεις και θεωρείται ανεπιθύμητη.

Τελικά, η ποιοτική ερευνητική διαδικασία είναι συχνά μη γραμμική και ανακόλουθη ενώ σε πολλές περιπτώσεις η συλλογή και η ανάλυση στοιχείων προχωρούν ταυτόχρονα. Σε αυτές τις περιπτώσεις λαμβάνοντας υπόψη τα πρώιμα συμπεράσματα η επόμενη συλλογή στοιχείων και οι διαδικασίες ανάλυσης μπορούν να τροποποιηθούν για να συλλέξουν πιο συγκεκριμένες πληροφορίες, η να εξερευνήσουν νέες και απρόβλεπτες περιοχές ενδιαφέροντος που προέκυψαν. Σε σπάνιες περιπτώσεις, τα πρώιμα συμπεράσματα μπορούν να προτείνουν ότι η αρχική ερευνητική ερώτηση πρέπει να αλλάξει επειδή αυτή δεν ήταν εμφανής στο πλαίσιο που μελετήθηκε. Όταν η αλλαγή της αρχικής ερώτησης είναι απαραίτητη οι ερευνητές πρέπει να αναλύσουν ξανά τα στοιχεία λαμβάνοντας υπόψη τη νέα ερώτηση και να υιοθετήσουν άλλες τεχνικές για να εξετάσουν τα στοιχεία ή η ερευνητική ερώτηση δεν άλλαξαν μόνο και μόνο για να ταιριάζουν με μια προϋπάρχουσα θεωρία ή μία υπόθεση. Αυτό ιδιαίτερα συμβαίνει σε μελέτες σύγκρισης και αντιπαράθεσης διαφόρων περιπτώσεων, που αναφέρονται μερικές φορές ως πολλαπλές μελέτες περιπτώσεων. Ο βαθμός στον οποίο ένα ποιοτικό ερευνητικό σχέδιο εκθέτει αυτά τα «κλασσικά» χαρακτηριστικά εξαρτάται από την ιδιαίτερη ερευνητική προσέγγιση, τη θεωρητική προοπτική του ερευνητή, και από το τι και πόσα είναι ήδη γνωστά για ένα θέμα (Σαπουντζή – Κρέπια 2005).

Σύμφωνα με την Labuschagne (2003), η διάκριση ανάμεσα στις ποσοτικές (quantitative) και τις ποιοτικές (qualitative) μεθόδους δεν είναι απόλυτα σαφής. Η ποσοτική έρευνα κατά κύριο λόγο ασχολείται με το βαθμό στον οποίο τα φαινόμενα έχουν ορισμένες ιδιότητες, τα κράτη και τους χαρακτήρες, καθώς και τις ομοιότητες, τις διαφορές και τις αιτιακές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ αυτών. Συνήθως βασίζονται σε θεωρητικές ή εμπειρικές εκτιμήσεις και στην ποσοτικοποίηση των φαινομένων. Το πλεονέκτημα της ποσοτικής προσέγγισης είναι ότι μετρά, για παράδειγμα, τις αντιδράσεις από πάρα πολλούς ανθρώπους σε ένα περιορισμένο σύνολο ερωτήσεων, διευκολύνοντας έτσι και την στατιστική σύγκριση των δεδομένων. Αυτό δίνει μια ευρεία γενίκευση στο σύνολο των ευρημάτων.

Η ποιοτική έρευνα από την άλλη πλευρά, ασχολείται κυρίως με τις ιδιότητες, την κατάσταση και το χαρακτήρα (τη φύση των φαινομένων). Η λέξη σημαίνει ποιοτική έμφαση στις διαδικασίες και τις έννοιες που εξετάζονται αυστηρά, αλλά δεν μετράται από την άποψη της ποσότητας, το ποσό ή τη συχνότητα. Οι ποιοτικές μέθοδοι παράγουν συνήθως έναν πλούτο των λεπτομερών δεδομένων για ένα πολύ μικρότερο αριθμό ατόμων και περιπτώσεων. Τα ποιοτικά στοιχεία παρέχουν βάθος και λεπτομέρεια μέσα από την άμεση προσφορά και προσεκτική περιγραφή των καταστάσεων, τα γεγονότα, τις αλληλεπιδράσεις και τις παρατηρούμενες συμπεριφορές.

Προσεκτική προσέγγιση απαιτείται από τους ερευνητές όσον αφορά τον τρόπο και το λόγο που θα προχωρούσαν σε κάποιο συνδυασμό μεθόδων γιατί δεν υπάρχει συγκεκριμένη μέθοδος που να έχει προνομιακή μεταχείριση έναντι οποιασδήποτε άλλης. Αντιθέτως, η επιλογή πρέπει να οδηγείται από τα ερευνητικά ερωτήματα (Borrego, Douglas & Amelink 2009).

1.4 Συνδυασμός ποσοτικής – ποιοτικής ερευνητικής μεθοδολογίας (mixed methods)

Η συνδυαστική και η συμπληρωματική χρήση ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων αποτελεί την πλέον αποτελεσματική μεθοδολογική προσέγγιση για μια ολοκληρωμένη περιγραφή και εξήγηση των διαστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η χρησιμοποίηση μεικτών μεθόδων δεν είναι εύκολη. Απαιτεί προσχεδιασμό, χρόνο, κόστος, στρατολόγηση ερευνητών και αυξημένες ικανότητες. Μια άλλη κεντρική δυσκολία είναι το «δέσιμο» του κοινωνικού επιστήμονα με το αντίστοιχο θεωρητικό ρεύμα γεγονός που κρατάει ακόμα και σήμερα πολλούς ερευνητές «στρατευμένους». Για να στηριχτεί κάποιος σε μια έρευνα που θα στηρίζεται σε διαφορετικές μεθόδους, πρέπει να καθορίσει πόσο σημαντικός είναι ο σκοπός που τον ωθεί σε μια πολυδιάστατη ερευνητική προσέγγιση. Αναλυτικότερα οι κυριότεροι σκοποί για τον συνδυασμό μεθόδων είναι:

- Η τριγωνοποίηση για την ανάδειξη σημείων τομής των αποτελεσμάτων από ιδεολογικά αντίθετες μεθόδους που μεταξύ τους η επαφή συμβάλλει στην «εξουδετέρωση».
- Η συγκέντρωση διαφορετικών όψεων-παραγόντων που συγκροτούν ένα φαινόμενο
- Η συμπλήρωση πληροφοριών στα αποτελέσματα της δεύτερης μεθόδου με βάση την αλληλουχία της πρώτης
- Η αποκάλυψη αντιφάσεων και άγνωστων πτυχών μιας πραγματικότητας
- Η επέκταση του εύρους της έρευνας από την αύξηση πληροφοριών που δίνουν οι μεικτές μέθοδοι (Σαμαρίδης 2011).

Μια μικτή μελέτη μεθόδων (mixed method) περιλαμβάνει τη συλλογή και την ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων σε μία μελέτη στην οποία τα δεδομένα που συλλέγονται ταυτόχρονα ή διαδοχικά, δίνουν προτεραιότητα και περιλαμβάνουν την ενσωμάτωση των δεδομένων ενός ή περισσότερων σταδίων κατά την διαδικασία της έρευνας. Αυτό διακρίνεται από προσεγγίσεις πολλαπλών μεθόδων, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν πολλαπλές ποσοτικές ή ποιοτικές μελέτες, αλλά όχι απαραίτητα και τα δύο. Με βάση τις αποφάσεις σχετικά με την αλληλουχία της συλλογής δεδομένων, σχετική προτεραιότητα, δίνεται στο στάδιο στο οποίο ενσωματώνονται τα ποσοτικά και ποιοτικά συστατικά. Σύμφωνα με τελευταίες μελέτες προσδιορίζονται τέσσερις συνδυαστικές μεικτές μέθοδοι:

- Τριγωνικά Σχέδια (Triangulation Designs)
- Ενσωματωμένα Σχέδια (Embedded Designs)
- Επεξηγηματικά Σχέδια (Explanatory Designs)
- Διερευνητικά Σχέδια (Exploratory Designs)

(Borrego, Duglas & Amelink 2009).

(Βλ. Παράρτημα 3)

Ο συνδυασμός των δύο μεθοδολογιών περιλαμβάνει:

1. Ανάπτυξη και πρόοδο της έρευνας. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μια μέθοδος μπορεί να βοηθήσει στον εμπλουτισμό και την ανάπτυξη της άλλης. Για παράδειγμα, η διεξαγωγή μιας ποιοτικής μελέτης μπορεί να προηγηθεί άλλων προκειμένου να αναπτυχθεί ένα εργαλείο μέτρησης που θα αξιοποιηθεί από την ποσοτική.

2. Αύξηση του βαθμού αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων. Ο συνδυασμός των μεθόδων μπορεί να οδηγήσει και στη συλλογή δεδομένων από διαφορετικές πηγές αλλά και στην πληρέστερη ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

3. Αύξηση της δυναμικής της έρευνας μέσω του συμπληρωματικού χαρακτήρα των δύο μεθοδολογιών. Πολλές φορές είναι χρήσιμη η περαιτέρω επεξήγηση των αριθμών της ποσοτικής έρευνας με λέξεις και νοήματα που προκύπτουν από την ποιοτική, ενώ μπορεί να συμβεί και το αντίθετο, δηλαδή τα νοήματα κι οι ιδέες που προκύπτουν από την ποιοτική να εμπλουτιστούν με αριθμούς.

4. Παραγωγή νέων τρόπων σκέψης. Μέσω της σύνθεσης των αντιθέσεων και των ομοιοτήτων των δύο προσεγγίσεων, με απώτερο σκοπό μια νέα δυναμική στο χώρο της έρευνας, της κατανόησης, της καταγραφής και της ερμηνείας των κοινωνικών δεδομένων (Σαμαρίδης 2011).

(Βλ. Παράρτημα 4)

1.5 Εφαρμοζόμενα πεδία έρευνας

Ο Ιωσηφίδης (2003) αναφέρει ότι η ποιοτική έρευνα έχει αναπτυχθεί από ποικίλες παραδόσεις της διάνοησης και της επιστήμης και συσχετίζεται πολύ συχνά με ορισμένες σχολές σκέψης οι οποίες εμπίπτουν γενικότερα στο χώρο της ερμηνευτικής κοινωνιολογικής παράδοσης, και πιο συγκεκριμένα της φαινομενολογίας (Schutz 1976), της εθνογραφίας (Cicourel 1964 & Garfinkel 1967) και της θεμελιωμένης θεωρίας (Glaser & Strauss 1967). Σύμφωνα με τους Driessnack, Sousa & Mendes (2007) οι τέσσερις τύποι που χρησιμοποιούνται συχνότερα για την διεξαγωγή της έρευνας είναι: η φαινομενολογία, η θεμελιωμένη θεωρία, η εθνογραφία και η έρευνα αφήγησης..

Άλλοι ερευνητές για παράδειγμα έχουν διατυπώσει έξι προσεγγίσεις της ποιοτικής έρευνας τη φαινομενολογία, την εθνογραφία, τη θεμελιωμένη θεωρία, την ιστορική έρευνα, τη μελέτη περίπτωσης και την έρευνα δράσης (Nieswiadomy 2008).

- *Φαινομενολογία (phenomenology)*: Ο σκοπός της φαινομενολογικής έρευνας είναι να περιγράψει συγκεκριμένα ενδιαφέροντα και ανθρώπινες εμπειρίες όπως βίωσαν και έζησαν τα εμπλεκόμενα άτομα.
- *Εθνογραφία (ethnographic)*: Οι ερευνητές χρησιμοποιούν την εθνογραφική μελέτη με σκοπό την βαθύτερη κατανόηση, περιγραφή, συλλογή και ανάλυση δεδομένων μιας συγκεκριμένης κουλτούρας, ομάδας ή κοινότητας.
- *Θεμελιωμένη θεωρία (grounded theory)*: Η θεμελιωμένη θεωρία χρησιμοποιείται από τους ερευνητές όταν ενδιαφέρονται για φαινόμενα που αφορούν κοινωνικές διαδικασίες οι οποίες διέπουν ανθρώπινες εμπειρίες και συμπεριφορές.
- *Ιστορική έρευνα (historical)*: Η ιστορική έρευνα αφορά τον προσδιορισμό, τη θέση, την αξιολόγηση και τη σύνθεση των δεδομένων από το παρελθόν. Επιπλέον, η ιστορική μελέτη επιδιώκει όχι μόνο να ανακαλύψει τα γεγονότα του παρελθόντος, αλλά και τις τελευταίες εκδηλώσεις για το παρόν και το μέλλον.
- *Μελέτη περίπτωσης (case study)*: Η μελέτη περίπτωσης εξετάζει σε βάθος άτομα ή ομάδες ατόμων, έχει τις ρίζες της στην κοινωνιολογία και χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό στην ανθρωπολογία.
- *Έρευνα δράσης (action research)*: Η έρευνα δράσης είναι ένα είδος ποιοτικής έρευνας που επιδιώκει δράση, με σκοπό τη βελτίωση της πρακτικής και τη μελέτη των συνεπειών της δράσης που λήφθηκε (Nieswiadomy 2008).

(Βλ. Παράρτημα 2 & Παράρτημα 6)

1.6 Ερευνητικά ερωτήματα στην ποιοτική έρευνα

Οι κύριοι σκοποί που εξυπηρετούνται από τη χρησιμοποίηση τεχνικών ποιοτικής ανάλυσης είναι: (α) διερεύνηση και περιγραφή, (β) επεξήγηση και διευκρίνιση ποσοτικών ευρημάτων, (γ) ανακάλυψη και ερμηνεία και (δ) διεύρυνση θεωρίας.

Διερεύνηση και περιγραφή: Ορισμένες φορές, μια ερευνητική μελέτη σχεδιάζεται για να απαντήσει σε ερωτήσεις ενός χώρου, όπου έχει γίνει ήδη ικανή και αξιόλογη επιστημονική εργασία. Στις περιπτώσεις αυτές, ο ερευνητής δομεί τη μελέτη του πάνω σε προηγούμενη εργασία του χώρου, μετρώντας μεταβλητές που άλλοι ανέφεραν ως σπουδαίες ή χρησιμοποιώντας όργανα ή ευρήματα που αναπτύχθηκαν από άλλους. Αν, όμως, ο ερευνητής επιχειρεί να απαντήσει σε ερώτηση μελέτης για την οποία πολύ λίγα είναι γνωστά και η μελέτη στοχεύει να αποκτήσει διόραση για μια ειδική ομάδα ή για

κάποια κατάσταση, τότε τα δεδομένα που συλλέγονται μπορούν να αναλυθούν, για να παρουσιάσουν περιγραφικά και διερευνητικά ερωτήματα. Σε αυτό το είδος έρευνας, ο ερευνητής προσπαθεί να συγκεντρώσει και να παρουσιάσει πλούσια και ετερογενή διηγηματικά δεδομένα, έτσι ώστε να μπορούν να αναπτυχθούν κάποιες υποσχόμενες οδηγίες και ιδέες. Οι ερωτήσεις περιλαμβάνουν τα εξής: Τί συμβαίνει; Πώς εργάζεται αυτό; Τι είναι σπουδαίο εδώ; Τι διαφορές υπάρχουν;

Όταν η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων γίνεται με σκοπό την περιγραφή, επιτρέπει στον ερευνητή να χαρακτηρίσει με ακρίβεια και διορατικότητα ένα γεγονός, ένα πληθυσμό, μια διεργασία για ένα πλαίσιο. Η ανάλυση αυτή ονομάζεται έρευνα απομόνωσης παράγοντα.

Η περιγραφή μπορεί να γίνει με έναν από τους δύο παρακάτω τρόπους:

1. Ο ερευνητής μπορεί να χρησιμοποιήσει κατηγορίες ή οργανωτικά σχήματα που ήδη υπάρχουν στη βιβλιογραφία μιας επιστήμης και απλά να βρει τάξεις ή περιπτώσεις στα δεδομένα που αντιστοιχούν στο σχήμα ταξινόμησης της βιβλιογραφίας. Αυτή ονομάζεται άμεση περιγραφή.

2. Ο ερευνητής επιχειρεί να ανακαλύψει νέες τάξεις ή κατηγορίες με ενεργό έλεγχο των δεδομένων. Αυτή ονομάζεται αναλυτική περιγραφή.

Επεξήγηση και διευκρίνιση ποσοτικών ευρημάτων: Συχνά, για απάντηση σε ερωτήσεις «γιατί και πώς», που σχετίζονται με ποσοτικά ευρήματα μελέτης, χρησιμοποιούνται ποιοτικά ανέκδοτα.

Ανακάλυψη και ερμηνεία: Μερικές φορές ο ερευνητής επιθυμεί να πάει πιο πέρα και από την αφηρημένη αναλυτική περιγραφή, για να ανακαλύψει στα δεδομένα του θεμελιακά πρότυπα, μεταβλητές και κατηγορίες, που παρέχουν τη βάση για ανάπτυξη και στη συνέχεια, εγκυροποίηση υποθέσεων που αφορούν σχέσεις. Αν ανακαλυφθούν σχέσεις ο ερευνητής επιχειρεί να πλέξει αυτούς τους δεσμούς σε ένα επεξηγηματικό σχήμα, όπως ένα μοντέλο ή μία θεωρία.

Διεύρυνση θεωρίας: Ορισμένες φορές, ένας ερευνητής έχει αναπτύξει μια θεωρητική εξήγηση, κάτω από μια σειρά καταστάσεων, και επιθυμεί να την επεκτείνει, να την ξεκαθαρίσει ή ακόμα και να τη μετακινήσει από μια μέσου εύρους ουσιαστική θεωρία, που εξηγεί κάτι κάτω από σειρά συγκεκριμένων καταστάσεων, σε μια μεγάλη ή τυπική θεωρία, που εξηγεί πώς συμβαίνει κάτι κάτω από μια μεγάλη ποικιλία καταστάσεων. Σε μια τέτοια μελέτη, οι ερωτήσεις μπορεί να περιλαμβάνουν: Είναι η αρχική βασική θεωρία σωστή; Ισχύει κάτω από άλλες συνθήκες; Υπάρχουν επιπρόσθετες κατηγορίες ή σχέσεις; (Σαχίνη-Καρδάση 2007)

Μας είναι γνωστό ότι οι ποιοτικές έρευνες απαντούν σε διαφορετικού τύπου ερωτήματα από τις ποσοτικές. Όπως ορίζει ο Ιωσηφίδης (2008), τα βασικά ερωτήματα που επιχειρούνται να απαντηθούν είναι:

- Τι ακριβώς συμβαίνει εδώ;
- Πώς νοηματοδοτούνται συγκεκριμένες κοινωνικές δράσεις και πρακτικές;
- Πώς οι διαφορετικές ερμηνείες παράγονται, μορφοποιούνται και μεταλλάσσονται;
- Πώς κατανοείται, ερμηνεύεται και κατασκευάζεται ο κοινωνικός κόσμος μέσα από διαφορετικά κοινωνικο-πολιτισμικά πλαίσια;

- Πώς συνδέονται οι διάφορες ερμηνείες και νοηματοδοτήσεις με ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες και νομικούς παράγοντες;
- Ποιες είναι οι επιπτώσεις διαφορετικών κοινωνικών νοημάτων στην κοινωνική δράση;
- Ποιες είναι οι διαφορετικές ερμηνείες των ίδιων διαδικασιών ή φαινομένων;
 Η απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων υπόκεινται στην εις βάθος μελέτη των κοινωνικών διαδικασιών. Ο «συμμετέχων στην έρευνα» επιδιώκει να επενδύσει κάποια άμεση ή έμμεση πρόσβαση στη βιωμένη εμπειρία των υποκειμένων, δίνοντας προνομιακή έμφαση στο σχηματισμό και τις επιπτώσεις κοινωνικών νοημάτων και αναπαραστάσεων (Ιωσιφίδης 2008).

1.7 Ερευνητικά εργαλεία στην ποιοτική έρευνα

Τα βασικότερα μεθοδολογικά εργαλεία άντλησης γνώσης από το ερευνητικό πεδίο, στα πλαίσια μιας ποιοτικής έρευνας είναι *η συμμετοχική παρατήρηση, η συνέντευξη έρευνας, η βιογραφική ανάλυση, η ιστορική συγκριτική μέθοδος, η ανάλυση περιεχομένου, οι μελέτες περίπτωσης, η έρευνα με την βοήθεια ομάδων (σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται και οι ομάδες εστίασης)* και άλλες. Η χρήση των μεθοδολογιών αυτών είναι δυνατόν να γίνεται μεμονωμένα ή και σε συνδυασμό, και εξαρτάται κάθε φορά από το είδος και τη φύση του ερευνητικού προβλήματος και από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ερευνώμενου πληθυσμού (Ιωσηφίδης 2003).

Τα βασικότερα εργαλεία άντλησης γνώσης από το ερευνητικό πεδίο στα πλαίσια μιας ποιοτικής έρευνας είναι η συνέντευξη σε βάθος, η συμμετοχική παρατήρηση η έρευνα με την βοήθεια ομάδων (focus groups), ανάλυση περιεχομένου, η μελέτη περίπτωσης, η βιογραφική ανάλυση και η αρχειακή έρευνα. Παρακάτω, παρουσιάζονται συνοπτικά ο τρόπος χρήσης, τα ισχυρά και τα αδύνατα σημεία των εργαλείων αυτών, ενώ μνεία γίνεται στην έρευνα με τη βοήθεια ομάδων και στην ανάλυση περιεχομένων, εργαλεία των οποίων η εφαρμογή παρουσιάζει για τους δικούς του λόγους το καθένα ξεχωριστό ενδιαφέρον για το χώρο των δημοσίων σχέσεων.

Συνέντευξη σε βάθος: Σε αντίθεση με τη συνέντευξη βάσει δομημένου ερωτηματολογίου, η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα σε ποσοτικές έρευνες με συχνότερο στόχο την κατάταξη του ερωτώμενου σε κάποιο από τα προτεινόμενα πρότυπα συμπεριφοράς σε αυτόν τον τύπο συνέντευξης ο ερευνητής δίνει μόνο ένα γενικό προσανατολισμό στον ερωτώμενο, αναμένοντας από αυτόν να αναπτύξει τις θέσεις του και τις σκέψεις του ελεύθερα και σε βάθος. Ο σκοπός της συνέντευξης αυτού του τύπου είναι η συλλογή όσο το δυνατό περισσότερων πληροφοριών για τις εμπειρίες τις στάσεις και τις αναπαραστάσεις των υποκειμένων. Συνεντεύξεις αυτού του τύπου θα ήταν, για παράδειγμα, το κατάλληλο εργαλείο μελέτης, από τον υπεύθυνο δημοσίων σχέσεων, των περιθωρίων συγκέντρωσης χρημάτων (χορηγών) από φορείς και επιχειρήσεις μιας κοινότητας.

Συμμετοχική παρατήρηση: Η μέθοδος αυτή επιτρέπει τη συστηματική παρατήρηση κοινωνικών συμπεριφορών, φαινομένων και διαδικασιών στο «πραγματικό» κοινωνικό περιβάλλον με συμμετοχή του ερευνητή στις κοινωνικές διαδικασίες που ερευνά και με συνεχή αλληλεπίδραση ερευνητική και ερευνωμένων. Τα δεδομένα που συλλέγονται μπορούν να έχουν πολλές μορφές: σημειώσεις από παρατήρηση ή συμμετοχή σε δραστηριότητες, συνεντεύξεις, γραπτά τεκμήρια, φωτογραφίες ή βίντεο. Η μέθοδος εφαρμόζεται συνήθως στην κοινωνική ανθρωπολογία για τη μελέτη μικρότερων και σχετικά συνεκτικών κοινωνικών ομάδων, ωστόσο είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί και στην έρευνα δημοσίων σχέσεων για την αξιολόγηση, για παράδειγμα, της συμπεριφοράς του προσωπικού ή της γενικότερης λειτουργίας ενός τμήματος μιας επιχείρησης.

Ομάδες εστίασης: Η μέθοδος των ομάδων εστίασης συνίσταται στην άντληση ποιοτικών δεδομένων μέσα από μια διαδικασία άμεσης αλληλεπίδρασης ενός αριθμού συμμετεχόντων (ομάδα) για ένα συγκεκριμένο και σαφώς καθορισμένο θέμα (εστίαση). Πρόκειται δηλαδή για μια ομαδική συνέντευξη η οποία προϋποθέτει την ταυτόχρονη εξέταση, μέσω οργανωμένης συζήτησης, των απόψεων των μελών της ομάδας. Όπως υποστηρίζει και ο Ιωσηφίδης (2003), σε σχέση με τις ατομικές συνεντεύξεις, η μέθοδος υπερέχει διότι περιέχει ως συστατικό στοιχείο της την άμεση αλληλεπίδραση και την ομαδική δυναμική, ενώ υστερεί στην έκταση του βάθους της επικοινωνίας και της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενου.

Αναφορικά με τον τρόπο συλλογής των δεδομένων της ομάδας, θα πρέπει αρχικά να υπογραμμιστεί ότι το μέγεθος της ομάδας μπορεί να ποικίλει από οκτώ έως δώδεκα άτομα, όμως η σύνθεση του πρέπει να λαμβάνει υπόψη της διάφορους παράγοντες, όπως τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των μελών. Σε κάθε περίπτωση πάντως, τις ομάδες αποτελούν άτομα άγνωστα μεταξύ τους, καθώς η γνωριμία μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία υποομάδων. Οι ομάδες εστίασης συνήθως συγκεντρώνονται μόνο μία φορά και οι απαντήσεις τους μαγνητοφωνούνται ή βιντεοσκοποούνται.

Τα βασικό χαρακτηριστικό της μεθόδου είναι η αξιοποίηση της «δυναμικής των ομάδων». Τα δεδομένα που συλλέγονται με τη μέθοδο δεν αποτελούν ένα απλό άθροισμα απόψεων κάποιων ατόμων, αλλά επηρεάζονται καταλυτικά από το κλίμα της ομαδικής αλληλεπίδρασης που δημιουργείται κάθε φορά. Η επίδραση της δυναμικής της ομάδας, κυρίαρχο στοιχείο της μεθόδου των focus groups, είναι το κλειδί για τη συγκέντρωση δεδομένων πλούσιου χαρακτήρα.

Ανάλυση περιεχομένου: Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος δευτερογενούς ανάλυσης ποιοτικού υλικού το οποίο μπορεί να έχει διάφορες μορφές, όπως κείμενο, συνεντεύξεις, εικόνες κ.α. Η ανάλυση περιεχομένου περιλαμβάνει τη συστηματική ανάλυση οποιασδήποτε από τις διάφορες πλευρές που συνιστά την επικοινωνία, από τις λέξεις-κλειδιά ή τις παραπομπές στο νόημα, όπως το όνομα μιας εταιρείας ή ενός προϊόντος, έως τα δελτία τύπου, τις τηλεοπτικές διαφημίσεις της ή τις αναφορές που γίνονται σε αυτήν σε δημοσιεύματα.

Στην πρώτη φάση εφαρμογής της μεθόδου απαιτείται ο καθορισμός των πηγών του ποιοτικού υλικού. Σε μια δεύτερη φάση, καθορίζεται η μονάδα καταγραφής και ανάλυσης των κειμένων που παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον. Το επόμενο στάδιο αφορά στη συστηματοποίηση των εννοιολογικών κατηγοριών στις οποίες κατατάσσονται οι μονάδες ανάλυσης και φυσικά στην κωδικοποίηση του υλικού στις διάφορες αυτές κατηγορίες. Η

διαδικασία της κωδικοποίησης είναι ίσως το πιο επίπονο τμήμα της εφαρμογής της μεθόδου.

Παρότι η κωδικοποίηση των ποιοτικών δεδομένων αποτελεί οργανικό τμήμα της ανάλυσης, ο τελικός στόχος της αναλυτικής διαδικασίας είναι η παραγωγή νοήματος, η αλλιώς η ερμηνεία. Εν κατακλείδι, η ιδιαιτερότητα της μεθόδου έγκειται στην ανάλυση λόγου, ο οποίος μπορεί να μετατραπεί, αν δεν είναι εξαρχής, σε γραπτό κείμενο.

Μελέτη περίπτωσης: Η μέθοδος συνίσταται στην ολοκληρωμένη ανάλυση ενός γενικού φαινομένου μέσα από μια συγκεκριμένη μορφή εκδήλωσής του, δηλαδή μέσα από μια συγκεκριμένη περίπτωση. Η διαφορετικότητα της μεθόδου δεν έγκειται στη χρήση διαφορετικών τεχνικών συλλογής ή επεξεργασίας των δεδομένων, αλλά στο στόχο της ανάλυσης, ο οποίος είναι η ερμηνεία της συγκεκριμένης περίπτωσης ή η γένεση ερευνητικών υποθέσεων, οι οποίοι διερευνώνται στη συνέχεια με τη βοήθεια άλλων ποιοτικών ή ποσοτικών μεθόδων με στόχο, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό τη γενίκευση.

Βιογραφική ανάλυση: Η μέθοδος δίνει έμφαση στην ίδια τη «φωνή» των υποκειμένων, στις ίδιες τις προσωπικές και συλλογικές τους εμπειρίες, είτε αυτές καταγράφονται από τρίτους, είτε είναι καταγεγραμμένες από τους ίδιους. Η χρησιμότητα της μεθόδου μεγιστοποιείται στην περίπτωση που το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στην καταγραφή μεταβολών στις προτιμήσεις ή στις αντιδράσεις των ατόμων, δηλαδή στην περίπτωση που η συλλογή των δεδομένων επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Η βιογραφική ανάλυση είναι σκόπιμο να χρησιμοποιείται μόνο σε μικρά δείγματα πρόθυμων ατόμων. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο πλούτος της συλλεγόμενης πληροφορίας υπερκερνά τις πρακτικές δυσκολίες εφαρμογής της μεθόδου. Έτσι, η βιογραφική ανάλυση αρκείται συχνότερα στη λεκτική καταγραφή των μεταβολών στη συμπεριφορά των ερευνώμενων.

Αρχειακή έρευνα: Η συγκεκριμένη μέθοδος συλλογής δεδομένων ταυτίζεται με την κατεξοχήν ιστορική έρευνα που αποσκοπεί στην εξέταση, ταξινόμηση και ανάλυση ιστορικών πηγών πάσης φύσεως που είναι οργανωμένες από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς με τη μορφή αρχείων (Κωνσταντινίδης-Μιχαηλίδου 2009 & Δαρβίρη 2009).

(Βλ. Παράρτημα 1 & Παράρτημα 5)

1.8 Σύνοψη κεφαλαίου

Η ποιοτική έρευνα, ως μέθοδος έρευνας, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους και επιδιώκει να απαντήσει σε ερωτήσεις σχετικά με το πώς ή γιατί ένα συγκεκριμένο φαινόμενο συμβαίνει. Από την πλειοψηφία των ερευνητών, έχουν διατυπωθεί τρεις βασικές προσεγγίσεις της ποιοτικής έρευνας η φαινομενολογία, η εθνογραφία και η θεμελιωμένη θεωρία.

Κεφάλαιο 2. Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1 Τι είναι φαινομενολογία

Η φαινομενολογία στοχεύει στη μελέτη των φαινομένων, δηλαδή των τρόπων που τα πράγματα εμφανίζονται στην εμπειρία μας ή στη συνείδησή μας. Στον Κάντ, ο οποίος χρησιμοποίησε και αυτός τον όρο φαινομενολογία, γίνεται διάκριση μεταξύ της μελέτης των αντικειμένων και των γεγονότων (φαινόμενα) όπως αυτά εμφανίζονται στην εμπειρία και της μελέτης των αντικειμένων και των γεγονότων όπως είναι καθαυτά. Παρ' όλα αυτά μόνο ο Χούσερλ έθεσε τις βάσεις για τη μετατροπή της φαινομενολογίας σε ρεύμα σκέψης και μέθοδο στις επιστήμες του ανθρώπου. Ο Χούσερλ ανέπτυξε την έννοια του βιόκοσμου (lifeworld), έννοια κεντρική για μια υπαρξιακά προσανατολισμένη φαινομενολογία, η οποία στοχεύει στην περιγραφή και ανάλυση των τρόπων με τον οποίο τα φαινόμενα εμφανίζονται στην ζώσα εμπειρία (lived experience), στην ανθρώπινη ύπαρξη. Η φαινομενολογία διαφέρει από άλλες προσεγγίσεις των επιστημών του ανθρώπου όπως είναι η εθνογραφία, η συμβολική αλληλόδραση και η εθνομεθοδολογία στο ότι διακρίνει μεταξύ εμφάνισης-φαινομένου (appearance) και ουσίας-νοήματος (essence). Η φαινομενολογία σαν μελέτη και έρευνα των νοημάτων ενδιαφέρεται πρώτιστος για τη φύση ή το νόημα των πραγμάτων, των κοινωνικών φαινομένων ή της κοινωνικής δράσης. Η φαινομενολογική παράδοση επηρέασε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών επιστημών οδηγώντας στην εμφάνιση και στην ανάπτυξη παραδείγματος χάριν της φαινομενολογικής κοινωνιολογίας, της φαινομενολογικής ψυχοθεραπείας ή ψυχιατρικής, της φαινομενολογικής ψυχολογίας, της φαινομενολογικής παιδαγωγικής (Ιωσηφίδης 2003).

Η φαινομενολογία έχει τις ρίζες της στη φιλοσοφική παράδοση, που αναπτύχθηκε από τον Husserl. Είναι μια προσέγγιση που χρησιμοποιείται για να σχηματιστεί μια αντίληψη για τις εμπειρίες της ζωής των ανθρώπων. Το επίκεντρο της φαινομενολογικής διερεύνησης, είναι τι βιώνουν οι άνθρωποι σε σχέση με κάποιο φαινόμενο και πως ερμηνεύουν εκείνα τα βιώματα. Για πολλούς φαινομενολόγους η διερεύνηση περιλαμβάνει όχι μόνο τη γνώση για την εμπειρία με συλλογή πληροφοριών από τους υπό μελέτη ανθρώπους (συνήθως μέσω συνεντεύξεων σε βάθος και ημερολογίων), αλλά επίσης προσπάθειες να βιώσουν οι ίδιοι το φαινόμενο με τον ίδιο τρόπο, τυπικά μέσω παρατήρησης με συμμετοχή και με εσωστρεφή σκέψη.

Η φαινομενολογική διερεύνηση τυπικά περιλαμβάνει τέσσερα βασικά βήματα: εγκλεισμό (bracketing), ενόραση (intuiting), ανάλυση και περιγραφή. Ο εγκλεισμός αναφέρεται στη διαδικασία αναγνώρισης και διατήρησης σε εκκρεμότητα όλων των προσχηματισμένων πιστεύω και γνωμών που κάποιος μπορεί να έχει για το υπό έρευνα φαινόμενο. Ο ερευνητής, σε μια προσπάθεια να έρθει αντιμέτωπος με δεδομένα σε καθαρή μορφή, «κρατά έξω» τον κόσμο και οποιαδήποτε υπόθεση. Ενόραση συμβαίνει

όταν ο ερευνητής παραμένει ανοικτός στις έννοιες που αποδίδονται στο φαινόμενο από εκείνους που το βιώνουν. Οι φαινομενολόγοι ερευνητές κατόπιν προχωρούν στην αναλυτική φάση (δηλαδή, κωδικοποίηση, ταξινόμηση και εξαγωγή της βασικής έννοιας του φαινομένου). Τέλος, η περιγραφική φάση λαμβάνει χώρα όταν ο ερευνητής φτάνει στην κατανόηση και στον ορισμό του φαινομένου (Σαχίνη-Καρδάση 2007).

Η φαινομενολογία όπως την ανέπτυξε ο Husserl και την συνέχισε ο μαθητής του Heidegger, αποδίδει κεντρικό και λειτουργικό ρόλο στην υποκειμενικότητα. Είναι μια βιωματική φιλοσοφία, της οποίας κεντρικός άξονας είναι η επιστροφή στα ίδια τα πράγματα (αυτό που συμβαίνει είναι τα ίδια τα πράγματα). Ο Husserl ξεφεύγει από τον ιδεαλισμό και το "a priori" δεδομένο και μελετά το ζήτημα της γνώσης πριν από την απόκτησή της. Τον ενδιαφέρει δηλαδή το πώς η συνείδηση συλλαμβάνει τα ερεθίσματα της και τη σχέση της με αυτά. Το συμπέρασμά του είναι ότι δεν υπάρχει ένα φυσικό αντικείμενο, του οποίου η γνώση αποκτάται από τη συνείδηση (που το μελετά «αντικειμενικά») αλλά το αντικείμενο και η γνώση του συνίστανται στη σχέση της συνείδησης με αυτό, στην ανοικτή συνείδηση, στην έξοδο της προς το αντικείμενο. Έτσι πρωτογενές αντικείμενο της φαινομενολογίας είναι αυτό που γίνεται αντιληπτό και από το ίδιο το άτομο. Οι αισθητηριακές λειτουργίες, η ανθρώπινη αντίληψη, η σκέψη δεν υπάρχουν ερήμην του κόσμου και ανεξάρτητα από αυτόν.

Ο όρος φαινομενολογία υποδεικνύει μια ιδέα μεθόδου, τον τρόπο προσέγγισης των πραγμάτων, τον τρόπο εισόδου στο πραγματικά υπάρχον. Ο τρόπος αυτός αναφέρεται, όπως υποστηρίζει και ο Heidegger, ως «επιστροφή στα καθεαυτά τα πράγματα». Με τη λέξη φαινόμενα, εννοούνται πραγματικά γεγονότα που φανερώνονται και μέσα από το φανέρωμά τους «δείχνουν» κάτι που, αυτό το ίδιο, δεν φανερώνεται. Το φαινόμενο, ως φαινόμενο-ένδειξη, δεν σημαίνει απλώς εκείνο που εκδηλώνεται καθεαυτό, αλλά την αγγελία κάτι που δεν εκδηλώνεται με κάτι που φανερώνεται (Λυδάκη 2001).

Επίσης σύμφωνα με την Ανδρεάτου (2007) υποστηρίζεται ότι «η φαινομενολογική έρευνα» είναι η μελέτη των στοιχείων της «ουσίας». Η «ουσία» (essence) ή η φύση μιας εμπειρίας έχει επαρκώς περιγραφεί με τη γλώσσα αν η περιγραφή επαναφυπνίζει ή μας δείχνει τη βιωμένη ποιότητα και σημασία της εμπειρίας με ένα πληρέστερο και βαθύτερο τρόπο. Η φαινομενολογική μέθοδος σχεδιάζεται για να αποκαλύψει και να περιγράψει τις δομές του εσωτερικού νοήματος της ζωντανής εμπειρίας.

Το φαινόμενο της φαινομενολογίας αυτό καθεαυτό έχει διαφορετικές σημασίες σε διαφορετικούς ανθρώπους. Οι κατανοήσεις της φαινομενολογίας ποικίλουν και έχουν εξελιχθεί με τον χρόνο. Ο Adam, (2005, ευρεθέν στην Ανδρεάτου, 2007) παρουσίασε τον όρο ως μια προσέγγιση κοινωνικών επιστημών που εστιάζει στην κατανόηση της προοπτικής ενός ατόμου. Άλλοι έχουν αναφερθεί στη φαινομενολογία ως μία συγκεκριμένη σχολή της Ευρωπαϊκής φιλοσοφίας. Έχει επίσης αναφερθεί ως η «μικροκοινωνιολογία της γνώσης».

Παρόλο που μπορεί να είναι δύσκολο να καθοριστεί η φαινομενολογία με ένα γενικευμένο τρόπο, φαίνεται να υπάρχει κάποια ομοφωνία για το πώς η φαινομενολογία «βγάζει νόημα» για τον κόσμο και τους ανθρώπους. Πρώτον και κύριο, η φαινομενολογική μελέτη περιγράφει το νόημα των εμπειριών που έχουν βιωθεί, από διάφορα άτομα, σε σχέση με μια συγκεκριμένη έννοια ή φαινόμενο. Προσπαθεί δηλαδή «να περιγράψει την εμπειρία άμεσα, όπως είναι, χωρίς να λάβει υπόψη τις διάφορες αιτιώδεις εξηγήσεις».

Ο θεμελιώδης στόχος της φαινομενολογικής έρευνας είναι να δικαιώσει την ανθρώπινη φύση, να συγκεκριμενοποιήσει πληρέστερα το ποιο είμαστε. Είναι σημαντικό να μην κατανοηθεί απλά η εμπειρία σε ένα επιφανειακό επίπεδο, αλλά να κατανοηθεί το πώς τα διάφορα επίπεδα αλληλεπίδρασης μπορεί να επηρεάσουν το νόημα των προσώπων. Είναι η έρευνα για την πληρότητα της ζωής, για τους τρόπους που ένα πρόσωπο μπορεί πιθανόν να βιώσει τα φαινόμενα ενδιαφέροντος και να αποσαφηνίσει τα γενικευμένα νοήματα ή την ουσία. Επομένως, η φαινομενολογία μπορεί να θεωρηθεί ως μια μέθοδος διερεύνησης και κατανόησης. Ένας τρόπος οργάνωσης της πληροφορίας σχετικά με τις εμπειρίες που οι άνθρωποι έχουν βιώσει, ώστε να συλληφθεί η ουσία αυτών των εμπειριών.

Η φαινομενολογία ως ερευνητική μέθοδος αποτελεί μια φιλοσοφική προσέγγιση προς τα φαινόμενα και παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει κατά καιρούς, εξαιτίας της φιλοσοφικής διάταξης που αυτή εμπεριέχει, δεν έχει καταστεί ακόμη δυνατόν να διατυπωθεί ένας ευρύτατα αποδεκτός ορισμός. Ετυμολογικά η λέξη φαινομενολογία προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις «φαίνομαι» και «λόγος» και θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, ως εκ τούτου, ότι είναι η επιστημονική έρευνα που ενασχολείται με αυτά τα οποία φαίνονται ή γίνονται ορατά στον άνθρωπο και αναζητεί τη φύση των φαινομένων.

Ως ερευνητική μέθοδος η φαινομενολογία θεμελιώθηκε από τον Edmund Husserl στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με σκοπό να αποκαλύψει την ουσία των πραγμάτων που παρουσιάζονται στην ανθρώπινη συνείδηση και η μέθοδος του ονομάστηκε μεταφυσική φαινομενολογία (transcendental phenomenology). Ο Husserl πρότεινε στη μέθοδο του, ο ερευνητής να προσεγγίζει τα φαινόμενα χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς προϋποθέσεις και χωρίς να φέρνει στο πεδίο της έρευνας οποιαδήποτε προϋπάρχουσα γνώση. Αυτό κατά τον Husserl επιτυγχάνεται με:

- Τη φαινομενολογική αφαίρεση (phenomenological reduction)
- Την αποχή (epoché)
- Τη μέθοδο της «αγκύλης» (bracketing)

Αργότερα ο Heidegger, μαθητής του Husserl, τροποποίησε τη μέθοδο του Husserl. Ουσιαστικά ο Heidegger δεν απορρίπτει τη μέθοδο του δασκάλου του, όμως τη διαφοροποιεί απομακρυνόμενος από τη θεμελιώδη θέση του Husserl για τη φαινομενολογική αφαίρεση, αποχή και «αγκύλη», και δεν αποδέχεται τον ισχυρισμό ότι ο ερευνητής πρέπει να αφαιρεί από τη σκέψη του την προϋπάρχουσα γνώση. Ο Heidegger υποστηρίζει ότι κάτι τέτοιο είναι αδύνατο και θεωρεί ότι η προϋπάρχουσα γνώση του ερευνητή αποτελεί βασικό συστατικό της έρευνας για την καλύτερη ερμηνεία των φαινομένων και η μέθοδος αυτή ονομάστηκε ερμηνευτική ή οντολογική (hermeneutic or ontological).

Ο σκοπός της φαινομενολογίας είναι η κατανόηση, η αντίληψη και η ερμηνεία των ανθρωπίνων ερμηνειών, προσωπικών γνώσεων και ατομικών πεποιθήσεων και η ανακάλυψη των θεμελιωδών δομών που διέπουν συγκεκριμένα φαινόμενα μέσα από την ανάλυση μιας ή περισσοτέρων καταστάσεων. Ο ερευνητής που χρησιμοποιεί τη φαινομενολογία ως μέθοδο έρευνας προσπαθεί να περιορίσει την κοινή αίσθηση που έχουν για την ίδια κατάσταση/φαινόμενο διαφορετικά άτομα και από αυτή τη διαδικασία να προκύψει έγκυρη γνώση (Σαπουντζή-Κρέπια 2005).

(Βλ. Παράρτημα 7)

2.2 Τα είδη της φαινομενολογίας

Στην Ολλανδική σχολή της Ουτρέχτης οι φαινομενολόγοι ερευνητές χρησιμοποιούν την ολλανδική προσπέλαση και συνδυάζουν χαρακτηριστικά της περιγραφικής και της ερμηνευτικής φαινομενολογίας. Ο ερευνητής προσπαθεί να «πιάσει» την ουσιαστική έννοια της εμπειρίας που μελετάται αναλύοντας τις θεματικές πτυχές αυτής της εμπειρίας. Έτσι, τα θέματα μπορούν να αποκαλυφθούν ή να απομονωθούν από την περιγραφή μιας εμπειρίας των συμμετεχόντων με τρία διαφορετικά μέσα: την ολιστική προσπέλαση, την εκλεκτική ή κορυφαία προσπέλαση και τη λεπτομερή ή τη γραμμή προς γραμμή προσπέλαση.

Οι δύο κύριες προσεγγίσεις της φαινομενολογικής ανάλυσης περιλαμβάνουν την περιγραφική και ερμηνευτική φαινομενολογία (Lopez & Willis 2004).

2.2.1 Ερμηνευτική φαινομενολογία

Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «ερμηνευτική» είναι ένας σημαντικός παράγοντας σε μια ερευνητική μελέτη που ασχολείται με την ερμηνεία. Ετυμολογικά η ρίζες της λέξης «ερμηνευτική» βρίσκονται στο ελληνικό ρήμα «ερμηνεύω», το οποίο γενικά μεταφράζεται ως «ερμηνεύω» ή «καταλαβαίνω» (McManus & Holroyd 2007).

Η ερμηνευτική θεωρητική παράδοση ξεκινά από την παραδοχή ότι η πρόσβαση στην κοινωνική πραγματικότητα είναι δυνατή μόνο μέσω διαφορετικών κοινωνικών κατασκευών ή μέσων όπως είναι η γλώσσα, η ατομική και συλλογική συνείδηση ή τα κοινά νοήματα και αναπαραστάσεις (διυποκειμενικότητα). Η θεωρητική αυτή παράδοση περιλαμβάνει διαφορετικά ρεύματα σκέψης στο εσωτερικό της τα βασικότερα από τα οποία είναι η φιλοσοφική ερμηνευτική (hermeneutics) και η φαινομενολογία (phenomenology). Η ερμηνευτική κοινωνική έρευνα προσπαθεί να κατανοήσει τα κοινωνικά φαινόμενα, τις κοινωνικές διαδικασίες και διεργασίες κυρίως από τη σκοπιά των ατομικών και κοινωνικών υποκειμένων δίδοντας έμφαση στην πολυπλοκότητα και στο πολυδιάστατο της κοινωνικής εμπειρίας.

Στα πλαίσια της γενικότερης αυτής φιλοσοφικής και επιστημολογικής παράδοσης θα αναφερθούμε σε τρεις σχολές σκέψης οι οποίες επηρεάζουν και εμπνέουν ερευνητικά εγχειρήματα ποιοτικού κυρίως χαρακτήρα: στη σχολή της συμβολικής αλληλόδρασης ή διαντίδρασης (symbolic interactionism), στην ερμηνευτική προσέγγιση (hermeneutics) και στη φαινομενολογία (phenomenology).

Η σχολή της συμβολικής αλληλόδρασης ασχολείται με τις κοινωνικές σχέσεις από τη σκοπιά των υποκειμένων και της ατομικής τους δράσης, έχει δηλαδή έντονο αντισυστημικό χαρακτήρα. Κεντρικός παράγοντας είναι η «αλληλόδραση» ή «διαντίδραση» δηλαδή η

συνεχής αλληλεπίδραση των κοινωνικών υποκειμένων μεταξύ τους η οποία παράγει και αναπαράγει τα κοινωνικά φαινόμενα.

Σημαντικές είναι οι ομοιότητες που παρουσιάζει η σχολή της συμβολικής αλληλόδρασης με τη φιλοσοφική και επιστημολογική παράδοση της *ερμηνευτικής* (hermeneutics). Πολύ απλά θα μπορούσαμε να ορίσουμε την ερμηνευτική σαν τη μελέτη της αναπαράστασης και του νοήματος. Στα πλαίσια της παράδοσης αυτής αναζητείται το νόημα και η σημασία που αποδίδεται ή αναδύεται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση και αντιμετωπίζονται κριτικά οι αξιώσεις για μία και μοναδική αλήθεια ή για μία δεδομένη μέθοδο αποκάλυψης ή ανακάλυψης της αλήθειας.

Η *φαινομενολογία* (phenomenology), επιστημολογικά συγγενής με τη σχολή της συμβολικής αλληλόδρασης, χαρακτηρίζεται από την κεντρική σημασία που αποδίδει στο ρόλο της ανθρώπινης συνείδησης στο σχηματισμό και στην αναπαραγωγή των ανθρώπινων και των κοινωνικών φαινομένων (Ιωσηφίδης 2003).

Σύμφωνα με τον Lavery (2003) όπως η φαινομενολογία έτσι και η ερμηνευτική φαινομενολογία ασχολείται με τον κόσμο, τη ζωή και την εμπειρία του ανθρώπου. Επίσης δίνει έμφαση στις λεπτομέρειες και στις ασήμαντες φαινομενικά πτυχές, με στόχο τη δημιουργία μιας έννοιας και την κατανόηση του αισθήματος.

2.2.2 Περιγραφική φαινομενολογία

Σύμφωνα με τον Giorgi, η λέξη κλειδί στη φαινομενολογική έρευνα είναι η «περιγραφή». Ο σκοπός της έρευνας είναι να περιγράψει όσο το δυνατόν ακριβέστερα το φαινόμενο, απέχοντας από κάθε προδεδομένο πλαίσιο, αλλά παραμένει πιστή στα γεγονότα. Οι φαινομενολόγοι ασχολούνται με την κατανόηση των κοινωνικών και ψυχολογικών φαινομένων σύμφωνα με τις προοπτικές των ανθρώπων που εμπλέκονται (Groenewald 2004).

Η εμφάνιση της φαινομενολογικής έρευνας γίνεται με επικεφαλής τους Giorgi και Duquesne Circle στη δεκαετία του 1970. Έργο του Giorgi ήταν να αναπτυχθεί μια αυστηρή περιγραφική εμπειρική φαινομενολογία εμπνευσμένη από ιδέες του Husserl, με στόχο τη μελέτη των «δομών που είναι απαραίτητες», ή «αποστάγματα των φαινομένων, όπως αυτά εμφανίζονται στη συνείδηση». Σε Husserlian όρους, η διαίσθηση της ουσίας σηματοδοτεί τα περιγραφικά χαρακτηριστικά ενός φαινομένου και τη σημασία του. Οι φαινομενολόγοι ξεκινούν με ένα συγκεκριμένο παράδειγμα του φαινομένου υπό έρευνα το οποίο ποικίλει σε φαντασία με διαφορετικούς τρόπους για να διακρίνει τα βασικά χαρακτηριστικά από εκείνα που είναι ιδιαίτερα, τυχαία ή περιστασιακά. Μια εμπειρική φαινομενολογική περιγραφική θα μπορούσε κάλλιστα να ρωτήσει: «Ποια είναι η βιωμένη εμπειρία του αισθήματος που έχει χαθεί;» Μπορεί να συγκρίνει τα πρωτόκολλα (γραπτές περιγραφές) που προσφέρονται από τους συμμετέχοντες σχετικά με μια εμφάνιση του χαμένου αισθήματος και να προσπαθήσει να προσδιορίσει τις βασικές ή γενικές δομές που διέπουν το φαινόμενο του (Finlay 2008).

Οι φιλοσοφικές ιδέες του Husserl οδήγησαν στην περιγραφική φαινομενολογική προσέγγιση της έρευνας. Ο Husserl πίστευε ότι οι υποκειμενικές πληροφορίες θα πρέπει να είναι σημαντικές για τους επιστήμονες που επιδιώκουν να κατανοήσουν τα ανθρώπινα κίνητρα, επειδή οι ανθρώπινες δράσεις που επηρεάζονται από αυτό που αντιλαμβάνονται είναι αληθινές. Μια ομάδα ανθρώπων και μια επιστημονική προσέγγιση, είναι απαραίτητες για να αναδείξουν τα βασικά συστατικά των εμπειριών της ζωής και αυτό απαιτεί από τους ερευνητές, να ρίξουν όλες τις προηγούμενες προσωπικές γνώσεις (bracketing) για την πρόληψη των προκαταλήψεων και τις προκαταλήψεις που επηρεάζουν τη μελέτη, ώστε να εξασφαλιστεί η επιστημονική αυστηρότητα (Lopez & Willis 2004).

2.3 Ερευνητικά ερωτήματα φαινομενολογίας

Κάνοντας φαινομενολογική έρευνα συνεπάγεται η διαλεύκανση των εσωτερικών δομών των νοημάτων, όχι για να αποδειχθεί ή επιδειχθεί. Δεν υπάρχουν υποθέσεις που να αφορούν την εργασία και που να υποστηρίζουν τη ζήτηση. Δεν υπάρχουν αλήθειες που πρέπει να επιβεβαιωθούν. Η φαινομενολογική έρευνα ξεκινά με το βίωμα, τη συγκεκριμενοποίηση της ζωής, και το μοναδικό. Είναι η ουσία που έχει διερευνηθεί. Η φαινομενολογική αναζήτηση της αλήθειας βασίζεται στην ποικιλία των εκδηλώσεων της αλήθειας.

Οι Φαινομενολογικές ερωτήσεις είναι ερωτήσεις που παλεύουν με την έννοια και τη σημασία ορισμένων φαινομένων, «ότι κάτι που μπορεί να γίνει προφανές και ορατό». Έτσι, επιτυγχάνοντας στατιστικά, αληθή, ακριβή και μετρήσιμα αποτελέσματα, όπως στη θετικιστική έρευνα, ο στόχος της φαινομενολογικής έρευνας για την κάθε πρόταση του, δεν είναι να βρούμε τη λύση για τα προβλήματα, αλλά να προβληματιστούμε σχετικά με το φαινόμενο. Ο προβληματισμός είναι η διαδικασία που θέτουν τα ερωτήματα, προκειμένου να προκύψει ένα ιδιαίτερο φαινόμενο, έτσι ώστε να κατανοήσουν την κατασκευή του. Είναι που συνδέονται με την κριτική σκέψη/έρευνα, δηλαδή, να είναι σε θέση να κατανοήσουν, να αναλύσουν, και να επηρεάσουν τις κοινωνικό-ιστορικές, οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές πραγματικότητες που συνιστούν τη ζωή των ανθρώπων (Jurgena 2006).

Ο προβληματισμός είναι η αντίθεση του τεχνοκράτη της «επίλυσης προβλημάτων» στάσης. Έτσι, η φαινομενολογία δε λύνει προβλήματα. Η επίλυση προβλημάτων σημαίνει αναζήτηση λύσεων, σωστή γνώση, αποτελεσματικές διαδικασίες, στρατηγικές νίκης, υπολογιστικές τεχνικές, τις μεθόδους που παίρνουν τα αποτελέσματα. Στη δεύτερη προσέγγιση, ένας εμπειρογνώμονας παίρνει κάποια απόσταση από την πραγματικότητα, μειώνει τα συστατικά μέρη του, επινοεί μέσα για την επίλυση των δυσκολιών με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο και στη συνέχεια υπαγορεύει μια στρατηγική ή πολιτική. Η επίλυση των προβλημάτων, διαστρεβλώνει το σύνολο της ανθρώπινης εμπειρίας με τη μείωση των διαστάσεων, που επιδέχονται θεραπεία ως απλές δυσκολίες που πρέπει να επιλυθούν.

Οι σημασιολογικές ερωτήσεις δεν μπορούν να λυθούν. Κατά μία έννοια, οι ερωτήσεις αυτές δεν μπορούν να απαντηθούν ποτέ. Θα παραμένει πάντα το θέμα της

διάρκειας ζωής και θα πρέπει να πιστωθεί (δηλαδή εσωτερικευθεί), σε ένα προσωπικό τρόπο από οποιονδήποτε ο οποίος ελπίζει να επωφεληθεί από μια τέτοια εικόνα (Jurema et al, 2006).

2.4 Μεθοδολογία

Η μεθοδολογική μελέτη είναι η μελέτη που σχεδιάζεται για να αναπτύξει, να δώσει κύρος ή να αξιολογήσει εργαλεία ή τεχνικές έρευνες (Σαχίνη-Καρδάση 2007). Οι φαινομενολογικές μέθοδοι είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές, στο να φέρουν στο προσκήνιο τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις των ατόμων από τις δικές τους προοπτικές, και ως εκ τούτου να αμφισβητήσουν τις διαρθρωτικές ή κανονιστικές υποθέσεις. Προσθέτοντας μια ερμηνευτική διάσταση στην φαινομενολογική έρευνα, ώστε να χρησιμοποιηθεί ως βάση στην πρακτική θεωρία, δίνει τη δυνατότητα να ενημερώσει, να υποστηρίξει ή να αμφισβητήσει την πολιτική και τη δράση.

Οι Φαινομενολογικές και συναφείς προσεγγίσεις μπορούν να εφαρμοστούν σε μεμονωμένες περιπτώσεις ή σε επιλεγμένα δείγματα. Ενώ μόνο οι περιπτώσιολογικές μελέτες είναι σε θέση να προσδιορίσουν τα θέματα που απεικονίζουν τις αποκλίσεις και τις αστοχίες του συστήματος – ώστε να φωτίσει ή να επιστήσει την προσοχή στις «διαφορετικές» καταστάσεις - θετικά συμπεράσματα είναι λιγότερο εύκολο να διεξαχθούν από ένα μικρό δείγμα των συμμετεχόντων.

Μία ποικιλία μεθόδων μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη φαινομενολογία με βάση την έρευνα, συμπεριλαμβάνοντας συνεντεύξεις, συνομιλίες, συμμετοχική παρατήρηση, έρευνα δράσης, συναντήσεις εστίασης και ανάλυση των βιογραφικών κειμένων. Εάν υπάρχει μια γενική αρχή, είναι εκείνη της ελάχιστης δομής και μεγάλη σημασία δίδεται στην πράξη η οποία περιορίζεται από το χρόνο και τις ευκαιρίες ώστε να επιτευχθεί μια ισορροπία μεταξύ του θέματος της έρευνας και του ερευνητή. Η δημιουργία ενός καλού επιπέδου αναφοράς και εμπάθειας θεωρείται ζωτικής σημασίας, κυρίως για την συλλογή βασικών πληροφοριών, ιδίως όταν διεξάγεται από μια ισχυρή προσωπική συμμετοχή (Lester 1999).

Σύμφωνα με την Laverly (2003), αλλάζοντας πορεία από τους Χούσερλ και Χάιντεγκερ και κινούμενοι προς την κατεύθυνση μιας ευρύτερης επανεξέτασης της φαινομενολογίας και της ερμηνευτικής φαινομενολογίας, γίνονται εμφανείς διακρίσεις στη μεθοδολογία. Η φαινομενολογική έρευνα είναι περιγραφική και επικεντρώνεται στη δομή της εμπειρίας και στις οργανωτικές αρχές, που δίνουν μορφή και νόημα στη ζωή του κόσμου. Επιδιώκει να φωτιστούν τα αποστάγματα των δομών αυτών, όπως εμφανίζονται στη συνείδηση και κάνει το άορατο, ορατό. Η ερμηνευτική έρευνα επικεντρώθηκε σε ιστορικές έννοιες της εμπειρίας και στις αναπτυξιακές και αθροιστικές επιπτώσεις σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Αυτή η ερμηνευτική διαδικασία περιλαμβάνει σαφείς δηλώσεις από τα ιστορικά κινήματα ή τις φιλοσοφίες που καθορίζουν την ερμηνεία καθώς και τις προϋποθέσεις που παρακινούν τα άτομα που κάνουν τις ερμηνείες.

Επίσης, υποστηρίζεται η χρήση του όρου μεθοδολογίας αντί της μεθόδου που περιγράφει τη χρήση των φαινομενολογικών και ερμηνευτικών φαινομενολογικών παραδόσεων. Η μεθοδολογία αυτή δεν είναι η σωστή μέθοδος για να ακολουθηθεί, αλλά είναι μια δημιουργική προσέγγιση για την κατανόηση, χρησιμοποιώντας τις όποιες προσεγγίσεις ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ερωτήσεις και θέματα. Υπάρχει η θεωρία ότι η μέθοδος που εστιάζει ο ερευνητής για την ακριβή γνώση και τη διαδικασία, εκτιμά ότι η μεθοδολογία χρησιμοποιεί καλή κρίση και υπεύθυνες αρχές, όχι από τους κανόνες που καθοδηγούν την ερευνητική διαδικασία. Αυτή η χρήση της μεθοδολογίας απαιτεί την ικανότητα να είναι αντανάκλαστική, διορατική, ευαίσθητη στη γλώσσα, και συνεχώς ανοικτή στις εμπειρίες (van Manen 1997).

2.5 Σύνοψη κεφαλαίου

Η φαινομενολογία έχει τις ρίζες της στη φιλοσοφική παράδοση, που αναπτύχθηκε από τον Husserl, χρησιμοποιείται για να σχηματιστεί μια αντίληψη για τις εμπειρίες της ζωής των ανθρώπων. Οι δύο κύριες προσεγγίσεις της φαινομενολογικής ανάλυσης περιλαμβάνουν την περιγραφική και ερμηνευτική φαινομενολογία.

Κεφάλαιο 3 Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΩΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Ορισμός ανάλυσης περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος έρευνας που έχει τεθεί σε ευρεία χρήση στον τομέα της υγείας από μελέτες των τελευταίων ετών. Οι ερευνητές θεωρούν την ανάλυση περιεχομένου ως μια ευέλικτη μέθοδο για την ανάλυση των δεδομένων κειμένου. Η ανάλυση περιεχομένου περιγράφει μία οικογένεια των αναλυτικών προσεγγίσεων που κυμαίνονται από τις ιμπρεσιονιστικές, διαισθητικές, ερμηνευτικές σε συστηματικές και αυστηρές αναλύσεις κειμένου. Το συγκεκριμένο είδος ανάλυσης περιεχομένου που προσεγγίζεται, επιλέγεται από έναν ερευνητή και ποικίλλει ανάλογα με τα θεωρητικά, ουσιαστικά συμφέροντα του ερευνητή και το πρόβλημα που μελετάται. Αν και αυτή η ευελιξία έχει κάνει την ανάλυση περιεχομένου χρήσιμη για μία ποικιλία ερευνητών, η έλλειψη ορισμού επιχείρησης και διαδικασιών περιόρισε δυνητικά την εφαρμογή της.

Σύμφωνα με τους Hsieh και Shannon (2005) η ανάλυση περιεχομένου, ως ερευνητική μέθοδος, είναι μια συστηματική και αντικειμενική έννοια περιγραφής και ποσοτικοποίησης των φαινομένων. Είναι επίσης γνωστή ως μέθοδος, για την ανάλυση των εγγράφων. Η ανάλυση περιεχομένου επιτρέπει στον ερευνητή να δοκιμάσει θεωρητικά θέματα για την καλύτερη κατανόηση των δεδομένων. Μέσω της ανάλυσης περιεχομένου, είναι δυνατόν να προκύψουν λόγια σε σχέση με το περιεχόμενο λιγότερων κατηγοριών. Υποτίθεται ότι όταν ταξινομούνται σε ίδιες κατηγορίες, λέξεις, φράσεις και τα συναφή μοιράζονται την ίδια έννοια .

Η ανάλυση περιεχομένου είναι οποιαδήποτε τεχνική έρευνα για την κατασκευή συμπερασμάτων από συστηματικό και αντικειμενικό εντοπισμό συγκεκριμένων χαρακτηριστικών στο κείμενο. Στη πιο σύγχρονη εποχή, ο Weber (1990, ευρεθέν στο Macnamara, 2003) λέει: «Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιεί ένα σύνολο διαδικασιών για να βγάλει βασίμα συμπεράσματα από το κείμενο».

Επίσης, η ανάλυση περιεχομένου θεωρείται βασική μη-αντιδραστική μεθοδολογία της έρευνας (π.χ. μη παρεμβατική) και περιγράφεται ως μια τεχνική για τη συλλογή και την ανάλυση περιεχομένου του κειμένου. Το «περιεχόμενο» αναφέρεται σε λέξεις, έννοιες, εικόνες, σύμβολα, ιδέες, θέματα, ή οποιαδήποτε μήνυμα που μπορούν να κοινοποιούνται. Στο «κείμενο» δεν είναι τίποτα γραμμένο, οπτικό ή προφορικό το οποίο, χρησιμεύει ως ένα μέσο για την επικοινωνία (Macnamara 2003).

Όπως αναφέρεται στον Πορφυριάδη (2009) «η ανάλυση περιεχομένου είναι η μελέτη των ανθρώπινων επικοινωνιών με μαρτυρίες (recorded communications) όπως τα βιβλία, τις ιστοσελίδες, τα έργα ζωγραφικής και τους νόμους. Είναι η πιο κατάλληλη για επιστημονική έρευνα με περιγραφικούς σκοπούς». Άλλος ορισμός που έχει δοθεί στην ανάλυση περιεχομένου είναι ότι πρόκειται για «μια μέθοδο με παρατηρητική επιστημονική έρευνα η οποία χρησιμοποιείται για να αξιολογήσει συστηματικά το συμβολικό περιεχόμενο όλων των μορφών ανθρώπινων επικοινωνιών με μαρτυρίες (recording communications)».

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί για την ανάλυση περιεχομένου ποικίλουν. Έχει οριστεί ως μια ερευνητική τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του προφανούς περιεχομένου της επικοινωνίας (Σαμαρίδης 2011), αλλά και ως μια ερευνητική τεχνική που επιτρέπει την επαναληπτικότητα και την έγκυρη εξαγωγή συμπερασμάτων για το περιεχόμενο των υπό μελέτη στοιχείων, η οποία επικεντρώνεται στη διερεύνηση των συμβολικών εννοιών που κρύβονται μέσα στα μηνύματα, είτε αυτά προέρχονται από το γραπτό είτε τον προφορικό λόγο (Σαπουντζή-Κρέπια 2005).

3.2 Χαρακτηριστικά της ανάλυσης περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια απλοποιημένη, σχηματοποιημένη, εύκολη, γρήγορη μέθοδος. Αφορά λιγότερο το ύψος του κειμένου και περισσότερο τις εκφραζόμενες ιδέες. Η διαφοροποίηση είναι τεχνητή, διότι οι λέξεις εκφράζουν ιδέες. Η ανάλυση του περιεχομένου χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι οι αναλυόμενες ενότητες δεν είναι συνήθως λέξεις, αλλά έννοιες: εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία δύο λέξεις συνώνυμες ή δυο λέξεις διαφορετικές, με την ίδια όμως σημασία. Εξ' άλλου, πολύ συχνά οι χρησιμοποιούμενες ενότητες αποτελούνται από θέματα ή από ολόκληρες φράσεις του κειμένου.

Αναφορικά με την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας που έχουν γραπτή προέλευση και προκειμένου να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις στάσεις, τις αξίες και την συμπεριφορά κάθε συγγραφέως, θεωρούμε αναγκαία την αξιοποίηση μιας ικανής μεθόδου, η οποία θα παρέχει τις παραπάνω δυνατότητες. Η ανάλυση περιεχομένου (content analysis), η οποία αναφέρεται κυρίως σε τεκμήρια γραπτής λεκτικής επικοινωνίας, έχει προταθεί και καθιερωθεί ως μία εκ των καλύτερων τεχνικών έρευνας στους κόλπους των κοινωνικών επιστημών και των επιστημών του ανθρώπου, εφόσον αυτή στοχεύει στην «αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου της επικοινωνίας γραπτού ή προφορικού λόγου», με τελική επιδίωξη την ερμηνεία. Η παρατήρηση των κοινωνικών φαινομένων μπορεί να διαιρεθεί σε άμεση παρατήρηση και σε έμμεση (μέσω των διαφόρων πολιτισμικών τεκμηρίων). Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί την βασική μέθοδο της έμμεσης παρατήρησης (Τζάνη 2005).

Η ανάλυση περιεχομένου ως επιστημονική μέθοδος διέπεται από καθορισμένους κανόνες και έχει τρεις κύριες απαιτήσεις: αντικειμενικότητα, συστηματικότητα και γενικότητα σε όλες τις φάσεις διεξαγωγής της.

Αντικειμενικότητα: Η εξασφάλιση της αντικειμενικότητας απαιτεί κάθε βήμα στην ερευνητική διαδικασία, να πραγματοποιείται βάσει ρητά διατυπωμένων κανόνων ενώ απαιτείται επίσης ο ερευνητής να χρησιμοποιεί την κρίση του στη λήψη αποφάσεων για τα στοιχεία του. Μόλις κωδικοποιηθεί το έγγραφο και συνοψιστούν τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από αυτό θα πρέπει εκ νέου ο ερευνητής να αναλογιστεί ποιος ήταν ο συλλογισμός που οδήγησε στο συμπέρασμα που αυτός κατέληξε με την ανάλυση των στοιχείων του και όχι σε άλλα εναλλακτικά συμπεράσματα. Ακόμα υπονοεί ότι οι αποφάσεις καθοδηγούνται από ένα σύνολο κανόνων που ελαχιστοποιούν τη δυνατότητα και τα συμπεράσματα να απεικονίζουν τις υποκειμενικές προδιαθέσεις-προκαταλήψεις του ερευνητή, παρά το περιεχόμενο των υπό την ανάλυση εγγράφων. Ο ερευνητής που δεν μπορεί να κοινοποιήσει σε άλλους ερευνητές και να συζητήσει μαζί τους τις διαδικασίες που ακολούθησε και τα κριτήριά του για την επιλογή των στοιχείων, τον καθορισμό του τι είναι σχετικό και τι δεν είναι από τα στοιχεία του και για την ερμηνεία των ευρημάτων του, θα έχει αποτύχει να εκπληρώσει την απαίτηση της αντικειμενικότητας.

Συστηματικότητα: Σημαίνει ότι ο αποκλεισμός ή η αποδοχή προς ανάλυση περιεχομένου διαφόρων εγγράφων (δειγματοληψία) και ο καθορισμός των κατηγοριών γίνεται σύμφωνα με κανόνες. Αυτή η απαίτηση της ανάλυσης περιεχομένου ως επιστημονικής μεθόδου, αποβάλλει σαφώς τις αναλύσεις τις οποίες μόνο κείμενα που υποστηρίζουν τις υποθέσεις του ερευνητή αναγνωρίζονται ως ερευνητικά στοιχεία. Η συστηματικότητα επίσης υπονοεί ότι οι κατηγορίες ανάλυσης καθορίζονται με έναν συγκεκριμένο τρόπο, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα οι κατηγορίες αυτές να χρησιμοποιηθούν σύμφωνα με τους προκαθορισμένους κανόνες.

Η γενικότητα: ως χαρακτηριστικό της ανάλυσης περιεχομένου απαιτεί τα συμπεράσματα που εξάγονται από αυτή να έχουν θεωρητική σχετικότητα. Οι καθαρά περιγραφικές πληροφορίες για το περιεχόμενο, ανεξάρτητες από άλλες ιδιότητες των εγγράφων ή από τα χαρακτηριστικά του αποστολέα ή του παραλήπτη του μηνύματος, είναι μικρής αξίας. Ένα μεμονωμένο στοιχείο για το περιεχόμενο μιας επικοινωνίας είναι χωρίς νόημα έως ότου συσχετιστεί με ένα τουλάχιστον άλλο στοιχείο. Η σύνδεση των στοιχείων με κάποια θεωρία αντιπροσωπεύει την σύνδεση μεταξύ στοιχείων. Κατά συνέπεια η ανάλυση περιεχομένου ενδιαφέρεται για τη σύγκριση και τον τύπο της σύγκρισης που υπαγορεύεται από τη θεωρία του ερευνητή.

Οι απαιτήσεις της αντικειμενικότητας, της συστηματικότητας και της γενικότητας δεν είναι μοναδικές για την ανάλυση περιεχομένου αλλά είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για όλο το φάσμα της επιστημονικής έρευνας. Κατά συνέπεια γενικά, η ανάλυση περιεχομένου, είναι η εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων πάνω στα επιστημονικά στοιχεία. Με δεδομένη την απέραντη έκταση και την ποικιλομορφία των αποδεικτικών στοιχείων, η δυνατότητες εφαρμογής της ανάλυσης περιεχομένων περιορίζεται μόνο από εκείνους οι οποίοι χρησιμοποιούν τέτοιου είδους στοιχεία στην έρευνα τους (Σαπουντζή-Κρέπια 2005).

3.3 Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερωτήματα που θα πρέπει να απαντηθούν σε κάθε ανάλυση περιεχομένου είναι:

- Ποια είναι τα δεδομένα που αναλύονται;
- Πως ορίζονται;
- Πόσα άτομα συμμετέχουν στη συζήτηση από όπου πηγάζουν τα δεδομένα;
- Ποιο είναι το ερευνητικό πλαίσιο με το οποίο αναλύονται τα δεδομένα;
- Ποια είναι τα όρια της ανάλυσης;
- Ποιος είναι ο στόχος των διαδικασιών με τις οποίες προκύπτουν τα συμπεράσματα; (Σαμαρίδης 2011)

Η ανάλυση περιεχομένου, αν και φαινομενικά αυστηρή στη διαδικασία της και οπωσδήποτε, δύσκολη στην εκτέλεση της κατηγορείται από τους κριτικούς ότι είναι επιρρεπής σε προβλήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας. Μερικές κριτικές ερωτήσεις που απευθύνονται σε μελέτες που χρησιμοποιούν ανάλυση περιεχομένου είναι:

- Πόσο προσωπικές και ιδιοσυγκρασιακές είναι οι κατηγορίες;
- Θα κατέληγε ανεξάρτητα στις ίδιες κατηγορίες κάποιος άλλος ερευνητής;
- Πόσο σαφείς είναι οι οδηγίες για την καταχώρηση μιας απάντησης μέσα στον κώδικα
- Πόσο αξιόπιστος είναι ο κώδικας;
- Τι ελέγχους για αξιοπιστία και ακρίβεια της κωδικοποίησης περιέλαβε ο ερευνητής;
- Έχουν οι κατηγορίες τουλάχιστον εγκυρότητα όψης;
- Τι είδος μαρτυρίας παρουσιάζεται για να εγκαταστήσει εγκυρότητα όψης;
- Ικανοποιούν οι κατηγορίες ανάλυσης περιεχομένου άλλα απαραίτητα κριτήρια, όπως ομοιογένεια, συμπεριληπτικότητα, χρησιμότητα, αμοιβαίο αποκλεισμό, σαφήνεια και ιδιαιτερότητα; (Σαχίνη-Καρδάση 2007)

Σύμφωνα με τον Πορφυριάδη (2009) έξι ερωτήσεις μπορούν να αποτελέσουν στόχο της ανάλυσης περιεχομένου:

1. Ποια δεδομένα αναλύονται;
2. Πώς αυτά ορίζονται;
3. Ποιος είναι ο πληθυσμός από τον οποίο αυτά αποσπάστηκαν;
4. Ποιο είναι το πλαίσιο σε σχέση με το οποίο ανακαλύφθηκαν τα δεδομένα;
5. Ποια είναι τα όρια της ανάλυσης;
6. Ποιος είναι ο στόχος των συμπερασμάτων;

3.4 Σκοπός ανάλυσης περιεχομένου

Σκοπός της ανάλυσης περιεχομένου είναι, όπως και όλων των επιστημονικών ερευνητικών τεχνικών, να παράγει νέα γνώση, να δώσει νέες προοπτικές στην υπάρχουσα

γνώση και να παρουσιάσει τα στοιχεία κάτω από ένα άλλο πρίσμα. Ακόμα αναμένεται τα αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου να είναι δυνατόν να αναπαραχθούν από άλλους ερευνητές, σε μια διαφορετική χρονική περίοδο, αν κάτω από παρόμοιες συνθήκες εφαρμοστεί η ίδια τεχνική στα ίδια στοιχεία (Σαπουντζή-Κρέπια 2005).

3.5 Πεδία εφαρμογής ανάλυσης περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι ένα βασικό ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή έρευνας υπό το πρίσμα διαφόρων επιστημών όπως για παράδειγμα η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η ιστορία, η φιλοσοφία, η θεολογία, η ψυχολογία, οι πολιτικές επιστήμες, η ιατρική και η νοσηλευτική. Η έρευνα στις κοινωνικές και τις ανθρωπιστικές επιστήμες συχνά γίνεται μέσα από την προσεκτική ανάγνωση και ανάλυση διαφόρων γραπτών κειμένων. Με δομημένη αυτήν τη διαδικασία, εύλογα αναρωτιέται κανείς ποια είναι τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν την ανάλυση περιεχομένου και την καθιστούν επιστημονική μέθοδο έρευνας, από την οποιαδήποτε προσεκτική ανάγνωση εγγράφων που γίνεται από διάφορους ανθρώπους για την ικανοποίηση προσωπικών τους ενδιαφερόντων (Σαπουντζή-Κρέπια 2005).

Ίσως εξαιτίας του γεγονότος ότι μπορεί να εφαρμοστεί για να εξετάσει οποιοδήποτε είδος γραπτού κειμένου ή καταγεγραμμένης επικοινωνίας η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται σε μία πληθώρα πεδίων τα οποία ποικίλουν από το μάρκετινγκ και τις σπουδές στα μέσα επικοινωνίας, στη λογοτεχνία και τη ρητορική, στην εθνογραφία και τις πολιτιστικές σπουδές σε θέματα διαφοροποίησης φύλου και ηλικίας, στις κοινωνιολογικές και κοινωνικές επιστήμες, στην ψυχολογία και τη γνωστική επιστήμη καθώς και σε πολλά άλλα πεδία ενδιαφέροντος. Η παρακάτω λίστα παραθέτει μερικά συνήθη πεδία δράσης της ανάλυσης περιεχομένου:

- Αποκαλύπτει τις διαφορές σε παγκόσμιο επίπεδο όσων αφορά το περιεχόμενο της επικοινωνίας
- Διερευνά την ύπαρξη προπαγάνδας
- Αναγνωρίζει τις προθέσεις, την εστίαση του κειμένου επικοινωνίας ή τις επικοινωνιακές τάσεις για κάποιο συγκεκριμένο άτομο ή μια ομάδα ή έναν οργανισμό
- Περιγράφει τις συμπεριφορικές αντιδράσεις (προσωρινές ή επαναλαμβανόμενες) της επικοινωνίας
- Ξεκαθαρίζει την ψυχολογική ή τη συναισθηματική κατάσταση ατόμων ή ομάδων (Πορφυριάδης 2009).

Μέσω της ανάλυσης παρέχεται η δυνατότητα μελέτης όλων των στοιχείων της επικοινωνίας, το οποίο σημαίνει: προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του πομπού και των αποδεκτών, μελέτη των σκοπών και των μέσων του μηνύματος, με τα οποία επιχειρείται η πρόκληση προσοχής και του ενδιαφέροντος των αποδεκτών και μελέτη των αποτελεσμάτων που επιφέρει το μήνυμα στους αποδέκτες. Με αυτό τον τρόπο η εν λόγω μέθοδος χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό: α) των χαρακτηριστικών του περιεχομένου, β) των χαρακτηριστικών του πομπού της επικοινωνίας, γ) των

χαρακτηριστικών των αποδεκτών της επικοινωνίας και των επιπτώσεών της σε αυτούς, με σκοπό την εξαγωγή εγκύρων συμπερασμάτων (Τζάνη 2005).

Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003), η ανάλυση περιεχομένου (content analysis) είναι μια μέθοδος δευτερογενούς ανάλυσης ποιοτικού υλικού τα οποίο μπορεί να έχει διάφορες μορφές: κείμενα, συνεντεύξεις, εικόνες, φιλμ κτλ. Συνήθως η ανάλυση περιεχομένου εφαρμόζεται σε υλικό προερχόμενο από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (εφημερίδες, περιοδικά, τηλεόραση, κινηματογράφος, ραδιόφωνο) αλλά εφαρμόζεται και στην ανάλυση άλλων τύπων κειμένων και ποιοτικού υλικού γενικότερα, όπως προσωπικά έγγραφα και ντοκουμέντα, συνεντεύξεις, επιστολές, λογοτεχνικά κείμενα κτλ.

3.6 Τα είδη της ανάλυσης περιεχομένου

Η ανάλυση του περιεχομένου διακρίνεται σε είδη με βάση δυο κριτήρια:

- ανάλογα με το αντικείμενο της ανάλυσης και
- ανάλογα με το βάθος της ανάλυσης.

Σύμφωνα με το αντικείμενο η ανάλυση περιεχομένου, αναφέρεται σε γραπτά κείμενα. Από την άποψη αυτή όλες οι κατηγορίες των τεκμηρίων, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα μελέτης της μεθόδου: βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, κοινοβουλευτικοί λόγοι, κηρύγματα, διακοινώσεις, σλόγκαν, προπαγανδιστικά φυλλάδια κ.λ.π. Η μέθοδος όμως δεν περιορίζεται μόνο σε γραπτά κείμενα. Πολλές αναλύσεις αφορούν ραδιοφωνικές εκπομπές, προφορικούς λόγους, συνεντεύξεις κ.λ.π. Άλλες αναλύσεις αφορούν φωτογραφίες ή εικόνες: αναλύσεις κινηματογραφικών ταινιών, κινηματογραφικών επικαίρων, κινουμένων σχεδίων, τηλεοπτικών προγραμμάτων, κλασικών εικονογραφημένων (comics), παιδικών εφημερίδων, εικονογραφημένων περιοδικών κ.λ.π. Γίνεται επίσης προσπάθεια επέκτασης της μεθόδου και στην ανάλυση της μουσικής, των διαφόρων μορφών τέχνης, της μιμητικής κ.λ.π., αλλά η δυσκολία σε αυτό τον τομέα είναι μεγαλύτερη.

Γενικά η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος της μελέτης των «επικοινωνιών». Έχει αναπτυχθεί στις Η.Π.Α. και συγκεκριμένα σε ένα κλάδο της κοινωνικής ψυχολογίας, που ονομάζεται «Έρευνα Επικοινωνιών». Προκειμένου να προσδιορίσουμε τα όρια εφαρμογής της μεθόδου και την πρωτοτυπία της, θα διαπιστώσουμε ότι η μέθοδος δεν εφαρμόζεται για την ανάλυση όλων των τεκμηρίων. Τα τεκμήρια διακρίνονται σε εκείνα τα οποία αναφέρονται σε γεγονότα και σ' εκείνα τα οποία είναι αυτά κάθε αυτά γεγονότα.

Επίσης ανάλογα με το βάθος της ανάλυσης, η ανάλυση περιεχομένου δεν είναι τίποτε άλλο παρά συστηματοποίηση και εμβάθυνση μιας απλοποιημένης και επιφανειακής μεθόδου, η οποία ονομάζεται «ποσοτικοί πίνακες περιεχομένων». Έτσι μπορούμε να υπολογίσουμε είτε τον αριθμό των άρθρων, είτε την έκταση αυτών κατά κατηγορία είτε και τα δυο. Μ' αυτό τον τρόπο, καταλήγουμε σε μια σειρά ποσοτικών πινάκων των περιεχομένων των δημοσιευθέντων από την επιθεώρηση, τα οποία μπορούν να προσφέρουν σημαντικές ενδείξεις σχετικά με τις τάσεις της επιθεώρησης. Εν τούτοις, οι

αναλύσεις περιεχομένου δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να μεταφέρουν στο προσκήνιο μια περισσότερο λεπτομερή και εμπειριστατωμένη μελέτη ανάλογων μεθόδων (Τζάνη 2005).

Σύμφωνα με τον Πορφυριάδη (2009) υπάρχουν δύο γενικές κατηγορίες ανάλυσης περιεχομένου: η εννοιολογική ανάλυση και η σχεσιακή ανάλυση. Παραδοσιακά, η ανάλυση περιεχομένου εμφανίζεται πιο συχνά ως εννοιολογική ανάλυση. Στην εννοιολογική ανάλυση, επιλέγεται μια έννοια προς εξέταση και η ανάλυση περιλαμβάνει την ποσοτικοποίηση και την επαλήθευση της παρουσίας της. Είναι επίσης γνωστή ως θεματική ανάλυση, η εστίαση γίνεται στην αναζήτηση και εύρεση διαφόρων επιλεγμένων όρων μέσα σε ένα κείμενο ή σε κείμενα, παρόλο που οι όροι-έννοιες μπορεί να είναι τόσο αυτονόητοι και άμεσα ορισμένοι όσο και έμμεση και περιγραφικά ορισμένοι. Η εννοιολογική ανάλυση μπορεί να θεωρηθεί ως μία έρευνα της ύπαρξης και συχνότητας ύπαρξης διαφόρων εννοιών και δομών – πολύ συχνά οι δομές αυτές αναπαρίστανται από λέξεις ή φράσεις – σε ένα κείμενο. Σε αντίθεση η σχεσιακή ανάλυση προχωράει ένα βήμα παρά πέρα εξετάζοντας τις συσχετίσεις ανάμεσα στις δομές ενός κειμένου.

Η εννοιολογική ανάλυση ξεκινά με τον καθορισμό των ερευνητικών ερωτήσεων και την επιλογή ενός δείγματος ή δειγμάτων. Αφού επιλεγθούν, το κείμενο πρέπει να κωδικοποιηθεί σε διαχειρίσιμες κατηγορίες περιεχομένου. Η διαδικασία της κωδικοποίησης είναι κατ' ουσία μία επιλεκτική μείωση. Μειώνοντας το κείμενο σε κατηγορίες που αποτελούνται από λέξεις, ομάδες λέξεων ή φράσεις, ο ερευνητής μπορεί να εστιάσει και να αναζητήσει συγκεκριμένες λέξεις ή πρότυπα τα οποία είναι παραδοσιακά και επεξηγηματικά της ερευνητικής ερώτησης που έχει θύσει. Ο ερευνητής ενδιαφέρεται μόνο για τη μέτρηση των λέξεων και όχι για την εξέταση των συσχετίσεων τους, κάτι το οποίο είναι μια λειτουργία της σχεσιακής ανάλυσης. Στην εννοιολογική ανάλυση, ο ερευνητής απλώς θέλει να εξετάσει την εμφάνιση συγκεκριμένων δομών.

Η σχεσιακή ανάλυση όπως και η εννοιολογική ανάλυση, ξεκινάει με την πράξη της αναγνώρισης εννοιών και δομών που βρίσκονται σε ένα κείμενο ή σε ένα σύνολο κειμένων. Παρόλα αυτά η σχεσιακή ανάλυση προσπαθεί να πάει παρά πέρα από την αναζήτηση απλώς της παρουσίας ή όχι δομών, εξερευνώντας τις συσχετίσεις ανάμεσα στις αναγνωρισμένες έννοιες. Η σχεσιακή ανάλυση είναι επίσης γνωστή και ως σημασιολογική ανάλυση. Με άλλα λόγια, η εστίαση της σχεσιακής ανάλυσης είναι η αναζήτηση σημασιολογικών ή εννοιολογικών συσχετίσεων με κάποιο νόημα. Ως νόημα μπορεί να οριστεί το προϊόν των συσχετίσεων ανάμεσα σε έννοιες μέσα σε ένα κείμενο. Ένας ακόμα ισχυρισμός είναι ότι οι έννοιες είναι «ιδεατοί πυρήνες», αυτοί οι πυρήνες μπορούν να θεωρηθούν σαν σύμβολα τα οποία αποκτούν νόημα μέσω της σύνδεσης τους με άλλα σύμβολα.

Η ανάλυση περιεχομένου είναι ένας τρόπος ταξινόμησης λεκτικών ή συμπεριφορικών δεδομένων και απαιτεί αναλυτική σκέψη και δημιουργικότητα από τον ερευνητή. Οι δύο σύγχρονοι τύποι ανάλυσης περιεχομένου που χρησιμοποιούνται: (α) η σημασιολογική ανάλυση περιεχομένου (semantic content analysis) και (β) η συμπερασματική ανάλυση περιεχομένου (inferrend content analysis). Μερικοί ερευνητές διαχωρίζουν αυτούς τους δύο τύπους κάνοντας διάκριση ανάμεσα σε ανάλυση περιεχομένου που γίνεται στο πρόδηλο επίπεδο και σε ανάλυση περιεχομένου που γίνεται στο λανθάνων (άδηλο) επίπεδο. Η σημασιολογική ανάλυση, που απλά κωδικοποιεί και μετρά τις απαντήσεις, είναι ένα παράδειγμα ανάλυσης στο πρόδηλο επίπεδο η

συμπερασματική ανάλυση είναι ένα παράδειγμα ανάλυσης στο λανθάνων επίπεδο γιατί σε αυτή ο ερευνητής πηγαίνει πέρα από αυτό που λέγεται άμεσα, για να συμπεράνει την έννοια κάποιου πράγματος. Ορισμένες μελέτες περιέχουν και τα δύο είδη ανάλυσης περιεχομένου (Σαχίνη-Καρδάση 2007).

3.7 Μεθοδολογία της ανάλυσης περιεχομένου

Η ακριβής μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για την καλύτερη ποιοτική ανάλυση ή το μήνυμα κειμένου δεν είναι σαφώς καθορισμένο. Ο McKee (2003, ευρεθέν στο Macnamara, 2004) σημειώνει ότι «έχουμε ένα πολύ περίεργο κενό στην καρδιά των πολιτισμικών σπουδών των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η ανάλυση κειμένου είναι το κέντρο στη μεθοδολογία, και ακόμη δεν έχουμε έναν απλό δημοσιευμένο οδηγό ως προς το τι είναι και πώς μπορούμε να το κάνουμε».

Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου ακολουθεί ορισμένα βασικά στάδια και βήματα.

Το *πρώτο στάδιο* περιλαμβάνει μια αρχική θεωρητική επεξεργασία και μια αποσαφήνιση του ερευνητικού αντικειμένου και των ερευνητικών ερωτημάτων. Συνήθως το «στάδιο» αυτό διατρέχει ολόκληρη την ερευνητική διαδικασία καθώς ανασχηματίζεται και μετασχηματίζεται καθώς συλλέγονται τα δεδομένα και προχωρά η ταξινόμηση, η καταγραφή και η ανάλυση τους.

Το *δεύτερο στάδιο* περιλαμβάνει τον ακριβή καθορισμό των πηγών του ποιοτικού υλικού πχ. τις τρεις ημερήσιες εφημερίδες με την μεγαλύτερη κυκλοφορία σε ένα δεδομένο χρονικό διάστημα.

Το *τρίτο στάδιο* αφορά τον προσδιορισμό της μονάδας καταγραφής και ανάλυσης, δηλαδή των τμημάτων του των κειμένων, η ολόκληρων των κειμένων που παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον.

Το *τέταρτο στάδιο* αφορά στη συστηματοποίηση των εννοιολογικών κατηγοριών στις οποίες κατατάσσονται τα ποιοτικά δεδομένα και στις οποίες βασίζεται ουσιαστικά η ανάλυση περιεχομένου.

Το *πέμπτο στάδιο*, άμεσα αλληλένδετο και πολλές φορές ταυτόχρονο με το προηγούμενο, είναι αυτό της κωδικοποίησης του υλικού εντός κάθε κατηγορίας και μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών.

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος έρευνας και ανάλυσης της κοινωνικής επικοινωνίας αλλά κυρίως των κοινωνικών της προεκτάσεων και συνεπειών της (Σαμαρίδης 2011).

3.7.1 Η έννοια της κωδικοποίησης στην ανάλυση περιεχομένου

Η κωδικοποίηση είναι η διαδικασία με την οποία τα ακατέργαστα στοιχεία μετασχηματίζονται συστηματικά και αθροίζονται σε μονάδες που επιτρέπουν την ακριβή περιγραφή των περιεχομένων στα στοιχεία χαρακτηριστικών. Οι κανόνες με τους οποίους ολοκληρώνεται αυτός ο μετασχηματισμός, εξυπηρετούν ως λειτουργική σύνδεση μεταξύ των στοιχείων του ερευνητή, τις θεωρίες και των υποθέσεων του. Οι κανόνες κωδικοποίησης αποτελούν επομένως ένα κεντρικό μέρος του ερευνητικού σχεδίου, και στην προετοιμασία τους ο ερευνητής παίρνει διάφορες αποφάσεις:

- Πως καθορίζεται το ερευνητικό πρόβλημα σε περιοχές κατηγοριών;
- Ποια μονάδα περιεχομένων πρόκειται να ταξινομηθεί;
- Ποιο σύστημα απαρίθμησης θα χρησιμοποιηθεί;

Δεν υπάρχει μια «καλύτερη» μέθοδος κωδικοποίησης που μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις ερευνητικές ερωτήσεις. Στην απόφαση για το πώς θα κωδικοποιηθούν τα στοιχεία, ο ερευνητής πρέπει να έχει υπόψη του τις γενικές αρχές κωδικοποίησης.

Πρώτον, κάθε εναλλακτική μέθοδος κωδικοποίησης στην ανάλυση περιεχομένου περιέχει ορισμένες συμπερασματικές προϋποθέσεις για τα στοιχεία και τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από αυτά. Ο ερευνητής πρέπει να λαμβάνει υπόψη του πως με κάθε επιλογή του για τις κατηγορίες ανάλυσης ενσωματώνει σε αυτές μερικές συμπερασματικές προϋποθέσεις στο ερευνητικό σχέδιο του.

Οι αποφάσεις για τις μεθόδους κωδικοποίησης πρέπει να καθοδηγούνται από τη θεωρία και τις υποθέσεις του ερευνητή. Μόνο αν η θεωρία και η τεχνική που χρησιμοποιείται για την κωδικοποίηση είναι στενά σχετικές μεταξύ τους μπορεί και να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Χωρίς την υιοθέτηση κάποιας θεωρίας, ο ερευνητής βρίσκεται χωρίς οδηγό για τις αποφάσεις που πρέπει να λάβει σχετικά με τη κωδικοποίηση του υλικού του. Δηλαδή, μόνο εφόσον ο ερευνητής είναι σε θέση να δηλώσει ρητά τον λόγο για τον οποίο αναλύει τα στοιχεία, τότε θα μπορεί να σχεδιάσει ένα πλάνο για το πώς θα πραγματοποιήσει την όλη διαδικασία (Σαπουντζή-Κρέπια 2005).

Η ανάλυση περιεχομένου, κατηγοριοποιείται σε δύο βασικούς τύπους «κατηγορίες ουσίας» (τι λέγεται) και «κατηγορίες μορφής» (πώς λέγεται). Συγκεκριμένα μία κατηγορία ουσίας είναι μία κατηγορία που αφορά ένα θέμα στο οποίο ο ερευνητής οργανώνει το περιεχόμενο σύμφωνα με τη συγκεκριμένη φύση των θεμάτων που περιλαμβάνονται στην πληροφορία. Για κάθε κατηγορία ή σύνολο κατηγοριών ένας ερευνητής θα πρέπει να επιλέξει την κατάλληλη μονάδα ανάλυσης.

Μια μονάδα ανάλυσης μπορεί να ποικίλει από μία λέξη ή μία φράση έως ένα ολόκληρο θέμα (όπως ένα βιβλίο, μία διάλεξη, μία νέα ιστορία, κ.α.). Ο Krippendorff το 1980, προτείνει πέντε τρόπους για τον καθορισμό μιας μονάδας:

- Μία φυσική μονάδα (βιβλίο, χρόνος, σελίδες),
- Μία συντακτική μονάδα (πρόταση, λέξη),
- Μία μονάδα αναφοράς (referential unit) (αντικείμενα που η μονάδα αναφέρεται). Οι μονάδες αναφοράς, αναφέρονται στον τρόπο που μία μονάδα παρουσιάζεται και

είναι χρήσιμες όταν θέλουμε να βγάλουμε συμπεράσματα σχετικά με συμπεριφορές, αξίες ή προτιμήσεις.

- Μια προτεινόμενη μονάδα (propositional unit) (επανασχεδιασμός των προτάσεων και άλλων μονάδων σε προτεινόμενες μονάδες που μπορούν να αναλυθούν). Οι προτεινόμενες μονάδες είναι πιθανά η πιο περίπλοκη μέθοδος καθορισμού των κωδικοποιημένων μονάδων γιατί λειτουργούν με τον τεμαχισμό του κειμένου με σκοπό να εξετάσουν βαθύτερες υποθέσεις (hypotheses).
- Μια θεματική μονάδα (αναφέρεται σε μια επανεμφάνιση στοιχείων) (Ανδρεάτου 2007).

3.8 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ανάλυσης περιεχομένου

Οι κυριότερες δυσκολίες που εμφανίζονται στην εφαρμογή της μεθόδου εντοπίζονται κυρίως στη διαδικασία εκλογής της ενότητας ανάλυσης, καθώς η μετάβαση από τα σύνολα των σημείων που συγκροτούν το λόγο, στο σύνολο των σημασιών είναι εξ ορισμού δύσκολη, επειδή: α) μεταξύ μεμονωμένων λέξεων και εννοιών στις οποίες παραπέμπουν δεν υπάρχει μονοσημία, β) το θέμα, ως έννοια, ενώ θεωρείται γλωσσολογικά «ως ένα σημαίνον πολύπλοκο σύνολο», ψυχολογικά ορίζεται ως «μία ενότητα αντιληπτική, στην οποία ένα πρόβλημα βιώνεται ή γίνεται αντιληπτό», υποχρεώνοντας τον ερευνητή να λαμβάνει αρκετά συχνά την θέση του πομπού της επικοινωνίας, προκειμένου να κατανοήσει και να ερμηνεύσει το νόημα. Μια άλλη δυσκολία αποτελεί η ίδια η διαδικασία της συγκρότησης των κατηγοριών για την ταξινόμηση των στοιχείων του αναλυόμενου υλικού, ενώ μία καλή ανάλυση πρέπει να καταλήγει σε περιορισμένο αριθμό συναφών και συναρθρωμένων κατηγοριών. Ωστόσο, παραμένει «η μόνη εφαρμόσιμη μέθοδος, όταν πρόκειται να αναζητηθεί αυτό που έχει ήδη λεχθεί για ένα δεδομένο αντικείμενο» (Τζάνη 2005)

A. Πλεονεκτήματα της ανάλυσης περιεχομένου

- Τα δεδομένα υπάρχουν σε σταθερή και μόνιμη μορφή επιτρέποντας επαναλαμβανόμενες αναλύσεις και την εφαρμογή ελέγχων αξιοπιστίας και εγκυρότητας.
- Στην ανάλυση περιεχομένου είναι δυνατόν να εφαρμοστούν συνδυαστικά και ποσοτικές – στατιστικές μέθοδοι ανάλυσης ορισμένων χαρακτηριστικών και στοιχείων του υλικού. Επίσης είναι δυνατόν να εφαρμοστούν και τεχνικές δειγματοληψίας όταν η έκταση του αρχικού υλικού είναι πολύ μεγάλη.
- Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος, στα πλαίσια της οποίας είναι δυνατόν χρησιμοποιείται ευρύτατα ειδικό λογισμικό ανάλυσης δεδομένων, τόσο ποιοτικού όσο και ποσοτικού χαρακτήρα.

- Στα πλαίσια της μεθόδου είναι δυνατόν να διεξάγονται με σχετικά χαμηλό κόστος επαναλαμβανόμενες έρευνες (longitudinal studies), ιδιαίτερα όταν υπάρχει τακτική ροή τυποποιημένων δεδομένων (γραπτών τεκμηρίων).
- Στα πλαίσια έρευνας με ανάλυση περιεχομένου μπορεί να χρησιμοποιούνται πηγές και υλικό από τα νέα μέσα επικοινωνίας όπως είναι πχ το διαδίκτυο.

B. Μειονεκτήματα της ανάλυσης περιεχομένου

- Τα διαθέσιμα γραπτά τεκμήρια μπορεί να είναι περιορισμένα και ελλιπή.
- Υπάρχει αυξημένος κίνδυνος διαστρέβλωσης των συμπερασμάτων αν δε δοθεί έμφαση στην διασταύρωση των πληροφοριών και στον έλεγχο της αξιοπιστίας του υπό μελέτη υλικού.
- Σε πολλές περιπτώσεις είναι αρκετά δύσκολο να εντοπιστούν και να τεκμηριωθούν αιτιακές σχέσεις (causal relationships). Αυτό συμβαίνει διότι δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρο αν αυτά που αναφέρονται στα γραπτά δεδομένα αποτελούν αιτίες ή το αποτέλεσμα των υπό μελέτη κοινωνικών φαινομένων (Ιωσηφίδης 2003).

3.9 Σύνοψη κεφαλαίου

Η ανάλυση περιεχομένου, ως ερευνητική μέθοδος, είναι μια συστηματική και αντικειμενική έννοια περιγραφής και ποσοτικοποίησης των φαινομένων και σκοπός της είναι, να παράγει νέα γνώση, να δώσει νέες προοπτικές στην υπάρχουσα γνώση και να παρουσιάσει τα στοιχεία κάτω από ένα άλλο πρίσμα. Υπάρχουν δύο γενικές κατηγορίες ανάλυσης περιεχομένου: η εννοιολογική ανάλυση και η σχεσιακή ανάλυση.

Κεφάλαιο 4. Η φαινομενολογία και η ανάλυση περιεχομένου ως ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία στη νοσηλευτική

Η μέθοδοι ποιοτικής ανάλυσης που αναπτύχθηκαν παραπάνω προσφέρουν στους νοσηλευτές μια προσέγγιση για την ανάπτυξη θεωριών μέσου εύρους, που τόσο πολύ χρειάζονται για την πρακτική, ενώ κεφαλαιοποιείται η παρατηρητική ευαισθησία των ασκούντων νοσηλευτών. Η Νοσηλευτική έχει ανάγκη από τρόπους έρευνας και ανάλυσης που προσφέρουν την ελευθερία για διερεύνηση, σε εννοιολογικό επίπεδο του πλούτου της ανθρώπινης εμπειρίας, με όλες τις παραλλαγές της. Η νοσηλευτική φροντίδα απαιτεί κατανόηση των ανθρώπων μέσα στα πολύπλοκα και μεταβαλλόμενα κοινωνικά πλαίσια. Το φάσμα της πρακτικής της Νοσηλευτικής περιλαμβάνει άτομα όλων των ηλικιών, των κοινωνικών τάξεων, των επιπέδων ανάπτυξης και των βαθμών ευεξίας και νόσου, που εμπλέκονται σε όλα τα είδη των ψυχολογικών, φυσικών και κοινωνικών διεργασιών. Οι νοσηλευτές εφαρμόζουν και συνθέτουν γνώση από τις φυσικές, κοινωνικές και ιατρικές επιστήμες, καθώς και από τις ανθρωπιστικές, για να σχηματίσουν τη δική τους βάση γνώσης. Αναγνωρίζουν ότι ο δικός τους επαγγελματικός χώρος είναι πολύπλοκος και ανομοιογενής. Χρειάζονται ερευνητικές μεθόδους που να είναι αυστηρές και που θα τους επιτρέπουν να προβλέπουν αιτίες και αποτελέσματα. Όμως, επίσης, χρειάζονται και αναλυτικές μεθόδους, που να τους επιτρέπουν να ορίσουν, να περιγράψουν και να εξηγήσουν τον πραγματικό κόσμο της άσκησης της Νοσηλευτικής στους εαυτούς τους και στους άλλους (Σαχίνη-Καρδάση 2007).

4.1 Ποιοτική έρευνα στη Νοσηλευτική

Η νοσηλευτική έρευνα άρχισε με τη Florence Nightingale. Ωστόσο, για αρκετά χρόνια μετά τη Nightingale, πολύ λίγα βρίσκονται στη νοσηλευτική βιβλιογραφία, που να αφορούν νοσηλευτική έρευνα. Η νοσηλευτική έρευνα είναι μια συστηματική προσέγγιση και αυστηρή μέθοδος για τη γένεση νέας γνώσης. Ορίζεται ως η έρευνα που μελετά τις

διεργασίες και την πρακτική της νοσηλευτικής φροντίδας και υλοποιεί τη λειτουργία των νοσηλευτικών θεωριών, που είναι να περιγράψουν, να εξηγούν και να προλέγουν φαινόμενα για να οικοδομούν νοσηλευτική γνώση. Η νοσηλευτική έρευνα δοκιμάζει υποθέσεις, απαντά ερωτήσεις ή παρέχει ποιοτικά δεδομένα για νοσηλευτικά φαινόμενα. Κύριο επίκεντρο της, είναι η συνεχής βελτίωση της νοσηλευτικής πρακτικής προς όφελος των αρρώστων/πελατών, οικογενειών, κοινοτήτων, αλλά και των ιδίων των νοσηλευτών (Δανέλη 2007).

Η ποιοτική έρευνα είναι ευρέως αναγνωρισμένη στο πεδίο των επιστημών της συμπεριφοράς, σε αντίθεση με το πεδίο των επιστημών υγείας, όπου μόλις τις τελευταίες δεκαετίες άρχισε να αναπτύσσεται το ενδιαφέρον και ο διάλογος για τη χρησιμότητά της. Παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε σχέση με την ποσοτική ως προς τον ερευνητικό σχεδιασμό, τη δειγματοληψία, τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων, τη σχέση ανάμεσα στον ερευνητή και τα υποκείμενα, καθώς και ως προς τον τρόπο αξιολόγησής της. Η κοινοτική μεθοδολογία συμβάλλει ιδιαίτερα στην εις βάθος κατανόηση σύνθετων, δυναμικών φαινομένων στη σφαίρα της ανθρώπινης εμπειρίας, και τα συμπεράσματά της μπορεί να αποβούν ιδιαίτερα χρήσιμα στη νοσηλευτική θεωρία και πράξη. Η φύση του υπό διερεύνηση φαινομένου και ο σκοπός κάθε μελέτης θα ορίσουν αν καταλληλότερη είναι η χρήση ποιοτικής, ποσοτικής ή πολυμεθοδολογικής προσέγγισης (Μπελλάλη & Πατάζογλου 2004).

Έχουν γίνει συγκρίσεις μεταξύ των φιλοσοφιών που διέπουν τη νοσηλευτική και την ποιοτική έρευνα. Η Νοσηλευτική περιλαμβάνει στοιχεία, όπως τη δέσμευση και την υπομονή, την κατανόηση και την εμπιστοσύνη, την ευελιξία και τη διαφάνεια. Οι ερευνητές της ποιοτικής έρευνας υποστηρίζουν αυτά που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στην προσέγγιση της έρευνας τους. Οι ποιοτικές προσεγγίσεις είναι απαραίτητες στην πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη, όταν οι ερευνητές θέλουν να θέτουν ερωτήσεις σχετικά με τη συμπεριφορά και τις εμπειρίες των συμμετεχόντων. Η ποιοτική έρευνα διερευνά τις αιτίες και μπορεί να δημιουργήσει ιδέες για να βοηθήσουν στην επίλυση προβλημάτων (Brookes 2007).

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται στη νοσηλευτική έρευνα είναι σύνθετα και απαιτούν μια πλουραλιστική ερευνητική προσέγγιση. Από τη μια πλευρά, είναι σημαντικό μέσω αυστηρών ποσοτικών μεθόδων να ελέγχονται και να επιβεβαιώνονται ή να ανασκευάζονται οι ερευνητικές υποθέσεις που προκύπτουν από τις διαμορφωμένες νοσηλευτικές θεωρίες και μοντέλα. Από την άλλη, είναι εξίσου σημαντικό μέσω συστηματικών ποιοτικών μεθόδων να προσεγγίζονται τα πιο σύνθετα φαινόμενα που συναντά ο νοσηλευτής στην καθημερινή του πρακτική, προκειμένου να αναπτυχθούν νέες, εμπειρικά τεκμηριωμένες έννοιες, προτάσεις και θεωρητικά μοντέλα.

Παρόλο που τα τελευταία χρόνια έχουν εκπονηθεί πολλές νοσηλευτικές μελέτες ποιοτικής προσέγγισης, αρχικά οι συγκρούσεις μεταξύ των ερευνητών ήταν πολύ έντονες σχετικά με την αξία της ποιοτικής μεθοδολογίας, προφανώς εξαιτίας της στενής σχέσης της νοσηλευτικής με την ιατρική επιστήμη, σύμφωνα με την οποία «όλα τα πράγματα μπορούν να ποσοτικοποιηθούν και να μετρηθούν». Η Νοσηλευτική όμως, όπως και πολλές άλλες εφαρμοσμένες επιστήμες οφείλει να προχωρά πέρα από τη διαμάχη μεταξύ θετικισμού και φαινομενολογίας, καθώς ο σκοπός της δεν είναι απλά η περιγραφή και η επεξήγηση των υπό μελέτη φαινομένων, αλλά η αλλαγή στην καθημερινή πρακτική. Η

νοσηλευτική έρευνα δεν γίνεται αποκλειστικά με σκοπό την αύξηση της επιστημονικής γνώσης σε θεωρητικό επίπεδο (βασική έρευνα), αλλά κατευθύνεται προς τη λύση πρακτικών προβλημάτων (εφαρμοσμένη έρευνα). Με τις ποιοτικές μεθόδους προσέγγισης διατυπώνονται εμπειρικά τεκμηριωμένες προτάσεις οι οποίες συνιστούν την καλύτερη βάση για την πρακτική, σε σύγκριση με τις απλές αναφορές και προτάσεις που στηρίζονται στη βιβλιογραφία ή την κλινική εμπειρία (Μπελλάλη & Παπάζογλου 2004).

Οι ερευνητικές μελέτες, συμπεριλαμβανομένων των ποιοτικών μελετών, αποτελούν τη βάση για την τεκμηριωμένη πρακτική μεταξύ των επαγγελματιών υγείας. Ωστόσο, πολλοί εκπαιδευτικοί που ασκούν την υγεία δεν αισθάνονται απόλυτα σίγουροι για την ικανότητά τους να αξιολογούν ποιοτικές ερευνητικές μελέτες (Jeanfreau & Jack 2010).

Επίσης εντοπίζονται διάφορα θέματα στο πεδίο της νοσηλευτικής έρευνας τα οποία θα μπορούσαν να διερευνηθούν πιο αποτελεσματικά με ποιοτικές μεθόδους. Αυτά αφορούν στις περιβαλλοντικές επιδράσεις στα συστήματα παροχής φροντίδας στις διεργασίες λήψης κλινικών και άλλων αποφάσεων, στις διαδικασίες προσαρμογής των ανθρώπων σε κρίσιμες εμπειρίες ζωής (π.χ. χρόνιες νόσοι ή αναπτυξιακές αλλαγές), καθώς και στη φύση της αλληλεπίδρασης μεταξύ του νοσηλευτή, του ασθενούς και της οικογένειάς του (Μπελλάλη & Παπάζογλου 2004).

Η ποιοτική έρευνα της υγείας, επικεντρώνεται στις εμπειρίες των ανθρώπων σε σχέση με την υγεία και την ασθένεια. Ωστόσο, οι νοσηλευτές μπορούν να βρουν ότι οι ρόλοι τους ως ερευνητές και ως κλινικοί γιατροί μπορεί να είναι σε σύγκρουση. Οι ποιοτικές μελέτες έχουν συχνά πραγματοποιηθεί στις ρυθμίσεις, που αφορούν τη συμμετοχή των ανθρώπων στο καθημερινό περιβάλλον τους. Οι ποιοτικοί ερευνητές θα πρέπει να αναφέρουν τα περιστατικά και ηθικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν στις σπουδές τους, ώστε να εξασφαλίσουν τη συζήτηση, την ανάλυση και την πρόληψη μελλοντικών λαθών. Οι νοσηλευτές ερευνητές, πρέπει πάντοτε να σέβονται την εντολή για τη διατήρηση ηθικών αρχών, ως θέμα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο είναι τόσο σημαντικό στην φροντίδα των ασθενών όσο και στην έρευνα. Τα τελευταία χρόνια, το ποσό της ποιοτικής έρευνας που δημοσιεύθηκε από τους νοσηλευτές έχει αυξηθεί δραματικά. Αυτό έχει παράσχει διορατικότητα σχετική με τα φαινόμενα που δεν έχουν προηγουμένως διατυπωθεί και ως εκ τούτου έχει μεγάλη αξία για το επάγγελμα (Orb, Eisenhauer & Wynaden 2001).

Σύμφωνα με τον Schutz (1994) η αυξανόμενη αξιοπιστία των ποιοτικών προσεγγίσεων για τη νοσηλευτική έρευνα έχει ανοίξει νέες συζητήσεις σχετικά με τη μεθοδολογία και την αυστηρότητα. Οι ποιοτικές μέθοδοι έχουν ελεγχθεί χρησιμοποιώντας κάποια κριτήρια που είναι πιο κατάλληλα για την ποσοτική έρευνα. Η μετάβαση σε μια πιο υποκειμενική, αυτοπαθή προσέγγιση στην έρευνα νοσηλευτικής μπορεί να είναι επώδυνη, αλλά φέρνει οφέλη. Με την απώλεια της επιστημονικής αυστηρότητας έρχεται το κέρδος των αληθινών εννοιών.

Δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ της γνώσης και της έννοιας της εμπειρίας, οι άνθρωποι αποτελούνται από τις καταστάσεις και το πλαίσιό τους αποτελεί το σύνολο. Αυτό είναι ένα ισχυρό επιχείρημα για μια αντανάκλαστική προσέγγιση στη διαδικασία της ποιοτικής νοσηλευτικής έρευνας. Η ποιοτική έρευνα αποκτά αξιοπιστία στη νοσηλευτική, όπου η ισχύς της κρίνεται με διαφορετικά κριτήρια και όχι με μια ανασκόπηση της

βιβλιογραφίας. Επίσης, δείχνει μερικές σημαντικές διαφορές, που επηρεάζουν την καρδιά της φιλοσοφίας πάνω στην οποία βασίζουν την έρευνα και την πρακτική μας.

Ένα νέο παράδειγμα της συνεργασίας έρευνας και της αμοιβαίας συνεργασίας στην ποιοτική έρευνα ο πληροφοριοδότης είναι συν-ερευνητής και ο ερευνητής είναι συν-πληροφοριοδότης, μια αυτοπαθής έννοια στις κοινωνικές επιστήμες. Αυτό είναι χρήσιμο στη νοσηλευτική έρευνα, κατά την οποία έχει εστιάσει σε κοινωνικές σχέσεις και αμοιβαία οφέλη από καθαρά εμπειρικές προσεγγίσεις (Schutz 1994).

Επίσης, η Νοσηλευτική έχει ανάγκη από ουσιαστικές θεωρίες που εφαρμόζονται σε μια ποικιλία νοσηλευτικών καταστάσεων. Είναι δυνατό να αναπτυχθούν τέτοιες θεωρίες απευθείας από τα ποιοτικά δεδομένα των νοσηλευτικών καθημερινών καταστάσεων (Knafl & Howard 1984).

4.2 Η φαινομενολογία στη Νοσηλευτική

Αν και η ποιοτική ερευνητική μέθοδος έχει αρχίσει να γίνεται δημοφιλής στους επιστημονικούς κύκλους της Ψυχολογίας και της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας εδώ και αρκετές δεκαετίες μόλις την τελευταία 15ετία άρχισε να βρίσκει πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης στη Νοσηλευτική. Πολλοί είναι οι νοσηλευτές που συμφωνούν στο γεγονός πως, παρά την καθυστέρηση, είναι ενθαρρυντικό το ότι οι νοσηλευτές άρχισαν να απομακρύνονται από το ποσοτικό πρότυπο σκέψης και έρευνας και από τους αριθμούς ως τα μοναδικά δεδομένα που με ακρίβεια και ασφάλεια μπορούν να αποδώσουν μια αλήθεια. Ενθαρρυντικό είναι επίσης και το γεγονός ότι οι νοσηλευτές έχουν αρχίσει να αμφισβητούν την «αυθεντία» του μέχρι πρότινος πανίσχυρου φιλοσοφικού ρεύματος του λογικού θετικισμού πάνω στο οποίο στηρίζεται το ποσοτικό πρότυπο και να προσπαθούν να βρουν νέους τρόπους αύξησης της νοσηλευτικής γνώσης. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι η νοσηλευτική έρευνα στην χώρα μας οδεύει προς αυτή την κατεύθυνση, αφού η έλλειψη εθνογραφικών και φαινομενολογικών ερευνών δείχνει πως δεν έχει κατανοηθεί ακόμη η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα τα ποιοτικής διερεύνησης των ερωτημάτων που αντιμετωπίζονται καθημερινά στους τομείς της εκπαίδευσης, διοίκησης και κλινικής πράξης.

Οι Madeleine Leininger είναι ίσως η πρώτη νοσηλεύτρια-ερευνητρια η οποία συνειδητοποίησε αρκετά νωρίς την ανάγκη προσέγγισης των νοσηλευτικών προβλημάτων από διαφορετική οπτική γωνία όχι μόνο υιοθετώντας την εθνογραφική μέθοδο αλλά και τροποποιώντας την και επεκτείνοντας την, ώστε να γίνει περισσότερο κατάλληλη για τον σκοπό της ανάπτυξης της ερευνητικής κλινικής και θεωρητικής γνώσης της νοσηλευτικής επιστήμης.

Η φαινομενολογία παρέχει στη νοσηλευτική καινούριους τρόπους που της επιτρέπουν να ερμηνεύσει τη διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι αποκτούν συνείδηση του κόσμου που τους περιβάλλει. Με την ερευνητική αυτή στρατηγική επιδιώκεται η αποκάλυψη της βαθύτερης σημασίας που αποκτούν για τον άνθρωπο τα νοσηλευτικά και άλλα υγειονομικά φαινόμενα με τα οποία έρχεται σε επαφή. Η ανίχνευση του βαθύτερου νοήματος μιας ζώσας εμπειρίας επιτυγχάνεται με τη λεπτομερή εξέταση και ανάλυση των περιγραφών που δίνουν οι συμμετέχοντες στη μελέτη για την εμπειρία υγειονομικής φύσης, η οποία διερευνάται.

Η εφαρμογή της εθνονοσηλευτικής έρευνας, για παράδειγμα, έχει δείξει ότι οι αντιλήψεις και συμπεριφορές φροντίδας επηρεάζονται από παράγοντες που καθορίζονται από το πολιτισμικό υπόβαθρο τόσο του νοσηλευτή, όσο και του ανθρώπου που χρησιμοποιεί τις νοσηλευτικές υπηρεσίες. Η χρησιμοποίηση της φαινομενολογικής μελέτης από την άλλη καθιστά σαφές πως η προσφορά ψυχοσυναισθηματικής φροντίδας στον ασθενή είναι εξίσου σημαντική (αν όχι σημαντικότερη) από την τεχνολογική και επιστημονική παρέμβαση υψηλής ποιότητας (Πατιστέα 2004).

Η ερμηνευτική φαινομενολογία αποκαλύπτει τη ρεαλιστική έννοια, είναι η κατάλληλη προσέγγιση αναζήτησης για το νόημα ζωής της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας για τους νοσηλευτές. Η ερμηνευτική φαινομενολογική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση και ερμηνεία των περιγραφών προσωπικών νοημάτων και εμπειριών. Η συγκεκριμένη προσέγγιση προϋποθέτει: μια ρεαλιστική διαδικασία, την εφαρμογή τόσο για την πειθαρχία όσο και το επάγγελμα της νοσηλευτικής και είναι μια μεθοδολογία που τίμησε τη νοσηλευτική πρακτική κατανόηση της ποιότητας. Όπως και άλλοι ερευνητές σημειώνουν ότι, «Η φαινομενολογική έρευνα προέρχεται στην πράξη, και μέσω της προσεκτικής περιγραφικής και ερμηνευτικής υποτροφίας, φωτίζεται η πρακτική σημασία της» (Burhans & Alligood 2010).

Σύμφωνα με τον Fernandes de Freitas 2007, έχουμε αντιληφθεί ότι η νοσηλευτική καλύπτει πολλές προοπτικές, μία εκ των οποίων είναι ότι αντιλαμβάνεται την κακή κατάσταση των ανθρώπων, με φόντο από προηγούμενες εμπειρίες τους. Έτσι, η νοσηλευτική από μια φαινομενολογική προοπτική, βοηθά τους νοσηλευτές, να μπορούν να αντιληφθούν νέες προοπτικές. Η σχέση μεταξύ Φαινομενολογίας και Νοσηλευτικής αποκαλύπτει, ότι είναι πολύ σημαντικό να γίνει κατανοητή η σχέση μεταξύ του χρόνου και των εκδηλώσεων. Εν ολίγοις, η Φαινομενολογία μπορεί να μας βοηθήσει, όπως και οι νοσηλευτικοί επαγγελματίες, να δούμε τη φροντίδα ως μια υπαρξιακή κατάσταση, πλησιάζοντας την κατανόηση της φαινομενολογικής αντιμετώπισης, μεταξύ του προσώπου που λαμβάνει τη φροντίδα και του φροντιστή. Αυτό ανοίγει δυνατότητες για την κατανόηση του ανθρώπου στην υπαρξιακή πληρότητά του, σε μια δεδομένη κοινωνία, της οποίας η ιστορία εισάγεται σε μια κουλτούρα. Ως εκ τούτου, η φροντίδα είναι μέρος των υφιστάμενων διαστάσεων, σε έναν κόσμο που είναι σύνθετος και μοναδικός την ίδια στιγμή και οπτικοποιεί «ότι οι τρόποι για την παροχή φροντίδας δεν έχουν εξαντληθεί».

Η φαινομενολογία παρέχει μια μέθοδο στη νοσηλευτική, η οποία επικεντρώνεται στην εμπειρία αυτών που δέχονται την περίθαλψη, η οποία με τη σειρά της μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να σχεδιάσει τη μελλοντική φροντίδα. Για το συγγραφέα, αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό είναι ζωτικής σημασίας. Για πάρα πολύ καιρό, η φροντίδα υπαγορεύεται από τις ανάγκες της υπηρεσίας, από την άποψη της αποτελεσματικότητας

και της επαγγελματικής εξέλιξης. Η φαινομενολογία προσφέρει μια προσέγγιση, η οποία δίνει τη δυνατότητα να εντοπιστούν οι ανάγκες των ασθενών και να είναι τα κυριότερα σημεία όσον αφορά την παροχή και την αιτιολόγηση της υψηλής ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας (Jasper 1994).

Η φαινομενολογική προσέγγιση έχει αποκτήσει δημοτικότητα μεταξύ των νοσηλευτών ερευνητών, ως μια εναλλακτική μέθοδος εξερεύνησης σύμφωνα με αυτές που χρησιμοποιούνται στις φυσικές επιστήμες. Καθώς όλο και περισσότεροι μελετητές και ερευνητές νοσηλευτές, χρησιμοποιούν τη φαινομενολογία ως μια ερευνητική προσέγγιση, καθίσταται ζωτικής σημασίας να εξεταστούν οι συνέπειες, που αυτό μπορεί να έχει για την ανάπτυξη της γνώσης και της νοσηλευτικής για την αξιοποίηση των γνώσεων στην πράξη.

Από την ανάλυση του εννοιολογικού και της συντακτικής δομής της γνώσης της νοσηλευτικής, το 2000, οι Van der Zalm και Bergum, προσδιόρισαν τέσσερα σχέδια της γνώσης που θεωρούνται τα πιο πολύτιμα στην πειθαρχία της νοσηλευτικής: τα εμπειρικά, τα αισθητικά, τις προσωπικές γνώσεις στον τομέα της νοσηλείας και την ηθική της γνώσης στη νοσηλευτική.

Μέσα από τη φαινομενολογική έρευνα και την εξάσκηση, οι νοσηλευτές έχουν την ευκαιρία να βρουν νόημα και να κατανοήσουν τις καθημερινές καταστάσεις με τους ασθενείς, για να συζητήσουν και να επικοινωνούν με τους άλλους με κατανόηση. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα, να αλλάζουν τις ενέργειες τους ή τις ενέργειες των άλλων σε μεταγενέστερες καταστάσεις με βάση αυτή την κατανόηση. Οι συγγραφείς επίσης, υποστήριξαν ότι η φαινομενολογική έρευνα επιτρέπει την υποκειμενική έκφραση τόσο του ασθενή όσο και του νοσηλευτή, η οποία επίσης μπορεί να επιτρέψει την πρόσβαση τόσο στα κοινωνικά και πολιτικά πλαίσια όπου οι νοσηλευτές και οι ασθενείς ζουν. Το φαινομενολογικό κείμενο μπορεί να προκαλέσει αύξηση της κατανόησης της ανθρώπινης εμπειρίας έτσι ώστε η νοσηλευτική πρακτική να επηρεαστεί βαθιά (Van der Zalm & Bergum 2000).

Σύμφωνα με τον Taylor (1993), η Φαινομενολογία είναι μια σημαντική κίνηση στην πειθαρχία της φιλοσοφίας, η οποία εφαρμόζεται στις ανθρώπινες επιστήμες της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της νοσηλευτικής. Η Φαινομενολογία ως μεθοδολογία είναι μια προοπτική που εφαρμόζεται στο νοσηλευτική.

Γίνεται φανερό ότι υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ φαινομενολογίας και νοσηλευτικής, αν αναλογιστεί κανείς ότι τα φαινόμενα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη νοσηλευτική είναι στενά συνδεδεμένα με τις υποκειμενικές εμπειρίες των ασθενών και των νοσηλευτών ως λαός, που υπάρχουν σε ένα περιβάλλον, όπου η υγεία επιτυγχάνεται και διατηρείται. Η νοσηλευτική και φαινομενολογική μεθοδολογία μοιράζονται τις πεπιοθήσεις και τις αξίες που οι άνθρωποι προσπαθούν να δημιουργήσουν τη δική τους ιδιαίτερη σημασία.

Η Φαινομενολογία και η νοσηλευτική συνδέονται μεταξύ τους, μέσω κοινών προσεγγίσεων για να βλέπουν τους ανθρώπους ως υποκειμενικά όντα, των οποίων οι αντικειμενικές και υποκειμενικές εμπειρίες είναι σημαντικές από την άποψη ότι βρίσκονται στο ίδιο πλαίσιο. Η Φαινομενολογία και η νοσηλευτική κατανοούν τις πρακτικές ανησυχίες των ανθρώπων που ζουν την καθημερινή τους ζωή (Taylor 1993).

Η Φαινομενολογία παρέχει μια καλύτερη προσαρμογή εννοιολογικά με την κλινική νοσηλευτική και με τους τύπους των ερευνητικών ερωτημάτων που προκύπτουν από την κλινική πρακτική και από την ποσοτική έρευνα. Η έμφαση στη φαινομενολογική έρευνα

είναι για την έννοια της βιωμένης εμπειρίας. Οι εμπειρίες και σκέψεις άλλων ανθρώπων σχετικά με τις εμπειρίες τους, "δανείστηκε" ο ερευνητής έτσι ώστε να είναι σε καλύτερη θέση να κατανοήσει το βαθύτερο νόημα ή τη σημασία μιας πτυχής της ανθρώπινης εμπειρίας (Beck 1994).

Η φαινομενολογική προσέγγιση χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο ως μέθοδος για την κατασκευή νοσηλευτικής ερευνητικής μελέτης. Ωστόσο, η νοσηλευτική έχει αρχίσει να αντανakλά μια ανησυχία με την έγκριση των ερευνητών νοσηλευτών της φαινομενολογικής μεθόδου χωρίς, ταυτόχρονα, να θέτει τις φιλοσοφικές και μεθοδολογικές βάσεις πάνω στις οποίες η μέθοδος έχει κατασκευαστεί. Είναι σημαντικό για την ανάπτυξη της γνώσης μέσω της νοσηλευτικής έρευνας, η επιλογή της μεθοδολογίας να είναι συνεπής, τόσο στο φιλοσοφικό τόνο της έρευνας όσο και στη φύση των ερωτήσεων της έρευνας (Mackey 2005).

4.2.1 Παραδείγματα ερευνών στη νοσηλευτική που χρησιμοποιούν την φαινομενολογία ως ερευνητική μεθοδολογία.

Η έννοια της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας αποτελεί ένα ερευνητικό πεδίο που καλείται κατεξοχήν να διερευνηθεί ποιοτικά και η φαινομενολογία μπορεί να δώσει απαντήσεις σε αυτό. Η ποιοτική υγειονομική περιθαλψη εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο έντονης κριτικής και συζήτησης. Αν και η ποιοτική νοσηλευτική φροντίδα είναι ζωτικής σημασίας για την έκβαση των ασθενών και την ασφάλεια, οι σημαντικές βελτιώσεις ήταν ανησυχητικά αργές. Η βιβλιογραφική ανάλυση της ποιοτικής φροντίδας αποκαλύπτει ότι οι εν ενεργεία νοσηλευτές σπάνια συμμετέχουν στην ανάπτυξη και τον καθορισμό προγραμμάτων βελτίωσης της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας.

Ένα παράδειγμα στο οποίο χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ερμηνευτικής φαινομενολογίας είναι αυτό των Burhans και Alligood (2010), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η ποιότητα νοσηλευτικής φροντίδας πρέπει να έχει νόημα και σημασία για τους νοσηλευτές και ότι η ποιότητα θα μπορούσε να διευκολύνει αποτελεσματικά τις προσεγγίσεις βελτίωσης.

Ο van Manen χρησιμοποιώντας ερμηνευτική φαινομενολογία και αναλύοντας συνεντεύξεις, απάντησε στο εξής ερώτημα της έρευνας «Ποια είναι η έννοια της ποιότητας στη νοσηλευτική φροντίδα κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης των νοσηλευτών». Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας για την έννοια της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας για νοσηλευτές σε πρακτική, αποκαλύφθηκαν οι ανθρώπινες ανάγκες και οι αλληλεπιδράσεις μέσα από τη φροντίδα, την κατανόηση, το σεβασμό, την ευθύνη, την πρόθεση και την υπεράσπιση τα οποία αποτελούν ένα σημαντικό και αναπόσπαστο θεμέλιο. Τα

αποτελέσματα δείχνουν ότι οι νοσηλευτές ως διαχειριστές θα μπορούσαν να αναπτύξουν στρατηγικές οι οποίες θα προέκυπταν μέσα από τον εντοπισμό, την παροχή της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας, το αντανάκλαστικό της ευθύνης, την πρόθεση για φροντίδα, την ενσυναίσθηση, τον σεβασμό και την υπεράσπιση. Εν τούτοις, ο νοσηλευτής ως εκπαιδευτικός θα μπορούσε να τροποποιήσει την εκπαίδευση με προγράμματα σπουδών για τη μοντελοποίηση και να διδάξει στους μαθητές τις εγγενείς ιδιότητες που εντοπίζονται στην έννοια της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας.

Διάφορες αξέχαστες αφηγήσεις νοσηλευτών που αφορούσαν την φροντίδα ασθενών, θα μπορούσαν να αποτελούν ένα ακόμα παράδειγμα στο οποίο χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική φαινομενολογική μέθοδος. Οι Gunther και Thomas το 2006, συμπεριέλαβαν στην έρευνα τους ένα δείγμα από 46 νοσηλευτές, που απασχολούνται σε νοσοκομεία οξείας φροντίδας στο νοτιοανατολικό τμήμα των Ηνωμένων Πολιτειών (ΗΠΑ). Δεδομένα και θέματα εντοπίστηκαν από μη δομημένες συνεντεύξεις και αναλύθηκαν σε μια ερμηνευτική ομάδα. Τα πιο σημαντικά ευρήματα ήταν: (α) τα έκτακτα γεγονότα φροντίδας, (β) η ακατανόησία, (γ) το ζήτημα αν, οτιδήποτε άλλο θα μπορούσε να είχε γίνει, και (δ) «μόνος ή από κοινού», αναφέροντας ότι οι νοσηλευτές συχνά βιώνουν την απομόνωση ενώ παράλληλα παρέχουν φροντίδα, καθώς και ιδιαίτερες στιγμές σύνδεσης με τους ασθενείς. Με την περάτωση της όλης διαδικασίας, οι συγγραφείς κατέληξαν ότι οι εμπειρίες από την παροχή φροντίδας έχουν ως αποτέλεσμα την συσσώρευση υπολειμμάτων από ηθική αγωνία οι οποίες με τη σειρά τους έγιναν έδαφος για τις μελλοντικές εμπειρίες στην καθημερινή ζωή και στο έργο των νοσηλευτών. Μερικές φορές, οι συμμετέχοντες εξακολουθούσαν να προσπαθούν να δικαιολογήσουν και να κατανοήσουν τα αποτελέσματα και ίσως να απαλλαγούν από την ευθύνη. Οι συμμετέχοντες ήρθαν αντιμέτωποι με τα όρια της επιστήμης και της ικανότητας και αυτό τους βύθισε στη σφαίρα των υπαρξιακών ερωτημάτων για τα οποία δεν είχαν έτοιμες απαντήσεις.

Στον Ελλαδικό χώρο, οι Κοτρώτσιου και συν (2008) επίσης με φαινομενολογική ανάλυση διερεύνησαν εις βάθος την πολυδιάστατη έννοια της φροντίδας. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας βασίζεται τόσο σε επιλεγμένους ορισμούς της έννοιας της «φροντίδας» όσο και σε επιλεγμένες αρχές της διαπολιτισμικής νοσηλευτικής φροντίδας όπως αυτές τις περιέγραψε η Leininger (1997). Σύμφωνα με την Leininger η Νοσηλευτική φροντίδα ως φαινόμενο βιώνεται σε όλους τους πολιτισμούς ενώ υπάρχουν ειδικά πολιτισμικά πρότυπα φροντίδας. Το κάθε άτομο διαμορφώνει συγκεκριμένη στάση για την φροντίδα ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο μεγαλώνει, με τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και με το πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει. Το αρχικό τους ερέθισμα για τη συγκεκριμένη έρευνα ήταν ο εννοιολογικός προσδιορισμός της φροντίδας και δηλαδή το πως αντιλαμβάνονται οι Έλληνες την έννοια της φροντίδας. Για να διεκπεραιώσουν την έρευνα χρησιμοποίησαν τη φαινομενολογική ερευνητική μεθοδολογική προσέγγιση. Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη μέθοδο των συνεντεύξεων με ανοικτές ερωτήσεις. Ακολούθησε η ανάλυση των δεδομένων της συνέντευξης σύμφωνα με την τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου με τη μέθοδο Mayring. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψε ότι «φροντίζω σημαίνει αγάπη, πρόληψη, άγγιγμα και κατανόηση». Οι συγγραφείς συμπεραίνουν ότι, η εννοιολογική προσέγγιση της «φροντίδας» όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τα άτομα προβάλλει

ουσιαστικά τη θέση ότι η φιλοσοφία της Νοσηλευτικής επιστήμης στηρίζεται σε ιδανικά και πανανθρώπινες αξίες, ο σεβασμός των οποίων από τους επαγγελματίες Νοσηλευτές εξασφαλίζει υψηλή ποιότητα στην παρεχόμενη φροντίδα και προάγει το νοσηλευτικό έργο προς όφελος τόσο του ατόμου όσο και της κοινωνίας.

Ένα άλλο παράδειγμα φαινομενολογικής μελέτης στο οποίο αναφέρονται οι Χατζηγεωργίου και συν που διερευνήθηκε το 2011, είναι οι απόψεις Κυπρίων γυναικών για το δικαίωμα επιλογής του τόπου τοκετού. Οι συγγραφείς τόνισαν ότι, ο τοκετός είναι ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα στη ζωή της γυναίκας. Ο τόπος τοκετού αναφέρεται ως καθοριστικός παράγοντας για να βιώσει η γυναίκα τη γέννηση του παιδιού της ως θετική εμπειρία. Η δειγματοληψία ήταν σκόπιμη και το δείγμα αποτέλεσαν 61 γυναίκες, οι οποίες είχαν γεννήσει υγιές νεογνό τους τελευταίους 12 μήνες. Πραγματοποιήθηκαν 48 ημιδομημένες συνεντεύξεις και δύο ομάδες εστίασης (n=13). Η συλλογή δεδομένων επιτεύχθηκε μέχρι την επίτευξη εννοιολογικού κορεσμού και η ανάλυσή τους πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τη μέθοδο Golaizzi. Οι απόψεις των γυναικών κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερα πυρηνικά θέματα, τα οποία αφορούσαν αρχικά, τις επιλογές του τόπου τοκετού, στη συνέχεια τις σχέσεις ανάμεσα στη γυναίκα και τους επαγγελματίες υγείας, έπειτα, αναφέρθηκε εξασφάλιση της συνέχειας στη φροντίδα καθώς επίσης και ότι αφορά την ασφάλεια της μητέρας και του νεογνού. Η επιλογή για τοκετό στο σπίτι απορρίπτεται από το 95% (n=58) των γυναικών. Η πλειοψηφία των γυναικών (n=48, 79%) δήλωσε ενδιαφέρον για τη δημιουργία κέντρων τοκετού και ζήτησαν επιτακτικά να διορθωθούν οι συνθήκες στο Δημόσιο και στο Ιδιωτικό Νοσοκομείο. Ως εκ τούτου είναι επιτακτικό να σημειωθεί ότι το δικαίωμα των Κυπρίων γυναικών για επιλογή του τόπου τοκετού δε διασφαλίζεται. Η παρούσα μελέτη μπορεί να θεωρηθεί καινοτόμος για την Κύπρο, γιατί για πρώτη φορά καταγράφηκαν οι απόψεις των Κυπρίων γυναικών, σε σχέση με τη φροντίδα μητρότητας και αυτό μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για παρεμβάσεις βασισμένες στις τεκμηριωμένες ανάγκες των γυναικών.

Το 2010 σε μια φαινομενολογική έρευνα οι George και Thomas διερεύνησαν τις εμπειρίες ηλικιωμένων διαβητικών στην ύπαιθρο. Ακολουθώντας, αυτό το έγγραφο είναι μια έκθεση μιας μελέτης που πραγματοποιήθηκε για να διευκρινίσει τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις της αυτοδιαχείρισης του διαβήτη, όπως την διηγούνται άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, με ινσουλινοεξαρτώμενο διαβήτη που ζουν σε μια αγροτική περιοχή. Για την μελέτη αυτή, χρησιμοποιήθηκαν αδόμητες συνεντεύξεις ξεκινώντας με μια ανοιχτή ερώτηση που διεξήχθησαν από ένα τελολογικό δείγμα το 2005. Οι ηλικιωμένοι ασθενείς ζώντας με ανεπαρκώς ελεγχόμενο διαβήτη οδήγησαν τους συμμετέχοντες στην ενδοσκόπηση και τον υπαρξιακό προβληματισμό. Συμπερασματικά, επί του παρόντος έχουν σχεδιαστεί από ιατρικής απόψεως, προγράμματα εκπαίδευσης διαβητικών τα οποία θα πρέπει να βασίζονται σε ένα μοντέλο που ενσωματώνει γνώσεις νοσηλευτικής και εμπειρίες του ασθενούς. Από την πλευρά του ασθενή αντιμετωπίζεται η διαχείριση του διαβήτη, γίνεται η εστίαση και η επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν στην αυτορρύθμιση του σχήματος που λαμβάνει το κάθε άτομο και όχι από ό, τι αφορά τη συμμόρφωση με τις εντολές του γιατρού. Τέλος, οι νοσηλευτές πρέπει να εντάξουμε το πρόβλημα, εκτός από τη συμμόρφωση / μη συμμόρφωση, σε ένα μοντέλο για την ανάπτυξη μιας εννοιολογικής προοπτικής και για την αυτοδιαχείριση που στηρίζεται στον κόσμο και το σώμα

Ένα τελευταίο παράδειγμα μπορεί να αποτελεί το θέμα το οποίο πραγματεύτηκαν οι Bradbury-Jones, Sambrook και Irvine (2010) και ήταν η ενδυνάμωση των φοιτητών νοσηλευτικής στην κλινική πράξη. Για να διεκπεραιώσουν την έρευνα, χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της ερμηνευτικής φαινομενολογίας. Ένα δείγμα δεκατριών πρωτοετών φοιτητών νοσηλευτικής, οι οποίοι είχαν προσληφθεί με σκόπιμη δειγματοληψία και οι ημιδομημένες συνεντεύξεις τους αποτέλεσαν τα δεδομένα της μελέτης. Ως εκ τούτου, οι φοιτητές νοσηλευτικής αποτιμώνται ως μαθητές, ως μέλη της ομάδας και ως άνθρωποι, αισθάνονται την εξουσία. Πολύ συχνά όμως, βιώνουν αποδυνάμωση, με αποτέλεσμα να έχουν ένα αίσθημα υποτίμησης. Αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις στη μάθηση και την πρόθεσή τους να συνεχίσουν το πρόγραμμα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες πολλών φοιτητών νοσηλευτικής η αποτελεσματική καθοδήγηση και το υποστηρικτικό περιβάλλον είναι παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την ενδυνάμωση. Για αυτούς τους λόγους, οι συγγραφείς τονίζουν τη βαρύτητα των στρατηγικών για την προώθηση της χειραφέτησης των φοιτητών νοσηλευτικής στην κλινική πράξη ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν την αίσθηση της αξίας τους.

4.3 Η ανάλυση περιεχομένου στη Νοσηλευτική

Υπάρχουν πολυάριθμες προσεγγίσεις για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων. Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται σε πολλές μελέτες στη νοσηλευτική και έχει μια μακρά ιστορία. Ακόμα κι αν ποιοτική ανάλυση περιεχομένου είναι γενικά χρήσιμη στις νοσηλευτικές μελέτες, δεν υπάρχουν πολλές δημοσιεύσεις για το πώς εφαρμόζεται η μέθοδος. Σήμερα, η ανάλυση περιεχομένου έχει μια μακρά ιστορία χρήσης στην επικοινωνία, τη δημοσιογραφία, την κοινωνιολογία, την ψυχολογία και τις επιχειρήσεις, καθώς και κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας η χρήση της έχει δείξει σταθερή ανάπτυξη. Στη νοσηλευτική ως επί το πλείστον χρησιμοποιείται στην ψυχιατρική, τη γεροντολογική καθώς και σε μελέτες δημόσιας υγείας. Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια ερευνητική και συστηματική μέθοδος με στόχο την περιγραφή και την ποσοτικοποίηση των φαινομένων (Elo & Kynga 2008).

Στις επιστήμες της υγείας και στη νοσηλευτική έρευνα, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου έχει γίνει μια σημαντική προσέγγιση για να μελετήσει την έννοια του κειμένου. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος για τη συστηματική και καθοδηγούμενη ταξινόμηση και περιγραφή του περιεχομένου του κειμένου. Τα τμήματα κειμένου έχουν καταχωρηθεί σε κωδικούς οι οποίοι, αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος κωδικοποίησης. Η διαδικασία κωδικοποίησης είναι το βασικό στοιχείο της αναλυτικής διαδικασίας (Burla et al, 2008). Δύο είναι οι κύριες χρήσεις της ανάλυσης περιεχομένου. Η μία είναι, η ποσοτική προσέγγιση που χρησιμοποιείται συχνά, για παράδειγμα, μέσα σε μια έρευνα και το άλλο είναι μια ποιοτική προσέγγιση που χρησιμοποιείται, για παράδειγμα, σε νοσηλευτική έρευνα και στην εκπαίδευση. Η ποιοτική

ανάλυση περιεχομένου, στον τομέα της έρευνας και της εκπαιδευτικής νοσηλευτικής έχει εφαρμοστεί σε μια ποικιλία δεδομένων και στην ερμηνεία (Graneheim & Lundman 2004).

Σύμφωνα με τους Σταυροπούλου και συν. (2010), η ποιοτική προσέγγιση που βασίζεται στις αρχές της ανάλυσης περιεχομένου, είναι η καταλληλότερη για την μελέτη και διερεύνηση προσωπικών εμπειριών, αξιών και στάσεων. Ειδικότερα, η ποιοτική προσέγγιση έχει χαρακτηριστεί βιβλιογραφικά ως η πλέον κατάλληλη μεθοδολογία για την αξιολόγηση απόψεων, στάσεων και εμπειριών του νοσηλευτικού προσωπικού.

Η αφηγηματική έρευνα είναι ο πιο δημοφιλής τρόπος για τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας αναλύοντας τις ιστορίες ή τις εμπειρίες. Τα ευρήματα αυτού του τύπου της ποιοτικής έρευνας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη βελτίωση της εκπαίδευσης της νοσηλευτικής, της νοσηλευτικής πρακτικής και της φροντίδας των ασθενών ώστε να διερευνήσουν την εμπειρία της ασθένειας και την αλληλεπίδραση μεταξύ των επαγγελματιών. «Η Αφηγηματική έρευνα στη Νοσηλευτική» παρέχει μια ολοκληρωμένη εισαγωγή στην αφηγηματική έρευνα, η οποία εξετάζει τις δεξιότητες που απαιτούνται για την εκτέλεση των συνεντεύξεων, της αφήγησης, της ανάλυσης δεδομένων και της δημοσίευσης των αποτελεσμάτων, καθώς επίσης επιτρέπει στους ερευνητές νοσηλευτές να χρησιμοποιήσουν τη μέθοδο συστηματικά και με αυστηρότητα. «Η Αφηγηματική έρευνα στη Νοσηλευτική» εξετάζει τη φύση των αφηγήσεων και το ρόλος τους στην ανάπτυξη της νοσηλευτικής και της υγειονομικής περίθαλψης. Οι στρατηγικές και οι διαδικασίες καθορίζονται από τα πρακτικά της δειγματοληψίας, η συλλογή δεδομένων, η ανάλυση και παρουσίαση των ευρημάτων. Οι συγγραφείς συζητούν την αυθεντικότητα των αποδείξεων και τα ηθικά ζητήματα, ενώ επίσης διερευνούν και τα πρακτικά προβλήματα που ενυπάρχουν στην αφηγηματική έρευνα και τη διάδοσή της. Τέλος, είναι μια πολύτιμη πηγή για τους νοσηλευτές, οι οποίοι ενδιαφέρονται εγγράφως για τη δημοσίευση της (Holloway & Freshwater 2007).

4.3.1 Παραδείγματα ερευνών στη νοσηλευτική που χρησιμοποιούν την ανάλυση περιεχομένου ως ερευνητική μεθοδολογία.

Η ανάλυση και διερεύνηση του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης (burn-out syndrome) έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τους ερευνητές στον τομέα της υγείας διεθνώς. Σε ότι αφορά τη νοσηλευτική επιστήμη και την Ελληνική πραγματικότητα τείνει να λάβει διαστάσεις επιδημίας. Αποτελεί κίνδυνο για την ψυχική και σωματική υγεία του νοσηλευτικού προσωπικού και επηρεάζει την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών υγείας. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση, κατανόηση και πρώιμη αναγνώριση των συμπτωμάτων επαγγελματικής εξουθένωσης από νοσηλευτές που

εργάζονται σε ιδιωτικά και δημόσια νοσοκομεία της Κρήτης. Το 2010 οι Σταυροπούλου και συν, εφάρμοσαν τις αρχές της ανάλυσης περιεχομένου εντοπίστησαν διαφορές μεταξύ των νοσηλευτών του ιδιωτικού και του δημόσιου νοσοκομείου όσον αφορά την πρώιμη αναγνώριση συμπτωμάτων και την κατανόηση του συνδρόμου «επαγγελματική εξουθένωση». Οι νοσηλευτές στην πλειοψηφία τους γνώριζαν τον ορισμό του συνδρόμου και οι περισσότεροι εξ' αυτών παρουσίαζαν συμπτωματολογία που περιλάμβανε σεξουαλικές διαταραχές, αϋπνίες, γαστρεντερικές διαταραχές και πονοκεφάλους. Ο μεγάλος φόρτος εργασίας, οι χαμηλοί μισθοί και το εργασιακό περιβάλλον ενοχοποιήθηκαν από τους περισσότερους νοσηλευτές ως παράγοντες που συνέτειναν στην εμφάνιση του συνδρόμου. Σε ένα δείγμα από οκτώ (8) νοσηλευτές από δυο νοσοκομεία (ιδιωτικός και δημόσιος τομέας) της Κρήτης, χρησιμοποιώντας ημιδομημένες συνεντεύξεις προέκυψε ότι οι νοσηλευτές στην πλειοψηφία τους μπορούν να αναγνωρίζουν τα πρώιμα συμπτώματα του συνδρόμου «επαγγελματική εξουθένωση» και πολλοί από αυτούς βιώνουν το σύνδρομο. Τελευταίο αλλά όχι αμελητέο παρατίθεται το γεγονός ότι η υποστήριξη του νοσηλευτικού προσωπικού από την διοίκηση και μέριμνα για την μείωση του φόρτου εργασίας, η δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την διασφάλιση ικανοποιητικού εργασιακού περιβάλλοντος αποτελούν απαραίτητους παράγοντες για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του συνδρόμου.

Συνεχίζοντας με ένα άλλο παράδειγμα, που χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου, η Διαμαντοπούλου και Λαβδανίτη το 2010, διερεύνησαν εις βάθος τη συναισθηματική νοημοσύνη στη νοσηλευτική πρακτική των ελλήνων νοσηλευτών, που έχει αναγνωριστεί ως ένας σημαντικός παράγοντας για την ατομική οργανωτική απόδοση. Αυτό, συνήθως αναφέρεται ως κάποιο προσωπικό χαρακτηριστικό των ατόμων και ως η ικανότητά τους να συνδυάζουν συναισθημα με νοημοσύνη, προκειμένου να επιλύσουν προβλήματα ή να λάβουν αποφάσεις. Οι συγγραφείς επίσης τόνισαν, ότι ο σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης ήταν η ανάλυση αναφορών νοσηλευτών για να ελεγχθεί ο τρόπος εφαρμογής της επαγγελματικής πρακτικής τους και αν μέσα σε αυτόν υπάρχουν στοιχεία από τα πεδία της συναισθηματικής νοημοσύνης. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων από τις συγγραφείς επικεντρώθηκαν σε 15 αναφορές νοσηλευτών οι οποίες ταξινομήθηκαν με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της συναισθηματικής νοημοσύνης σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες: αυτοδιαχείριση, αυτεπίγνωση, κοινωνική διαχείριση και κοινωνική επίγνωση. Το συχνότερο πεδίο που βρέθηκε στις αναφορές ήταν η αυτοδιαχείριση με ποσοστό εμφάνισης 32%, ακολουθούσε η αυτεπίγνωση (28%), η κοινωνική διαχείριση (22%) και, τέλος, η κοινωνική επίγνωση (18%). Σύμφωνα με τα παραπάνω φάνηκε ότι οι αναφορές αντανάκλασαν ενδείξεις για όλα τα πεδία της συναισθηματικής νοημοσύνης και ότι αυτά σχετίζονταν με εφαρμογή της νοσηλευτικής γνώσης στην πρακτική των νοσηλευτών σε διάφορα πλαίσια. Σαν γενικό συμπέρασμα αποδείχθηκε ότι η χρήση των πεδίων της συναισθηματικής νοημοσύνης μπορεί να παρέχει τρόπους αποτελεσματικής επαγγελματικής πρακτικής και παρέμβασης.

Την ίδια χρονιά σε μια άλλη έρευνα αναφερόμενη στις ανάγκες εκπαίδευσης και στους περιορισμούς ρόλου του νοσηλευτικού προσωπικού που εργάζεται σε τμήματα βραχείας νοσηλείας σε ψυχιατρικά νοσοκομεία, επικεντρώθηκαν η Κούκια και ο Γκόνης. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η καταγραφή των κυριότερων κλινικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους πρακτική το νοσηλευτικό προσωπικό

δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στη μελέτη συμμετείχαν συνολικά 82 νοσηλευτές και βοηθοί νοσηλευτών. Η συλλογή των δεδομένων βασίσθηκε στη χρήση ημι-δομημένης συνέντευξης και στην καταγραφή των σχολίων του νοσηλευτικού προσωπικού που εργάζεται σε ψυχιατρικά τμήματα βραχείας νοσηλείας. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου και τα δεδομένα κατηγοριοποιήθηκαν σε κύρια θέματα και κατηγορίες. Από αυτή την ανάλυση των δεδομένων απορρέει, ότι οι περιορισμοί του νοσηλευτικού ρόλου περιλαμβάνουν την έλλειψη αυτονομίας, την υπευθυνότητα, τη χορήγηση φαρμακευτικής αγωγής και τον καθορισμό των νοσηλευτικών παρεμβάσεων. Εν τούτοις, οι εκπαιδευτικές και οι κλινικές ανάγκες των νοσηλευτών εστιάζονται σε παρεμβάσεις σε καταστάσεις κρίσης, στη συνεργασία των μελών της θεραπευτικής ομάδας, στην έλλειψη προσωπικού και κατά συνέπεια νοσηλευτικού χρόνου με τον άρρωστο, στην ασφάλεια στο χώρο εργασίας και στην ψυχολογική στήριξη του προσωπικού. Οι συγγραφείς συμπεραίνουν ότι οι νοσηλευτές ψυχικής υγείας καλούνται να αναλάβουν έναν απαιτητικό ρόλο στην καθημερινή κλινική πρακτική με ανεπαρκή εκπαίδευση και προετοιμασία.

Το 2011 οι Ιωαννίδου και συν, διεξάγοντας την έρευνα τους με τίτλο: «Προσέγγιση των εννοιών «αρρώστια», «ασφάλεια στη φροντίδα για την υγεία» και «ποιότητα στις υπηρεσίες υγείας» από φοιτητές και φοιτήτριες νοσηλευτικής», συνέλεξαν απόψεις νοσηλευτών ως προς θεμελιώδεις παραμέτρους κατά την παροχή της φροντίδας για την υγεία, προσδιορίζοντας την επαγγελματική τους ταυτότητα. Συνεπώς, η μελέτη τους μπορεί να δώσει χρήσιμα συμπεράσματα για τη διαμόρφωση του επαγγελματικού τους ρόλου και για τη βελτίωση της εκπαίδευσής τους. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 36 προπτυχιακοί φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στο πλαίσιο του μαθήματος Εισαγωγή στη Νοσηλευτική και οι απαντήσεις των φοιτητών αναλύθηκαν και ποσοτικοποιήθηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Από τις απαντήσεις των φοιτητών, που αποτέλεσαν και την ενότητα ανάλυση, κωδικοποιήθηκαν τα δεδομένα, μέσα από τη διαδικασία της «αφαίρεσης». Δηλαδή, ακολουθήθηκε η διαδικασία εκείνη κατά την οποία εξήχθησαν οι πληροφορίες με βάση το νόημα του περιεχομένου τους και, μετέπειτα, κατηγοριοποιήθηκαν και ταξινομήθηκαν σε ευρύτερες υποκατηγορίες. Στη συνέχεια, προκειμένου να ποσοτικοποιηθούν τα δεδομένα, οι υποκατηγορίες ομαδοποιήθηκαν σε ευρύτερες κατηγορίες-θέματα, οι οποίες ενοποιούν τα επιμέρους νοήματα. Οι 36 φοιτητές που συμπλήρωσαν στο ερωτηματολόγιο κλήθηκαν να απαντήσουν τι σημαίνει για τους ίδιους η έννοια της «ασφάλειας στη φροντίδα για την υγεία». Μετά από την ανάλυση των κειμένων των φοιτητών προέκυψαν 78 αναφορές. Οι φοιτητές απάντησαν στην ερώτηση «τι σημαίνει ασφάλεια στη φροντίδα για την υγεία» ότι η ασφάλεια αφορά τόσο τους επαγγελματίες που παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας για την υγεία όσο και τους ασθενείς και λοιπούς χρήστες των υπηρεσιών υγείας. Στη δεύτερη κατηγορία ταξινομήθηκαν οι απαντήσεις των φοιτητών που αφορούσαν στον τρόπο με τον οποίο, κατά τη γνώμη τους, διασφαλίζεται η ασφάλεια στην παροχή φροντίδας για την υγεία, δηλαδή στο ποιες είναι οι αναγκαίες συνθήκες που τεκμηριώνουν την ασφάλεια στη φροντίδα. Στην τρίτη κατηγορία ταξινομήθηκαν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων που αφορούσαν στο ποιο είναι το αποτέλεσμα της φροντίδας που τεκμαίρει την ασφάλεια, δηλαδή ποιο είναι το τεκμήριο που αποδεικνύει ότι υπάρχει ασφάλεια στην παροχή φροντίδας για την υγεία. Οι φοιτητές κλήθηκαν να απαντήσουν τι σημαίνει η έννοια

«ποιότητα στις υπηρεσίες υγείας». Σύμφωνα με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου αναλύθηκαν οι απαντήσεις σε τέσσερις κατηγορίες-θέματα με 72 αναφορές. Τέλος, οι Ιωαννίδης και συν, συμπεραίνουν ότι οι απαντήσεις των εκπαιδευόμενων και, συνεπώς, μελλοντικών επαγγελματιών νοσηλευτών υποδεικνύουν το βαθμό ευαισθητοποίησής τους σε ό,τι αφορά τις υπό μελέτη παραμέτρους. Η συνισταμένη των απόψεών τους αποκαλύπτει το πώς αντιλαμβάνονται τον επαγγελματικό ρόλο και την εκπαίδευσή τους, τη στάση που υιοθετούν σε πραγματικές συνθήκες κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, το βαθμό της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχουν αλλά και το πώς διεκδικούν την ποιότητα αυτή.

Ένα ακόμα παράδειγμα ανάλυσης περιεχομένου που πραγματοποιήθηκε στην Ταϊβάν αναφέρεται στη μελέτη για την επαγγελματική εξέλιξη της σταδιοδρομίας για άνδρες νοσηλευτές. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να: (α) να διερευνήσει τα κίνητρα των ανδρών νοσηλευτών στην Ταϊβάν, γιατί να γίνει κάποιος νοσηλευτής; (β) να αποκαλύψει την επαγγελματική αναπτυξιακή διαδικασία των ανδρών στη νοσηλευτική, (γ) να καταλάβουν τις δυσκολίες που εμποδίζουν την επαγγελματική τους ανάπτυξη και στα δύο φύλα και (δ) προσδιορίσει τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν για να αντιμετωπίσουν αυτές τις δυσκολίες. Σε αυτήν την περιγραφική ποιοτική έρευνα χρησιμοποιήθηκε με ευκολία ένα δείγμα 15 ανδρών νοσηλευτών (μέση ηλικία 30-38 ετών) με πτυχίο στη Νοσηλευτική Επιστήμη. Τα στοιχεία συλλέχθηκαν από ημι-δομημένες συνεντεύξεις και αναλύθηκαν με βάση της μεθόδου της ανάλυσης περιεχομένου. Οι συγγραφείς στη συνέχεια τόνισαν την είσοδο των νοσηλευτών στο νοσηλευτικό επάγγελμα αποτελείται από τρία στάδια: την προ-μελέτη, τη μελέτη και την απασχόληση. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας είχαν σχέση με τις προσδοκίες των ασθενών των δύο φύλων. Οι νοσηλευτές έλαβαν την υποστήριξη περισσότερο από τους ανωτέρους παρά από τους συναδέλφους τους. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας αποτυπώθηκαν οι στρατηγικές που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνοντας τη βελτίωση των επαγγελματικών γνώσεων και των δεξιοτήτων τους, δηλαδή την απόκτηση υψηλότερων επιπέδων ικανοποίησης και καλύτερες ευκαιρίες για προαγωγή, την επιθετική σκέψη για την προώθηση της απασχόλησης, την επιλογή ειδικών τμημάτων ως κατάλληλα περιβάλλοντα για μεταπτυχιακές σπουδές και την αλλαγή επαγγελματικής διαδρομής τους για την προσωπική ανάπτυξη. Τέλος επιχειρείται από τους συγγραφείς ότι με βάση τη φύση της νοσηλείας και της κλινικής εμπειρίας, οι νοσηλευτές πίστευαν ότι το νοσηλευτικό επάγγελμα ήταν κατάλληλο τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Η προετοιμασία τους για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας ξεκίνησε κατά την προ-μελέτη φάση. Οι κύριες στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν σχετίζονται με μια ισχυρή επιθυμία για την προσωπική ανάπτυξη και την επαγγελματική προώθηση (Yang et al, 2004).

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των Καραθανάση, Μαλλιαρού και Σαράφη το 2010, με θέμα την ασφαλή νοσηλευτική στελέχωση. Στόχος τους είναι η παρουσίαση της σημασίας της θεσμοθέτησης ασφαλούς στελέχωσης που αφορά στις αναλογίες διπλωματούχων νοσηλευτών ανά ασθενή για την παροχή ποιοτικής φροντίδας υγείας, για την προώθηση υγιούς εργασιακού περιβάλλοντος για τους νοσηλευτές και για την μείωση του κόστους παρεχόμενης υγειονομικής φροντίδας για τους οργανισμούς υγείας σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Για το παρόν θέμα, οι συγγραφείς χρησιμοποίησαν τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου, που προβλέπει προσεκτική

ανάγνωση του υλικού, αναγνώριση των επαναλαμβανόμενων θεμάτων και ταξινόμηση σε ευρύτερες κατηγορίες. Η διαδικασία αυτή κατέληξε στην διαμόρφωση δύο θεματικών κατηγοριών: ασφαλή νοσηλευτική στελέχωση σε σχέση με τον ασθενή, τον νοσηλευτή και τον οργανισμό και νομοθεσία χωρών περί νοσηλευτικής στελέχωσης. Από την έρευνα προέκυψε ότι στο Βέλγιο από το 1987 υπάρχει νομοθεσία που καθορίζει 12 νοσηλευτές ανά 30 κρεβάτια το 24 ώρο. Ακόμη, στην Βικτόρια της Αυστραλίας συγκεκριμένες αναλογίες ασθενών ανά νοσηλευτή ισχύουν με νόμο από το 2000 και προσδιορίζονται επακριβώς ανάλογα με τον τύπο νοσοκομείου. Επιπλέον, το 2005 η Αμερικανική πολιτεία της Καλιφόρνια εφάρμοσε την αναλογία 1:5 νοσηλευτών ανά ασθενή σε κλινική. Σαν γενικό συμπέρασμα προκύπτει ότι η ασφαλής και επαρκής στελέχωση είναι το κλειδί για την ποιότητα και ασφάλεια στην παροχή της υγειονομικής φροντίδας. Ο καθορισμός της σωστής σύνθεσης προσωπικού είναι σημαντικός.

Επίσης, μπορούν να αναφερθούν και παραδείγματα που συνδυάζουν την ποσοτική με την ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία για να απαντήσουν πολύπλευρα στο αντικείμενο μελέτης τους. Έτσι, το 2012 σε μια σύγχρονη έρευνα, οι Ουζούνη και Νακάκης, διερεύνησαν εις βάθος τις γνώσεις των νοσηλευτών που αφορούν τη φροντίδα ασθενών που εμφανίζουν delirium. Ωστόσο, συχνά δεν διαγιγνώσκεται ως επιπλοκή από τους επαγγελματίες υγείας. Η μη έγκαιρη διάγνωση έχει ως αποτέλεσμα την κακή έκβαση, την παράταση του χρόνου νοσηλείας των ασθενών, την αύξηση του κόστους νοσηλείας, τη νοσηρότητα και τη θνησιμότητα. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου σε δείγμα 108 (N=108) νοσηλευτών που εργάζονταν σε παθολογικές και χειρουργικές κλινικές σε δύο γενικά νοσοκομεία της Αθήνας και σε τρία επαρχιακά. Για τη συλλογή των στοιχείων της έρευνας αναπτύχθηκε ερωτηματολόγιο με 28 προτάσεις, που βασίστηκε σε προϋπάρχον και στη σχετική βιβλιογραφία. Το ερωτηματολόγιο που προέκυψε διαθέτει υψηλή αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha=0,860$) καθώς και εγκυρότητα όψεως και περιεχομένου. Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε και ανοιχτές ερωτήσεις γνώσεων για τη νοσηλευτική φροντίδα ασθενών με delirium. Για τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε περιγραφική και επαγωγική στατιστική. Οι απαντήσεις που δόθηκαν στις ανοιχτές ερωτήσεις αναλύθηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται με εκατοστιαίες αναλογίες. Έτσι σαν αποτέλεσμα στις 17 από τις 28 ερωτήσεις που σχετίζονταν με το delirium, οι νοσηλευτές στην πλειονότητά τους απάντησαν λανθασμένα ή ότι δεν γνώριζαν. Επίσης, το 63,8% των ερωτώμενων αδυνατούσε να απαντήσει με σαφήνεια στις ανοιχτές ερωτήσεις για τη φροντίδα ασθενών με delirium. Οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 82,4% ανέφεραν ότι παρέχουν φροντίδα στους ασθενείς με delirium που βασίζεται μόνο στις οδηγίες των ιατρών. Το 44,4% απάντησε ότι η αντιμετώπιση των ασθενών με συμπτώματα delirium συνίσταται στη χορήγηση αγχολυτικών και ηρεμιστικών, στην παραμονή οικείου προσώπου κοντά στον ασθενή και το 80,5% στην εφαρμογή σωματικού περιορισμού για τον έλεγχο της ανησυχίας του. Το 67,5% των ερωτώμενων επισήμανε ότι δεν είχαν διδαχθεί στη διάρκεια των προπτυχιακών τους σπουδών για το delirium. Από την ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης βρέθηκε ότι οι επιπλέον σπουδές (η νοσηλευτική ειδικότητα και οι μεταπτυχιακές σπουδές) επιδρούν θετικά σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο ($p<0.05$) στις γνώσεις των νοσηλευτών για το delirium. Οι συγγραφείς κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση των νοσηλευτών για το delirium σε προπτυχιακό επίπεδο είναι αναγκαίο να

ενσωματωθεί στο πρόγραμμα σπουδών τους. Παράλληλα θα πρέπει να λειτουργήσουν προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης που να παρέχουν γνώσεις στους νοσηλευτές για την έγκαιρη εκτίμηση του delirium καθώς και για το σχεδιασμό αποτελεσματικής νοσηλευτικής φροντίδας των ασθενών.

Τέλος, η έρευνα των Λαβδανίτη και συν το 2008 έχει ως αντικείμενο τη βιωμένη εμπειρία της κόπωσης σε ελληνίδες ασθενείς με καρκίνο του μαστού που υποβάλλονται σε ακτινοθεραπεία. Η σχετιζόμενη με τον καρκίνο κόπωση (cancer-related fatigue) περιγράφεται από τους συγγραφείς «ως συνηθισμένο, επίμονο και υποκειμενικό αίσθημα κούρασης που οφείλεται στον καρκίνο ή στη θεραπεία του και επιδρά στη λειτουργική κατάσταση των ασθενών». Αποτελεί ένα υποκειμενικό σύμπτωμα που επηρεάζει την πραγματοποίηση των καθημερινών δραστηριοτήτων και συνεπώς στην ποιότητα ζωής των ασθενών με καρκίνο. Σε ένα δείγμα από 106 γυναίκες με καρκίνο μαστού σταδίου I και II πραγματοποιήθηκαν δομημένες συνεντεύξεις στην αρχή, στη μέση και στο τέλος της ακτινοθεραπείας με βάση το ερωτηματολόγιο της Piper. Οι γυναίκες διακρίθηκαν σε δύο ομάδες που είχαν ή δεν υποβλήθει σε χημειοθεραπεία πριν την έναρξη της ακτινοθεραπείας. Το θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των ερωτήσεων ήταν το μοντέλο της Piper στο οποίο η κόπωση διακρίνεται σε τέσσερις διαστάσεις, οι οποίες είναι: αισθητική -τρόπος βίωσης, συναισθηματική, συμπεριφοράς-έντασης και γνωστική/διάθεση. Από την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των ασθενών προέκυψε ότι οι περισσότεροι όροι που χρησιμοποιήθηκαν ανήκαν στην αισθητική τρόποσ βίωσης διάσταση με ποσοστό εμφάνισης 66%, ενώ ακολουθούν η συναισθηματική (19%), η συμπεριφορά-έντασης (11%) και τέλος η γνωστική/διάθεση (4%). Η διάσταση αισθητική-τρόπος βίωσης παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης στην ομάδα χωρίς χημειοθεραπεία που αυξάνεται κατά τη διάρκεια της θεραπείας. Παρομοίως και στην ομάδα με προηγηθείσα χημειοθεραπεία η διάσταση αισθητική-τρόπος βίωσης έχει τη μεγαλύτερη συχνότητα που όμως παρουσιάζει αυξομείωση. Εν κατακλείδι, τα αποτελέσματα της παρούσης μελέτης αποδεικνύουν ότι η κόπωση είναι ένα υποκειμενικό πολυδιάστατο σύμπτωμα στις γυναίκες με καρκίνο μαστού. Περισσότερες μελέτες σε παρόμοιους αλλά και άλλους πληθυσμούς Ελλήνων ασθενών με καρκίνο θα ενισχύσει τη δημιουργία μιας κλίμακας όρων που θα βοηθούσε τους ασθενείς να εκφράσουν την κόπωσή τους και τους νοσηλευτές να βρουν αποτελεσματικότερους τρόπους ανακούφισής της.

4.4 Σύνοψη κεφαλαίου

Η ποιοτική έρευνα της υγείας, επικεντρώνεται στις εμπειρίες των ανθρώπων σε σχέση με την υγεία και την ασθένεια. Η φαινομενολογία παρέχει μια μέθοδο στη νοσηλευτική, η οποία επικεντρώνεται στην εμπειρία αυτών που δέχονται την περίθαλψη, η οποία με τη σειρά της μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να σχεδιάσει τη μελλοντική φροντίδα.

Στις επιστήμες της υγείας και στη νοσηλευτική έρευνα, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου έχει γίνει μια σημαντική προσέγγιση για να μελετήσει την έννοια του κειμένου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι κοινωνιολόγοι και οι ανθρωπολόγοι ήταν οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν την ποιοτική έρευνα ως μέθοδο έρευνας και στόχος της είναι να απαντήσει σε ερωτήματα σχετικά με το πώς ή γιατί συμβαίνει ένα συγκεκριμένο φαινόμενο. Σύμφωνα με την πλειονότητα των ερευνητών οι βασικότερες προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για την ποιοτική έρευνα είναι τρεις: η φαινομενολογία, η εθνογραφία και η θεμελιωμένη θεωρία. Ειδικότερα, η ποιοτική προσέγγιση έχει χαρακτηριστεί βιβλιογραφικά ως η πλέον κατάλληλη μεθοδολογία για την αξιολόγηση απόψεων, στάσεων και εμπειριών του νοσηλευτικού προσωπικού.

Η φαινομενολογία, ως ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία, έχει δυο κύριες προσεγγίσεις: την περιγραφική και την ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση. Ο σκοπός της φαινομενολογίας είναι η κατανόηση, η αντίληψη και η ερμηνεία των ανθρωπίνων ερμηνειών, προσωπικών γνώσεων και ατομικών πεποιθήσεων και η ανακάλυψη των θεμελιωδών δομών που διέπουν συγκεκριμένα φαινόμενα μέσα από την ανάλυση μιας η περισσότερο καταστάσεων. Στο πολύπλευρο επιστημονικό πεδίο της νοσηλευτικής, η φαινομενολογία μπορεί να φανεί ένα πολύτιμο εργαλείο για την ερμηνεία και κατανόηση «φαινομένων», βιωμάτων και εμπειριών τόσο των ασθενών και των συγγενών τους όσο και των ίδιων των νοσηλευτών.

Η φαινομενολογία παρέχει μια μέθοδο στη νοσηλευτική, η οποία επικεντρώνεται στην εμπειρία αυτών που δέχονται την περίθαλψη, η οποία με τη σειρά της μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να σχεδιάσει τη μελλοντική φροντίδα. Επιπλέον, προσφέρει μια προσέγγιση, η οποία δίνει τη δυνατότητα να εντοπιστούν οι ανάγκες των ασθενών και να είναι τα κυριότερα σημεία όσον αφορά την παροχή και την αιτιολόγηση της υψηλής ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας.

Καθώς όλο και περισσότεροι μελετητές και ερευνητές νοσηλευτές, χρησιμοποιούν τη φαινομενολογία ως μια ερευνητική προσέγγιση, καθίσταται ζωτικής σημασίας να εξεταστούν οι συνέπειες, που αυτό μπορεί να έχει για την ανάπτυξη της γνώσης και της νοσηλευτικής για την αξιοποίηση των γνώσεων στην πράξη.

Από την άλλη πλευρά, η ανάλυση περιεχομένου, ως ερευνητική μέθοδος, είναι μια συστηματική και αντικειμενική έννοια περιγραφής και ποσοτικοποίησης των φαινομένων. Αφορά λιγότερο το ύφος του κειμένου και περισσότερο τις εκφραζόμενες ιδέες. Είναι ένα βασικό ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή έρευνας υπό το πρίσμα διαφόρων επιστημών όπως και η νοσηλευτική. Είναι η καταλληλότερη για την μελέτη και διερεύνηση προσωπικών εμπειριών, αξιών και στάσεων, ίσως εξαιτίας του γεγονότος ότι μπορεί να εφαρμοστεί για να εξετάσει οποιοδήποτε είδος γραπτού κειμένου ή καταγεγραμμένης επικοινωνίας.

Συνοψίζοντας, η ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία στη νοσηλευτική επικεντρώνεται στις εμπειρίες των ανθρώπων σε σχέση με την υγεία και την ασθένεια. Η φαινομενολογία παρέχει μια μέθοδο στη νοσηλευτική, η οποία επικεντρώνεται στην εμπειρία των

εμπλεκόμενων στο χώρο της υγείας, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να σχεδιάσει τη μελλοντική φροντίδα. Η ποιοτική προσέγγιση της ανάλυσης περιεχομένου χρησιμοποιείται κατά κόρον στο χώρο της νοσηλευτικής και της εκπαίδευσης και έχει εφαρμοστεί σε μια ποικιλία δεδομένων και στην ερμηνεία.

Εν κατακλείδι, η νοσηλευτική ως επάγγελμα φροντίδας υγείας και λειτούργημα, με βάση την ολιστική προσέγγιση του ανθρώπου καλείται να απαντήσει σε ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν την ποιότητα των σχέσεων, των συναισθημάτων, των σκέψεων και να τεκμηριώσει επιστημονικά στάσεις και συμπεριφορές που ποτέ μέχρι σήμερα δεν προσέγγισε η ποσοτική ερευνητική μεθοδολογία. Η ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία μπορεί να φτάσει σε βάθος που δεν μπορεί να φτάσει η ποσοτική και να καλύψει ερευνητικά κενά που οφείλουν να διερευνηθούν ώστε να έχουμε επιστημονικά τεκμηριωμένη νοσηλευτική πράξη στο σύνολό της και όχι μόνο σε τεχνικές διαδικασίες. Συστήνεται λοιπόν, η εξοικείωση των νοσηλευτών, είτε στο επίπεδο της εκπαίδευσης είτε σε επαγγελματικό επίπεδο, να εξοικειωθούν με την ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία και ειδικότερα με την φαινομενολογία και την ανάλυση περιεχομένου, ανάλογα με τα ερευνητικά τους ερωτήματα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει τη συλλογή και ανάλυση δομημένων πληροφοριών που αφορούν ανθρώπους σε φυσικά πλαίσια και ο ερευνητής, επιδιώκει να απαντήσει σε ερωτήσεις σχετικά με το πώς ή γιατί ένα συγκεκριμένο φαινόμενο συμβαίνει. Η ποιοτική νοσηλευτική έρευνα έχει γίνει μια ελκυστική μέθοδος έρευνας, που είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για περιγραφή, παραγωγή υπόθεσης και ανάπτυξη θεωρίας. Η Νοσηλευτική έχει ανάγκη από τρόπους έρευνας και ανάλυσης που προσφέρουν ελευθερία για διερεύνηση του πλούτου της ανθρώπινης εμπειρίας, με όλες τις παραλλαγές της. Σκοπός της Νοσηλευτικής δεν είναι απλά η περιγραφή και η επεξήγηση των υπό μελέτη φαινομένων, αλλά η αλλαγή στην καθημερινή πρακτική. Η φαινομενολογία μπορεί να θεωρηθεί μια μέθοδος διερεύνησης και κατανόησης. Η φαινομενολογική μελέτη περιγράφει το νόημα των εμπειριών που έχουν βιωθεί, από διάφορα άτομα, σε σχέση με μια συγκεκριμένη έννοια ή φαινόμενο. Είναι σημαντικό να μην κατανοηθεί απλά η εμπειρία σε ένα επιφανειακό επίπεδο, αλλά να κατανοηθεί το πώς τα διάφορα επίπεδα αλληλεπίδρασης μπορεί να επηρεάσουν το νόημα των προσώπων. Η φαινομενολογία παρέχει στη νοσηλευτική καινούριους τρόπους που της επιτρέπουν να ερμηνεύσει τη διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι αποκτούν συνείδηση του κόσμου που τους περιβάλλει. Η ερμηνευτική φαινομενολογική μέθοδος αποκαλύπτει τη ρεαλιστική έννοια, είναι η κατάλληλη προσέγγιση αναζήτησης για το νόημα ζωής της ποιότητας νοσηλευτικής φροντίδας για τους νοσηλευτές. Η ανάλυση περιεχομένου, έχει οριστεί ως μια ερευνητική τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του προφανούς περιεχομένου της επικοινωνίας. Επίσης, έχει χαρακτηριστεί ως η μελέτη των ανθρώπινων επικοινωνιών με μαρτυρίες όπως τα βιβλία, τις ιστοσελίδες, και τους νόμους. Η ανάλυση περιεχομένου είναι πιο κατάλληλη για επιστημονική έρευνα με περιγραφικούς σκοπούς. Στις επιστήμες της υγείας και στη νοσηλευτική έρευνα, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου έχει γίνει μια σημαντική προσέγγιση για να μελετήσει την έννοια του κειμένου και θεωρείται η καταλληλότερη για την μελέτη και διερεύνηση προσωπικών εμπειριών, αξιών και στάσεων.

Λέξεις κλειδιά: ποιοτική έρευνα, φαινομενολογία, ανάλυση περιεχομένου, μεθοδολογία, Νοσηλευτική

Key words: qualitative research, phenomenology, content analysis, methodology, Nursing

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανδρεάτου, Α. (2007). Συστήματα διαχείρισης βιώσιμης ανάπτυξης. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
2. Beck, C.T. (1994). Phenomenology: its use in nursing research. *International Journal of Nursing Studies*, 31(6), 499-510.
3. Borrego, M., Douglas, E. & Amelink, C. (2009). Quantitative, Qualitative and Mixed Research Methods in Engineering Education. *Journal of Engineering Education*, 98(1), 53-66.
4. Bradbury-Jones, C., Sambrook, S. & Irvine, F. (2010). Empowerment and being valued: a phenomenological study of nursing students' experiences of clinical practice. *Nurse education today*, 31(4), 368-372.
5. Brookes, D., (2007). Understanding the value of qualitative research in nursing, *Nursing Times*. Net, [online] Available at:<<http://www.nursingtimes.net/nursing-practice/clinical-zones/educators/understanding-the-value-of-qualitative-research-in-nursing/201730.article>> [Accessed 11 October 2012].
6. Burhans, L.M. & Alligood, M.R. (2010). Quality nursing care in the words of nurses. *Journal of advanced nursing*, 66(8), 1689-1697.
7. Burla, L., Knierim, B., Barth, J., Duetz, M. & Abel, T. (2008). From Text to Codings Intercoder Reliability Assessment in Qualitative Content Analysis. *Nursing Research*, 57(2), 113-117.
8. Δανέλη, Δ. (2007). Παράγοντες που δυσχεραίνουν την εφαρμογή των νοσηλευτικών ερευνητικών δεδομένων στην κλινική πράξη. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Νοσηλευτικής, Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης
9. Δαρβίρη, Χ., (2009). Μεθοδολογία Έρευνας στο Χώρο της Υγείας. Αθήνα: Π.Χ. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ.
10. Driessnack, M., Sousa, V.D. & Mendes, I.A.C. (2007). An overview of research designs relevant to nursing: part 2: qualitative research designs. *Rev Latino-am Enfermagem*, 15(4), 684-688.
11. Elo S. & Kynga S H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107-115.

12. Fernandes de Freitas, G. (2007). A contribution about phenomenology and nursing care. *Cultura de los Cuidados*, 21(11), 8-10.
13. Finlay, L. (2009). Debating Phenomenological Research Methods. *Phenomenology & Practice*, 3(1), 6-25.
14. Flick. U., von Kardoff E. & Steinke. I., (2004). Designing and Process in Qualitative Research. In:
15. Flink. U., ed. *A Companion to Qualitative Research*. London, SAGE, 146-152.
16. George, S.R. & Thomas S. (2010). Lived experience of diabetes among older, rural people. *Journal of advanced nursing*, 66(5), 1092–1100.
17. Graneheim, U.H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 105-112.
18. Groenewald, T. (2004). A phenomenological research design illustrated. *International Journal of Qualitative Methods*, 3(1), 1-26.
19. Gunther, M.E., & Thomas, S.P. (2006). Nurses narratives of unforgettable patient care events. *Journal of Nursing Scholarship*, 38, 370-376.
20. Holloway, I. & Freshwater, D., (2007). *Narrative Research in Nursing*. Oxford: Blackwell.
21. Hsieh, H.F. & Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 14(9), 1277-1288.
22. International council of nurses. 2010. Definition of nursing. [online]. (updated on Monday, 12 April 2010) Available at: <http://www.icn.ch/about-icn/icn-definition-of-nursing/> [accessed 12 October 2012].
23. Ιωαννίδη, Β., Κολοβός, Π., Βασιλειάδου, Σ., Μαλλιάρου, Μ., Τραυλός, Α. & Ζυγά, Σ. (2011). Προσέγγιση των εννοιών «αρρώστια», «ασφάλεια στη φροντίδα για την υγεία» και «ποιότητα στις υπηρεσίες υγείας» από φοιτητές και φοιτήτριες νοσηλευτικής. *Το βήμα του Ασκληπιού*, 10(3), 389-405.
24. Ιωσιφίδης, Θ., (2003). Εισαγωγή στην Ανάλυση Δεδομένου Ποιοτικής Κοινωνικής Έρευνας, Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
25. Ιωσηφίδης, Θ., (2008). Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.
26. Jeanfreau. S.G & Jack L. J., (2010). Appraising qualitative research in health education: guidelines for public health educators. *Health Promot Pract*, 11(5), 612-617.

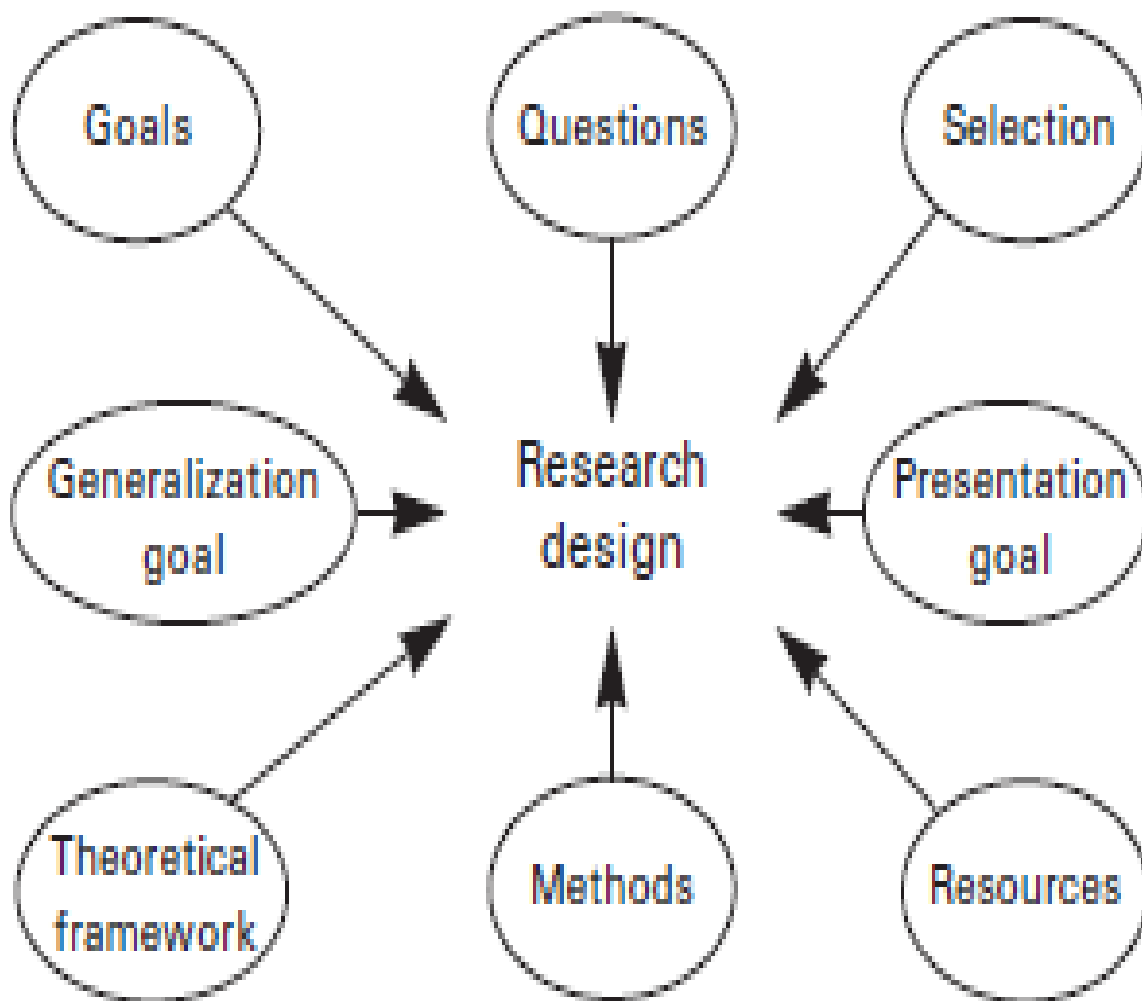
27. Juser, M. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 19, 309-314.
28. Καραθανάση, Κ., Μαλλιαρού, Μ. & Σαράφη, Π. (2010). Ασφαλής Νοσηλευτική Στελέχωση: μια συστηματική ανασκόπηση. *Ελληνικό περιοδικό της Νοσηλευτικής Επιστήμης*, 1(1), 40-48.
29. Knafli, K. A. & Howard, M. J. (1984). Interpreting and Reporting Qualitative Research. *Research in Nursing and Health*, 7, 17-24.
30. Κοτρώτσιου, Σ., Παραλίκας, Θ., Παπαθανασίου Θ., Λαχανά Ε., Κυπαρίση Γ. & Ριζούλης Α. (2008). Η έννοια της φροντίδας. *Το βήμα του Ασκληπιού*, 7(1), 57-71.
31. Κούκια, Ε. & Γκόνης, Ν. (2010). Ανάγκες εκπαίδευσης και περιορισμοί ρόλου του νοσηλευτικού προσωπικού που εργάζεται σε τμήματα βραχείας νοσηλείας σε ψυχιατρικά νοσοκομεία. *Το βήμα του Ασκληπιού*, 9(3), 344-358.
32. Krippendorff, K., (1980). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Newbury Park, CA: Sage.
33. Κωνσταντινίδης, Γ. & Μιχαηλίδου, Λ. (2009). Ποιοτική έρευνα στις δημόσιες σχέσεις: Το εναλλακτικό εργαλείο προσέγγισης της κοινής γνώμης. *Διοικητική ενημέρωση τριμηνιαία επιθεώρηση διοικητικής επιστήμης*, 49, 84-94.
34. Λαβδανίτη, Μ., Δαφνή, Ο., Σωτηροπούλου, Α., Λεμονίδου, Χ. & Πατηράκη-Κουρμπάνη, Ε. (2008). Η βιωμένη εμπειρία της κόπωσης σε Ελληνίδες ασθενείς με καρκίνο του μαστού. *Νοσηλευτική*, 47(4), 517-527.
35. Λαβδανίτη, Μ. & Διαμαντοπούλου, Ε. (2010). Η Διερεύνηση της συναισθηματικής νοημοσύνης στη νοσηλευτική πρακτική των Ελλήνων νοσηλευτών. *Νοσηλευτική*, 49(1), 62-72.
36. Labuschagne, A. (2003). Qualitative research - Airy fairy or fundamental?. *The Qualitative Report*, 8(1), 100-103.
37. Laverly, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 1-29.
38. Lester, S (1999). *An introduction to phenomenological research*. [pdf] Taunton UK: Stan Lester Developments. Available at: www.sld.demon.co.uk/resmethy.pdf [accessed 11 October 2012].
39. Lopez, K. & Willis, D. (2004). Descriptive Versus Interpretive Phenomenology: Their Contributions to Nursing Knowledge. *Qualitative health research*, 14(5), 726-735.

40. Λυδάκη, Α. (2001). Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας. Αθήνα: Καστανιώτης.
41. Mackey, S. (2005). Phenomenological nursing research: methodological insights derived from Heidegger's interpretive phenomenology. *International Journal of Nursing Studies*, 42, 179-186.
42. Macnamara, J. (2003). Media content analysis: Its uses; benefits and best practice methodology. *Asia Pacific Public Relations Journal*, 6(1), 1-34.
43. McCaslin, M.L. & Wilson S.K. (2003). The five – Question Method. For Framing A Qualitative Research Study. *The Qualitative Report*, 8(3), 447-461.
44. McManus, H.A. (2007). Interpretive Hermeneutic Phenomenology: Clarifying Understanding. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 7(2), 1-12.
45. Μπελλάλη, Θ. & Παπάζογλου, Ε. (2004). Η ποιοτική μεθοδολογία στη νοσηλευτική έρευνα. *Νοσηλευτική*, 43(3), 261-270.
46. Nieswiadomy, R.M., (2008). *Foundations of Nursing Research*. [e-book] Prentice Hall. 5th edition. Available through: <http://www.pearsonhighered.com/educator/product/Foundations-of-Nursing-Research/9780136129806.page> [Accessed 12 October 2012].
47. Orb, D., Eisenhauer, L. & Wynaden, D. (2001). Ethics in Qualitative Research. *Journal of Nursing Scholarship*, 33(1), 93-96.
48. Ουζούνη, Χ. & Νακάκης, Κ. (2012). Οι γνώσεις των νοσηλευτών για τη φροντίδα ασθενών που εμφανίζουν delirium. *Το βήμα του Ασκληπιού*, 11(1), 133-148.
49. Πατιστέα, Ε. (2004). Η εθνογραφική και φαινομενολογική μεθοδολογία στη διερεύνηση της έννοιας «φροντίδα». *Νοσηλευτική*, 43(4), 391-400.
50. Πορφυριάδης, Ν. (2009). Μελέτη για την ανάλυση περιεχομένου ως ερευνητική μεθοδολογία στην ακαδημαϊκή έρευνα της διαφήμισης από το 1970 έως σήμερα. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Πληροφορικής Διατμηματικό Μεταπτυχιακό στην Πληροφορική και Διοίκηση, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
51. Πούρκος, Μ. & Δαφέρμος, Μ., (2010). Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.
52. Σαμαρίδης, Τ. (2011). Διδασκαλία και status της ποιοτικής έρευνας στην Ελλάδα. Μεταπτυχιακή διπλωματική διατριβή, Σχολή Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
53. Σαπουντζή-Κρέπια, Δ., (2005). Μεθοδολογία Έρευνας, Θεσσαλονίκη: Αλεξάνδρειο Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης.

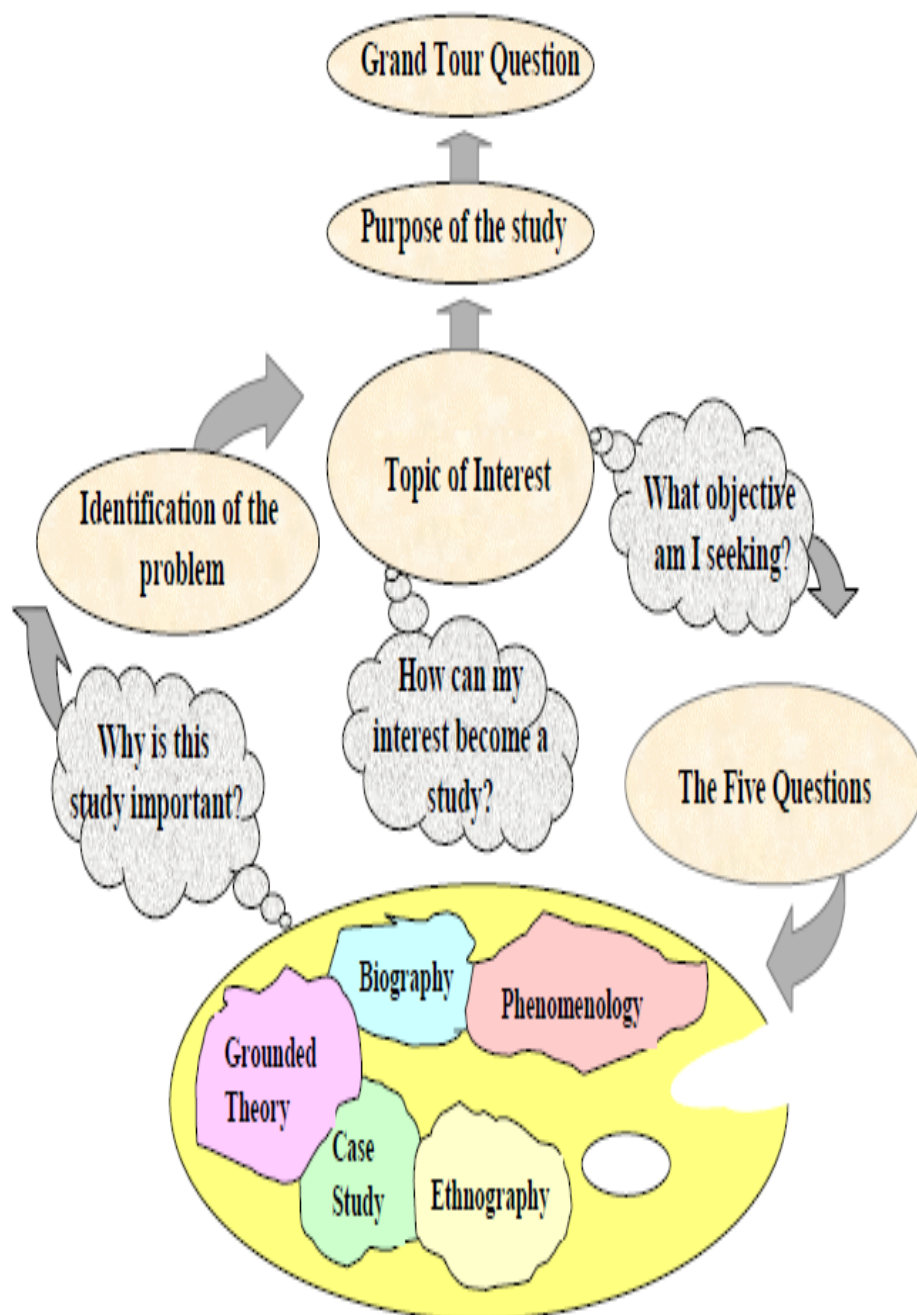
54. Σαχίνη-Καρδάση, Α., (2007). Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στο Χώρο της Υγείας. Γ΄ Έκδοση. Αθήνα: ΒΗΤΑ.
55. Schutz. S. E. (1994). Exploring the benefits of a subjective approach in qualitative nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 20, 412-417.
56. Σταυροπούλου, Α., Παπαδάκη, Ε., Φτυλάκη, Α. & Καμπά Ε. (2010). Σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης (burnout syndrome): Κατανόηση και πρόληψη αναγνώριση του συνδρόμου από το νοσηλευτικό προσωπικό σε δημόσιο και ιδιωτικό νοσοκομείο. Το βήμα του Ασκληπιού, 9(3), 359-374.
57. Τζάνη, Μ., (2005). Μεθοδολογία Έρευνας Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα: Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
58. Τσιώλης, Γ., (2006). Ιστορίες Ζώης και Βιογραφικές Αφηγήσεις. Η Βιογραφική Προσέγγιση στην Κοινωνιολογική Ποιοτική Έρευνα. Αθήνα: Κριτική.
59. Taylor, B. (1993). Phenomenology: one way to understand nursing practice. *International Journal of Nursing Studies*, 30(2), 171-179.
60. Van der Zalm, J.E. & Bergum, V. (2000). Hermeneutic-phenomenology: providing living knowledge for nursing practice. *Journal of Advanced Nursing*, 31(1), 211-218.
61. Yang, C.I., Gau, M.L., Shian, W.A. & Shih, F.J. (2004). Professional career development for male nurses. *Journal of Advanced Nursing*, 48(6), 642-650.
62. Χατζηγεωργίου, Ε., Κούτα, Χ., Παπασταύρου, Ε. & Papadopoulos I. (2011). Διερεύνηση των απόψεων Κυπρίων γυναικών για το δικαίωμα επιλογής του τόπου τοκετού. Μια φαινομενολογική μελέτη. *Νοσηλευτική*, 51(1), 104-114.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1: 1.7 Ερευνητικά εργαλεία στην ποιοτική έρευνα

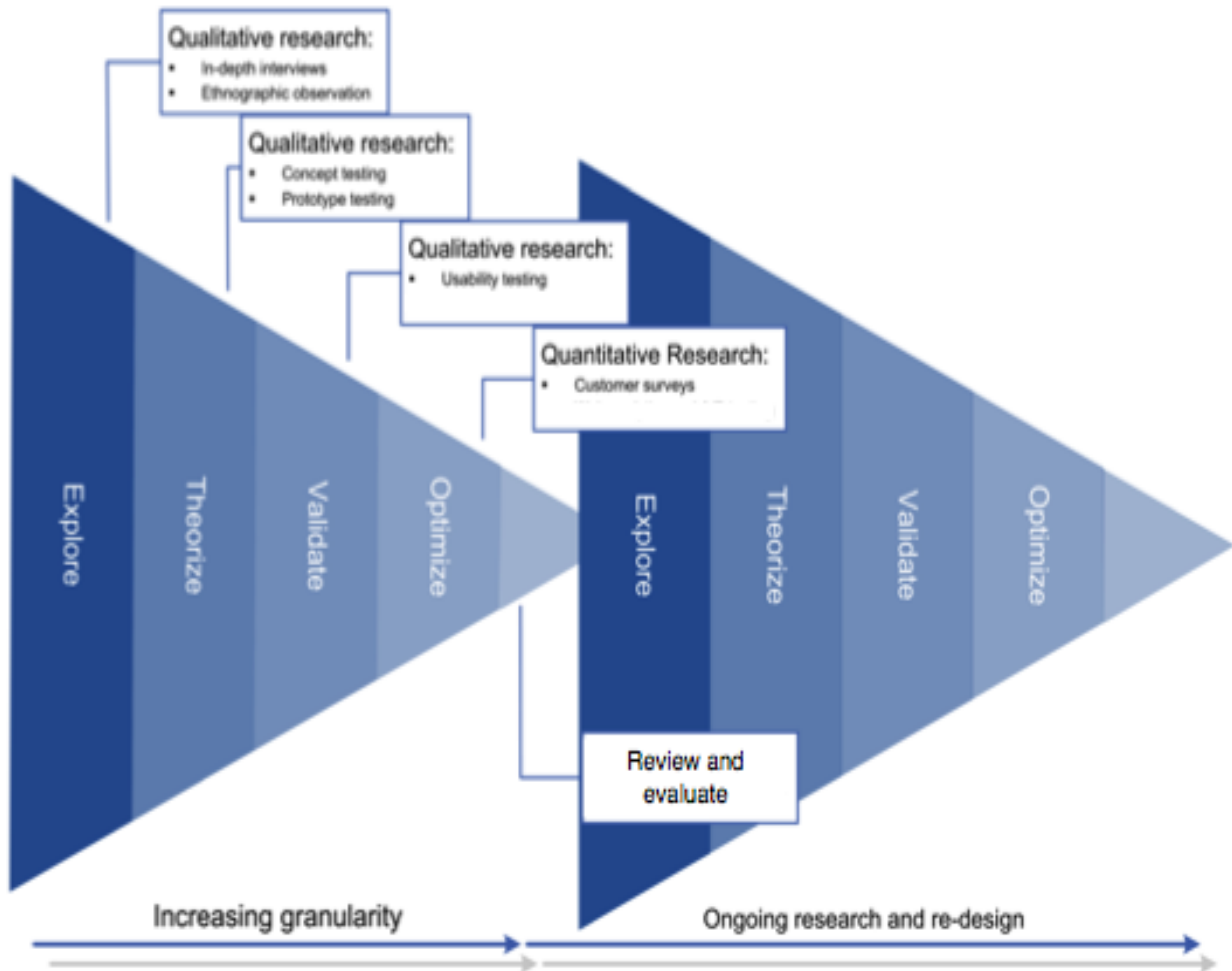
Παράρτημα 2: 1.5 Εφαρμοζόμενα πεδία έρευνας

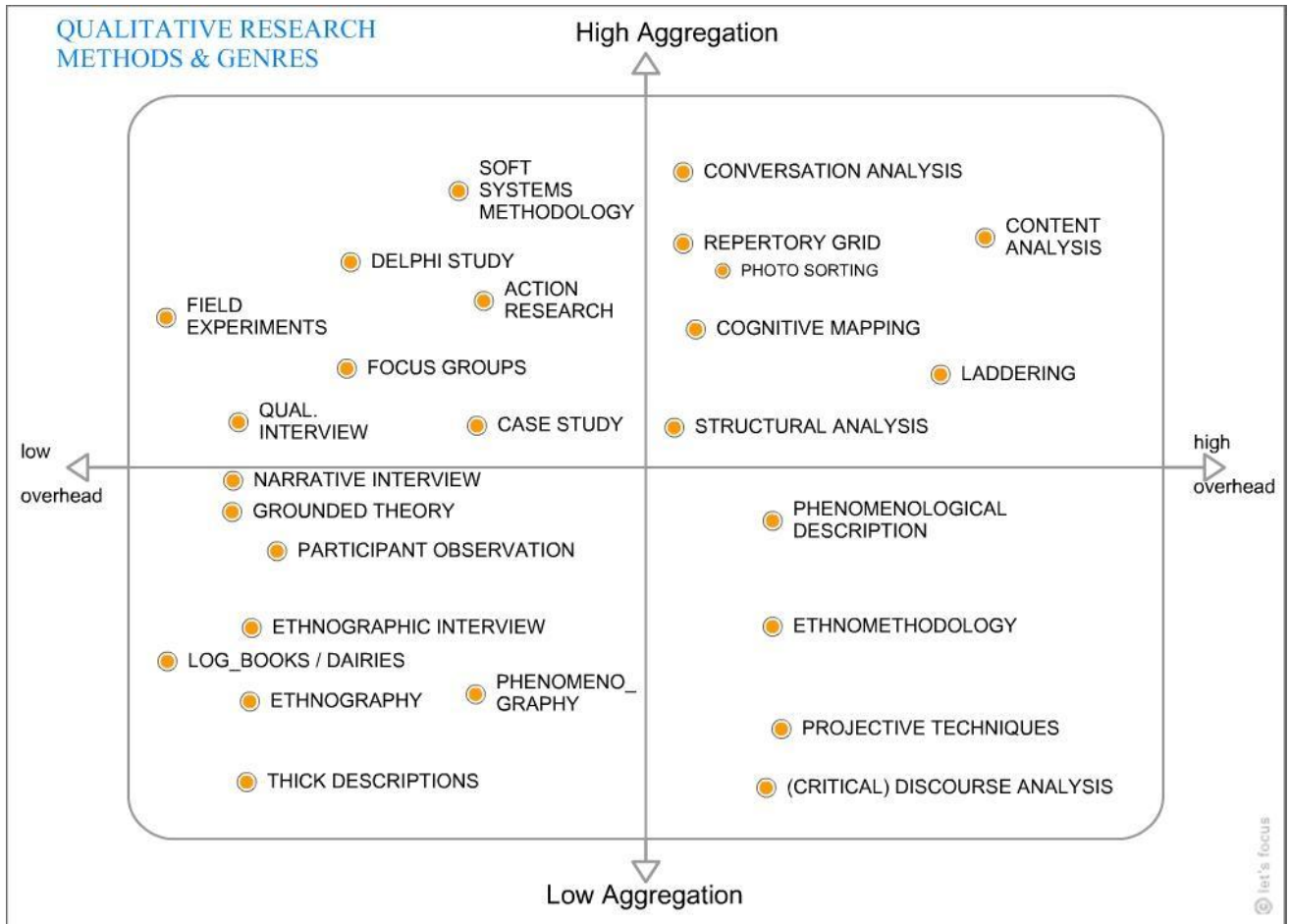
Παράρτημα 3: 1.4 Συνδυασμός ποσοτικής – ποιοτικής ερευνητικής μεθοδολογίας

Design Type	Timing of quan and qual phases	Relative weighting of quan and qual components	Mixing – when quan and qual phases are integrated	Notation
Triangulation	Concurrent	Equal	During interpretation or analysis	QUAN + QUAL
Embedded	Concurrent or Sequential	Unequal	One is embedded within the other	QUAN(qual) <i>or</i> QUAL(quan)
Explanatory	Sequential, quan then qual	Usually quan is given priority	Phase 1 informs phase 2	QUAN -> qual
Exploratory	Sequential, qual then quan	Usually qual is given priority	Phase 1 informs phase 2	QUAL -> quan

Παράρτημα 4: 1.4 Σχέση ποιοτικής – ποσοτικής έρευνας

Παράρτημα 5: 1.7 Ερευνητικά εργαλεία στην ποιοτική έρευνα

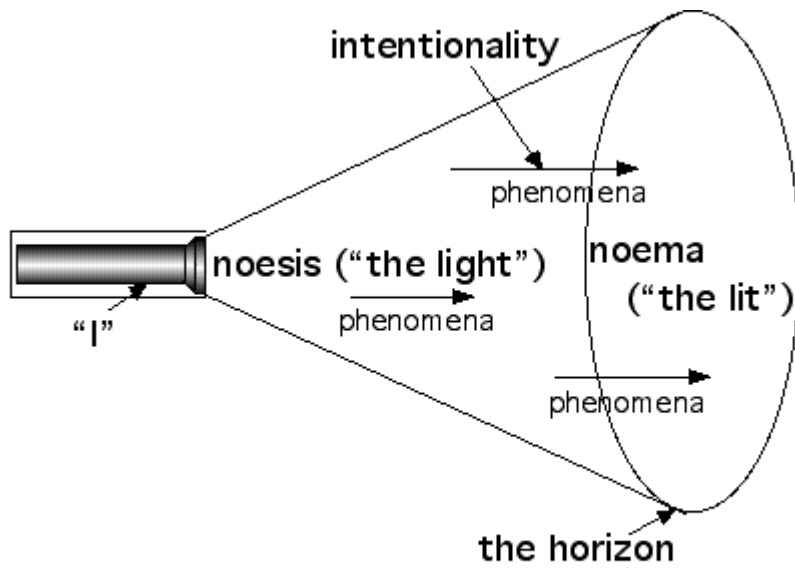

Παράρτημα 6: 1.5 Χαρακτηριστικά τεσσάρων ποιοτικών ερευνητικών προσεγγίσεων

TABLE 12.2 Characteristics of Four Qualitative Research Approaches

Dimension	Qualitative Research Approach			
	Phenomenology	Ethnography	Case Study	Grounded Theory
Research purpose	To describe one or more individuals' experiences of a phenomenon (e.g., the experience of the death of a loved one).	To describe the cultural characteristics of a group of people and to describe cultural scenes.	To describe one or more cases in-depth and address the research questions and issues.	To inductively generate a grounded theory describing and explaining a phenomenon.
Disciplinary origin	Philosophy.	Anthropology.	Multidisciplinary roots, including business, law, social sciences, medicine, and education.	Sociology.
Primary data-collection method	In-depth interviews with up to 10–15 people.	Participant observation over an extended period of time (e.g., one month to a year). Interviews with informants.	Multiple methods are used (e.g., interviews, observations, documents).	Interviews with 20–30 people. Observations are also frequently used.
Data analysis approach	List significant statements, determine meaning of statements, and identify the essence of the phenomenon.	Holistic description and search for cultural themes in data.	Holistic description and search for themes shedding light on the case. May also include cross-case analysis.	Begin with open coding, then axial coding, and end with selective coding.
Narrative report focus	Rich description of the essential or invariant structures (i.e., the common characteristics, or essences) of the experience.	Rich description of context and cultural themes.	Rich description of the context and operation of the case or cases. Discussion of themes, issues, and implications.	Description of topic and people being studied. End with a presentation of the grounded theory. May also list propositions.

Παράρτημα 7: 2.1 Κύριο φαινομενολογικό σχέδιο

basic phenomenological concepts